

ANKARA EDUCATION AND RESEARCH
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ANKARA EĞİTİM VE
ARAŞTIRMA SOSYAL
BİLİMLER DERGİSİ

E-ISSN:3023-4603

www.ankarasosyalbilimlerdergisi.com.tr

2025

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

YAYIMCI

Uzm. Nuray DELDAL

Prof. Dr. Kürşat Şahin YILDIRIMER

St Clements Üni/ UK

Prof. Dr. Melih TUGAY

Sakarya ADATIP Hastanesi/TR

Prof. Dr. Osman DORUK

St Clements Üni/UK

Doç. Dr. Sarp BAĞCAN

İstanbul Gelişim Üni/TR

Doç. Dr. Yıldırım Bayezit DELDAL

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi/TR

Doç. Dr. Cüneyt YILMAZ

St Clements Üni/ UK

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZAK

Düzce Üni/TR

Dr. Öğr. Hüseyin Avni SOLĞUN

Sağlık Bilimleri Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Alper ÖZKILIÇ

İstanbul Biruni Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır ELAL

İstanbul Nişantaşı Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa H AYDINGÜLER

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Burak KINALI

İstanbul Biruni Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Herman MAYISOĞLU

İstanbul Biruni Üni/TR

Dr. Öğr. Üyesi Mincheol Choi

Kore Milli Savunma Dil Okulu/KOREA

Uzm. Öğr. Hümeysra HAS

İstanbul Okan Üni/TR

İNDEKSLER-INDEXED & IN LISTED

Foundation

Connecting Research And Researchers

ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources).

UNESCO-ULUSLARARASI

EUROPEAN COMMISSION FUNDED RESEARCH

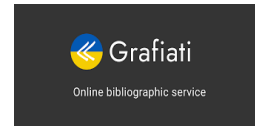

ACADEMIA- ULUSLARARASI

DATA CITE COMMONS- ULUSLARARASI

GRAFIATI-ULUSLARARASI

ZENODO-ULUSLARARASI

MILLİ KÜTÜPHANE -TR

ACADEMIC RESOURCES OUR GLOCAL- ULUSLARARASI

GOOGLE SCHOLAR ULUSLARASI

CERN OPENLAB- ULUSLARARASI

RESEARCHGATE- ULUSLARARASI

DERGİ HAKKINDA

Bağımsız Bir Akademik Yayın Organı Olan Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi herhangi Bir Kar Amacı Gütmeyen Editörlü ve Hakemli, Yılda iki Kez Yayınlanan Yasal Bir Akademik Dergidir.

YAYIN TÜRÜ

Ulusal Hakemli Akademik Dergi, Yılda iki Sayı

YAYIMCI

Uzm. Nuray DELDAL

YAYIN KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Kürşat Şahin YILDIRIMER

YAYIN KURULU BAŞKAN YARDIMCILARI

Prof. Dr. Melih TUGAY

YAYIN KURULU SÖZCÜSÜ

Doç. Dr. Yıldırım Bayezit DELDAL

Doç. Dr. Sarp BAĞCAN

YAYIN SEKRETERİ

Uzm. Öğr. Hümeysra HAS

SORUMLU YAZI İŞLERİ EDITÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Alper ÖZKILIÇ

İNGİLİZCE DİL EDITÖRÜ

Dr.Öğr.Üyesi Burak KINALI

Dr.Öğr.Üyesi Herman MAYISOĞLU

Dr.Öğr.Üyesi Hüseyin Avni SOLĞUN

TÜRKÇE DİL EDITÖRÜ

Dr.Öğr.Üyesi Hakan ÖZAK

Dr.Öğr Üyesi Bahadır ELAL

İSTATİSTİKSEL ANALİZ EDITÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi . Mustafa Hikmet AYDINGÜLER

TEKNİK EDITÖRLER

Prof. Dr. Osman DORUK

Doç. Dr. Cüneyt YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Mincheol Choi

TABLE OF CONTENTS / İÇİNDEKİLER

S. 1-25	Prof. Dr. Kürşat Şahin YILDIRIMER Dr. Gülçin ITIRLI ASLAN	Maoa Geni Ve Çocukluk İstismarı: Suçlu Doğanlar Teorisinin Genetik Ve Sosyal Çevre İle Yeniden Yorumlanması
S.26-39	Okul Md. Menduh BEYAZDAĞ	Asya Ülkelerinde Toplumlara Etkileyen Siyasal İletişimin 18 Yaş Gençler Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Yansımalarının Analizi
S.40-66	Dr.Öğretim Görevlisi Aysel Özden Dr.Öğretim Görevlisi Meral Leyla Gedik Uzm. Zeynep Mulkiye Karacaoglan	Split Filminde Yer Alan Karakterlerin Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (Dkb) Belirtileri, Dsm-5 Tanı Ölçütlerine Göre İnceleme
S.67-88	Doç. Dr. Azmiye Yınal	Yapay Zekâ Destekli Toplumsal Algı Yönetimi: Dijital Ekosistemlerde Gerçeklik Erozyonu, Güven Krizi ve Yeni Nesil İletişim Stratejileri
S.89-111	Dr. Öğr. Üyesi Nejdet ÖZBEK	Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğrenmenin ilişkisi
S.112-127	Menduh BEYAZDAĞ	Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan Öğrencilerin Gelişimsel Alanlar Bakımından Karşılaştırmalı Analizi
S.128-143	Dr. Öğr. Üyesi Mincheol CHOI (최민철) Doç. Dr. Yıldırım Bayezit DELDAL	Güney Kore ve Japonya Yükseköğretim Sistemlerinin Stratejik Karşılaştırması: Bilim, Teknoloji ve Savunma Analizi

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisindeki Makalelerin içeriklerinin Tüm Sorumlulukları makale sahibi yazarlara aittir. Dergi İmtiyaz sahibi, Yayımcı ve Yayın Kurulu başkan ve yardımcıları ile Yayın kurulunun üyeleri makaleler ile ilgili herhangi bir sorumluluk kabul etmediğini beyan eder.

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

Maoa Geni ve Çocukluk İstismarı: Suçlu Doğanlar Teorisinin Genetik ve Sosyal Çevre İle Yeniden Yorumlanması

Makale Başvuru Tarihi: 30.07.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No:10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 **Sayı:** 6 **Yıl:** 2025 **Ss:**1- 25

1.Gülçin ITIRLI ASLAN

Doktor Öğretim Üyesi

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi

Tıbbi Genetik A.D.

Sorumlu Yazar: gulcinitirli@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-9167-4278

2.Kürşat Şahin YILDIRIMER

Profesör Doktor

St Clements Üniversitesi Mezun Üye

Psikoloji Bölümü

Yazar:kursatsahinyildirimer@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-5896-2956

ÖZET

Maoa Geni ve Çocukluk İstismarı: Suçlu Doğanlar Teorisinin Genetik ve Sosyal Çevre İle Yeniden Yorumlanması

Bu çalışma, suç davranışı bağlamında MAOA geni ile çocuklukta maruz kalınan istismar arasındaki etkileşimi araştırarak, biyopsikososyal bir bakış açısıyla Doğu Suçlu Teorisini yeniden yorumlamaktadır. Bulgularımız, düşük aktiviteye sahip MAOA genotipini taşıyan bireylerin, çocuklukta maruz kaldıkları istismar ve ihmal gibi olumsuz sosyal ortamlara maruz kaldıklarında, saldırganlık ve suç eğilimlerinde önemli bir artış sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, genetik yatkınlıkların tek başına suç davranışını belirlemediğini, aksine psikososyal gelişimi şekillendirmek için çevresel tetikleyicilerle sinerjik bir etkileşim içinde olduklarını da tespit ettik. Bu sonuçlar, genetik yatkınlığın çevresel faktörlerle birlikte değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamakta ve etkili suç önleme ve rehabilitasyon programlarının bu kapsamlı bakış açısını içermesi gerektiğini önermektedir.

Anahtar kelimeler: MAOA geni, çocukluk çağı istismarı, suç davranışı, genetik yatkınlık, suç psikolojisi, gen-, çevre etkileşimi, davranış genetiği

ABSTRACT

The MAOA Gene and Childhood Abuse: Reinterpreting the 'Born Criminal' Theory Through Genetics and Social Environment

This study explores the interplay between the MAOA gene and childhood abuse in the context of criminal behavior, providing a reinterpretation of the Born Criminal Theory through a biopsychosocial lens. Our findings elucidate that individuals carrying the low-activity MAOA genotype exhibit significantly increased aggression and criminal tendencies when exposed to adverse social environments, including childhood abuse and neglect.

However, we also established that genetic predispositions alone do not dictate criminal behavior; rather, they synergistically interact with environmental triggers to shape psychosocial development.

Keywords: MAOA gene, childhood abuse, criminal behavior, genetic predisposition, criminal psychology, gene-environment interaction, behavioral genetics, childhood trauma

1. GİRİŞ

İnsan davranışının oluşumu, genetik ve çevresel faktörler arasındaki karmaşık bir etkileşimi içerir. Bu etkileşim, özellikle suç eğilimlerinin biyolojik temelleri ve bunların çevresel koşullarla ilişkisi konusunda, disiplinler arası çalışmaların odak noktası haline gelmiştir.

Bu alanda en çok çalışılan genetik yapılarından biri, saldırganlık ve şiddet eğilimleri ile ilişkisiyle bilinen MAOA genidir. Bu genin varyantları, bireylerin antisosyal davranışlar geliştirme riski altında olup olmadıklarını anlamak için önemli bilgiler sağlar (Roberts ve ark., 2021; Byrd & Manuck, 2014).

Ancak, genetik faktörlerin tek başına suç davranışını belirlemediğini, çevresel etkilerin de önemli bir rol oynadığını kabul etmek gerekir. Çocuklukta maruz kalınan istismar, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi deneyimler, suç eğilimlerinin ortaya çıkmasında kritik bir rol oynar (Bayrak & ÖNEM, 2024).

MAOA geni ile çocuklukta çevresel stres faktörleri arasındaki etkileşim, hem genetik yatkınlıkların hem de olumsuz deneyimlerin davranış etkilemek için nasıl bir araya geldiğini göstermektedir. Araştırmalar, düşük aktiviteye sahip MAOA genotipi olan erkeklerin, kötü

muameleye maruz kaldıklarında antisosyal ve şiddet içeren davranışlar sergileme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Byrd & Manuck, 2014).

Suçluluk ve yatkınlık konusuna yaklaştıkça, hem genetik faktörleri hem de sosyal çevreyi birlikte incelemek giderek daha önemli hale gelmektedir. Mevcut literatür, suç davranışının belirleyicilerini, doğuştan gelen biyolojik özellikler ve dış koşullar arasındaki etkileşim açısından yeniden değerlendirme ihtiyacını vurgulamaktadır (Gunter, 2015).

Bu bütüncül analiz, suç davranışını yalnızca biyolojik veya çevresel etkilere atfeden basitleştirici açıklamalardan kaçınmanın önemini vurgulamakta ve bunun yerine bunların etkileşiminin önemli rolünü vurgulamaktadır.

Ayrıca, suç davranışıyla ilgili genetik yatkınlıklar tartışılırken etik ve yasal sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Genetik faktörler riske katkıda bulunsa da, davranış kalıplarını belirlemede daha belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkan, çevresel bağlamlarla, özellikle de olumsuz çocukluk deneyimlerini içeren bağlamlarla etkileşimdir (Bayrak & ÖNEM, 2024; Jones et al., 2022).

Bu husus, çocuklukta maruz kalınan istismarın uzun vadeli etkilerini hafifletmeyi ve risk altındaki nüfuslarda dayanıklılığı teşvik etmeyi amaçlayan önleme ve müdahale stratejileri geliştirilirken çok önemlidir.

Sonuç olarak, bu çok faktörlü bakış açısı, genetik ve çevresel faktörlerin sadece bir arada var olmakla kalmayıp, aynı zamanda bağımsız belirleyiciler olarak da işlev gördüğü, suç eğilimlerini anlamaya yönelik yeni paradigmaların yolunu açmaktadır.

Bu tür içgörüler, suç psikolojisi ve biyososyal kriminoloji alanlarında araştırma için yeni ufuklar açmakta ve bu faktörlerin suç davranışını çevreleyen söylemde entegre edilmesinin zorunluluğunu vurgulamaktadır (Gunter, 2015).

2. AMAÇ

Araştırmanın temel amacı, kriminoloji literatüründe tarihsel bir öneme sahip olan "Suçlu Doğanlar Teorisi"ni (Born Criminal Theory), modern genetik bulgular ve sosyal çevre etkileşimi ışığında yeniden değerlendirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda şu spesifik hedeflere odaklanılmaktadır:

Gen-Çevre Etkileşimini Analiz Etmek:

Düşük aktiviteli MAOA genotipi ile çocukluk dönemi istismarı arasındaki etkileşimin, bireylerin yetişkinlik dönemindeki saldırganlık ve suç eğilimleri üzerindeki belirleyici rolünü biyopsikososyal bir model çerçevesinde incelemek.

Deterministik

Yaklaşımları

Sorgulamak: Genetik yatkınlığın tek başına bir suç nedeni olmadığını, ancak çevresel risk faktörleriyle birleştiğinde bir "tetikleyici" işlevi gördüğünü bilimsel verilerle ortaya koyarak biyolojik determinizmi eleştirel bir süzgeçten geçirmek.

Politika ve Müdahale Stratejileri

Geliştirmek: Suç davranışının altında yatan multidisipliner nedenleri saptayarak; rehabilitasyon süreçleri, önleyici sosyal politikalar ve etik-hukuki sorumluluk sınırları için kanıta dayalı öneriler sunmak.

Disiplinler Arası Bir Sentez

Oluşturmak: Genetik biliminden gelen verileri kriminoloji ve sosyoloji teorileriyle bütünleştirerek, suç olgusuna yönelik daha incelikli ve bütüncül bir akademik bakış açısı geliştirmek.

3. YÖNTEM

Çalışmada kullanılan yöntemde, literatür tarama ve meta-analiz yaklaşımları benimsenmiştir. Öncelikle, çeşitli bilimsel veri tabanları aracılığıyla (PubMed, Scopus, Web of Science) MAOA geni ve çocukluk istismarı arasındaki ilişkiyi inceleyen uluslararası ve yerel kaynaklar taranmıştır. Tarama sürecinde, 2010 yılından itibaren yayımlanmış, hakemli dergilerde yayımlanmış çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmaların seçimi sırasında, genetik faktörlerin davranışsal sonuçlarıyla birlikte çevresel etkilerin bütüncül bir şekilde ele alınması dikkate alınmıştır. Ayrıca, çocukluk istismarına ilişkin farklı türlerin (maddi, fiziksel, cinsel ve duygusal istismar) ve bu süreçte MAOA genotiplerinin etkilerinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Meta-analiz aşamasında, elde edilen veriler istatistiksel ve metodolojik tutarlılık açısından değerlendirilmiş, uygun istatistiksel modeller kullanılarak sonuçlar özetlenmiştir. Bu süreçte, çalışmaların örneklem büyüklükleri, genotip dağılımları ve istismar türlerine göre verilerin homojenliği göz önünde bulundurulmuştur.

Veri analizinde, özellikle risk oranları ve ilişki güçleri üzerinde durularak, genetik yatkınlık ile çevresel faktörlerin etkileşimi

detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışmalar arasında ortaya çıkan tutarsızlıklar ve sınırlamalar göz önüne alınarak, sonuçların genelleştirilebilirliği konusunda dikkatli bir yaklaşım benimsenmiştir.

Çalışmada kullanılan yöntemler, genetik ve çevresel etkenlerin karmaşık etkileşimini ortaya koymak ve bu ilişkilerin davranışsal sonuçlar üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu kapsamda, çok disiplinli bir yaklaşımla literatürdeki literatürdeki çeşitli çalışmalar sistematik olarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulguların bütüncül bir çerçevede yorumlanmasına olanak tanımıştır.

Materyal bölümü, çalışmanın temel verilerini ve kaynaklarını oluşturan çeşitli bilimsel literatür ve veri setlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda, erken çocukluk dönemine ilişkin psikolojik ve nörolojik gelişim verileri, genetik çalışmalar ve sosyal çevre etkileşimlerine dair epidemiyolojik bilgiler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, MAOA geni ile ilgili genetik araştırmalara ait makaleler ve çocuk istismarı vakalarının bildirimlerine ilişkin resmi kayıtlar çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar, uluslararası ve yerel bilimsel dergilerde yayımlanmış olmakla birlikte, güncel ve tekrarlanabilir verilere dayanmaktadır.

Veri toplama sürecinde, farklı yaş gruplarındaki çocukların davranışsal ve nörolojik profilleri, genetik analiz sonuçları ile birlikte sistematik biçimde analiz edilmiştir. Bu sayede, genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimi daha detaylı bir şekilde ortaya konmuştur.

Kullanılan materyaller, hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri ile elde edilen verilerden oluşmuş olup, bu bilgiler doğrultusunda çocuklukta yaşanan istismar vakalarının genetik yatkınlık ve sosyal çevre etkileşimiyle nasıl ilişkili olabileceği üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, farklı coğrafi bölgelerde yapılan çalışmalar karşılaştırmalı analizlerle desteklenmiş olup, bu bölgesel farklılıkların sonuçlara etkisi de göz önünde bulundurulmuştur.

Materyal bölümü, çalışmanın genel geçerliği ve geçerliliği açısından büyük önem arz etmekte olup, yaklaşımın bilimsel güvenilirliğini sağlayacak uygun veri seçimi ve doğruluk standartlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, genetik ve çevresel faktörlerin çocukluk istismarına ve suç eğilimlerine katkısına dair bütüncül ve anlamlı bir perspektif sunulmuştur.

4. BULGULAR

4.1. Suçlu Doğanlar Teorisinin Tarihsel Çerçevesi

Suçlu Doğanlar Teorisinin tarihsel çerçevesi, suç davranışlarının kökenlerine ilişkin farklı yaklaşımların gelişimiyle şekillenmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bu teori, suçun doğuştan gelen özelliklere dayandığını savunan “kör ve genetik” yaklaşımların temelini oluşturmuştur.

Bu dönemde, suçun bireysel biyolojik farklılıklara bağlanması, suçluların doğuştan suç işlemeye yatkın olduğu fikrine dayanıyordu. Özellikle Franz Joseph Gall ve Cesare Lombroso gibi düşünürler, insanların yüz yapısı, kafatası ölçümleri ve fiziksel özelliklerinden suç potansiyelini tahmin etmeye çalışmıştır.

Lombroso’nun “atavistik suçlu” kavramı, suç eğilimlerinin evrimsel kalımların sonucu olduğunu öne sürerek, suçluların belirli fiziksel ve biyolojik özellikler taşıdığını iddia etmiştir. Bu görüşler, suçun kalıtsal biyolojik özelliklerle bağlantısını öne çıkarırken, aynı zamanda sosyal ve çevresel faktörleri göz ardı etmiştir.

Zamanla, psikiyatrik ve biyolojik yaklaşımlar popülerlik kazandı ve suçun genetik temellerine yönelik araştırmaların yapılmasına yol açtı. İkiz ve aile çalışmaları, genetik ve suç arasındaki ilişki

hakkındaki tartışmalara özellikle katkıda bulundu.

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, suçluluğun yalnızca biyolojik faktörler tarafından değil, aynı zamanda çevresel ve psikososyal etkiler tarafından da şekillendirildiği anlayışı öne çıktı. Modern bakış açıları, genetik yatkınlıklar ile çocukluk travması, istismar ve sosyoekonomik koşullar gibi sosyal çevresel etkiler arasındaki etkileşimin suç davranışının kökenleri açısından kritik öneme sahip olduğunu giderek daha fazla vurgulamaktadır.

Günümüzde, Suçluların Doğası Teorisi, biyopsikososyal perspektifi içeren ve suçun çok katmanlı ve karmaşık doğasının anlaşılmasını teşvik eden, gelişen bir tarihsel bağlamı yansıtmaktadır. Bu yeniden kavramsallaştırma, MAOA geninin erken yaşam deneyimleriyle etkileşimi gibi genetik bileşenler de dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin rolünü kabul etmektedir.

Araştırmalar, MAOA genotipinin çocuklukta maruz kalınan istismara verilen tepkileri hafifletebileceğini ve böylece bir bireyin antisosyal kişilik bozukluğu geliştirme veya saldırgan davranışlarda bulunma riskine önemli ölçüde katkıda bulunabileceğini göstermiştir (Ducci ve ark., 2007; Huang ve ark., 2004; Byrd &

Manuck, 2014).

Ortaya çıkan kanıtlar, genetik yatkınlıkların belirli çevresel koşullar altında uyumsuz davranışların olasılığını artırabileceğini vurgulamaktadır. Ducci ve arkadaşları, MAOA geni içindeki belirli bir fonksiyonel lokusun çocukluk deneyimleriyle etkileşime girerek uzun vadeli psikososyal sonuçları etkilediğini gösteren veriler sunmuş ve genetik faktörlerin çocuklukta maruz kalınan istismar gibi deneyimlerle tanımlanan bağlamsal bir çerçeve içinde işlediğini açıkça ortaya koymuştur (Ducci ve arkadaşları, 2007).

Benzer şekilde, araştırmalar MAOA genindeki varyasyonların, özellikle gelişim yıllarında olumsuz koşullara maruz kalan bireylerde, dürtüsel davranışlarla ilişkili olabileceğini göstermiştir (Huang ve ark., 2004; Kolla ve ark., 2017).

Suçlu Doğanlar Teorisinin tarihsel gelişimi, biyolojik determinizmden genetik ve çevresel faktörler arasındaki etkileşimin incelikli bir anlayışına doğru geçiş yapmıştır. Bu değişim, genetik yatkınlıklar, travmatik çevresel deneyimler ve psikososyal sonuçlar arasındaki karmaşık ilişkileri vurgulayarak, suç davranışını incelemek için daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmesinde kritik öneme sahiptir.

Bu değişim, gen-çevre etkileşimleri üzerine yapılan ampirik araştırmalarla giderek daha fazla bilgilendirilen çağdaş suç psikolojisi ve biyososyal kriminoloji alanlarında bir diyalogu teşvik etmektedir (Byrd & Manuck, 2014; Haberstick ve ark., 2014).

4.2. Maoa Geninin Biyolojik Rolü

X kromozomunda bulunan MAOA (Monoamin Oksidaz A) geni, serotonin, norepinefrin ve dopamin gibi önemli monoamin nörotransmitterlerinin metabolizmasında önemli bir rol oynar.

Bu gen, sinaptik aralıkta bu nörotransmitterleri parçalamakla görevli monoamin oksidaz A enzimini kodlar, böylece bunların seviyelerini düzenler ve sinir iletimini etkiler. Bu düzenleyici sürecin düzgün işleyişi, duygusal ve davranışsal gelişim için çok önemlidir, çünkü nörotransmitter seviyelerindeki dengesizlikler ciddi zihinsel sağlık sorunlarına ve davranış bozukluklarına yol açabilir Haberstick ve ark. (2005).

MAOA geninin varyantları, enzimin aktivitesini önemli ölçüde değiştirerek farklı davranış sonuçlarına yol açar. Yüksek enzimatik aktivite ile ilişkili genotipler, daha düşük saldırganlık ve risk alma davranışları ile ilişkili olma eğilimindedir. Tersine, düşük aktivite

varyantları taşıyan bireyler, özellikle erken çocukluk döneminde stres veya travma yaşamışlarsa, genellikle artan saldırganlık ve dürtüsellik sergilerler. Bu bulgular, genin sadece biyolojik bir bileşen olarak değil, davranışı şekillendiren çevresel etkilerle iç içe geçmiş bir faktör olarak rolünü vurgulamaktadır (Huang ve ark., 2004; Perroud ve ark., 2011).

MAOA geni, özellikle prefrontal korteks ve amigdala gibi bölgelerde beyin gelişimi ve işleyişi için kritik öneme sahiptir. Bu bölgeler, duygusal düzenleme, karar verme ve sosyal davranışlarda önemli rol oynar. Bu bölgelerdeki nörotransmitterlerin işleyişindeki düzensizlikler veya dengesizlikler, davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına ve riskli davranışlara yatkınlığa yol açabilir.

Örneğin, amigdalanın anormal işlevselliği, özellikle stres veya tehdit altında agresif tepkileri şiddetlendirebilir ve antisosyal davranışlarla ilişkilendirilmiştir (Abeykoon ve ark., 2024).

MAOA geninin farklı alelleri ile erken çocukluk dönemindeki stres ve istismar gibi çevresel faktörler arasındaki etkileşim, davranışsal gelişimi ve gelecekteki potansiyel antisosyal davranışları belirlemede önemli bir rol oynar. Çocuklukta maruz kalınan kötü muamele ile daha sonraki antisosyal davranışlar

arasında bağlantı kuran çeşitli çalışmalarda gösterildiği gibi (Meyer-Lindenberg ve ark., Zhao ve ark., 2013), stres faktörleri düşük aktiviteye sahip MAOA varyantları ile etkileşime girdiğinde, saldırgan davranış ve dürtüsellik riski artar.

Bu nedenle, MAOA geni, saldırganlık ve şiddet eğilimleri gibi karmaşık davranışları anlamada, bir bireyin davranış profilini şekillendirmede genetik yatkınlıkların ve çevresel deneyimlerin birleşik etkilerini tanımada temel bir unsur olarak hizmet eder.

Sonuç olarak, MAOA geni, genetik ve çevresel etkilerin hayati bir kesişimini temsil eder. Varyasyonları, özellikle olumsuz çocukluk deneyimleriyle birlikte, nörotransmitter metabolizmasını ve sonuç olarak davranışsal sonuçları etkileyebilir.

MAOA geninin rolünü anlamak, saldırganlık ve dürtüsel davranışların biyolojik temelleri hakkında önemli bilgiler sağlarken, suç psikolojisi ve biyososyal kriminoloji bağlamında genetik ve sosyal faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi belgelemektedir (Byrd & Manuck, 2014).

4.3. Çocukluk İstismarı ve Psikososyalgelişim Üzerindeki Etkiler

Çocukluk çağı istismarı, bireylerin

psikososyal gelişimini derinden etkileyen kritik bir faktördür. Bu travmatik deneyimler, duygusal düzenlemede bozukluklara, güvene dayalı ilişkilerde aksaklıklara ve sosyal etkileşimlerde zorluklara yol açabilir. İstismara maruz kalan çocuklar, uyumsuz davranışlar sergileyebilir, düşük özgüvenle mücadele edebilir ve ilerleyen yaşamlarında psikopatolojik semptomlar geliştirebilir Huang ve ark. (2004)(Byrd & Manuck, 2014; .

Biyolojik faktörler ile çocukluk döneminde karşılaşılan çevresel etkiler arasındaki etkileşim, kişilik gelişimini karmaşık şekillerde şekillendirir. Özellikle, MAOA geni üzerine yapılan araştırmalar, genetik yatkınlıklar ile çevresel koşullar arasındaki karmaşık ilişkiyi vurgulamaktadır.

MAOA geninin aktivite düzeyi düşük olan bireyler, uygunsuz sosyal ortamlara maruz kalma ve çocuklukta istismar gibi olumsuz deneyimlerle birleştiğinde, saldırgan davranışlar ve antisosyal eğilimler geliştirmeye özellikle yatkındır (Ducci ve ark., 2007; Kim-Cohen ve ark., 2006).

Bu etkileşim, genetik ve çevresel faktörlerin suç eğilimlerinin oluşumunu dinamik olarak etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, çocuklukta maruz kalınan istismar, sadece geçici bir travma olarak

değil, gelişim üzerinde derin ve çok boyutlu sonuçları olan bir durum olarak kabul edilmelidir. Genetik yatkınlık ve çevresel deneyimler arasındaki etkileşim, suç davranışının ortaya çıkmasını ve psikososyal olumsuzlukları anlamaya önemli ölçüde katkıda bulunabilir (Zhang ve ark., 2017; Hill ve ark., 2013).

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, düşük aktiviteye sahip MAOA genotipi olan bireylerin, özellikle kötü muamele veya ihmal gibi erken olumsuz deneyimlerle birleştğinde, saldırgan davranışlar sergileme riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Örneğin, bir meta-analiz, çocuklukta kötü muamelenin, düşük MAOA aktivitesine sahip bireylerde antisosyal sonuçların ortaya çıkma olasılığını azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur (Byrd & Manuck, 2014; Arseneault ve ark., 2011). Bu genetik yapı, bireyleri sadece şiddete yatkın hale getirmekle kalmayıp, travmatik bir çocukluk dönemiyle daha da şiddetlendiği için, bunun etkileri çok derindir.

Ayrıca, uzun süreli çalışmalar, bu gençlere etkileşiminin yetişkinliğe kadar devam eden uyumsuz davranışlarda ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Bu da, erken dönemdeki olumsuzlukları daha sonraki

suçluluk ve psikopatolojik durumlarla ilişkilendiren sürekli bir risk döngüsüne işaret etmektedir (Giallo ve ark., 2020).

Özetle, çocuklukta maruz kalınan istismarın psikososyal gelişimi nasıl etkilediğine dair nüanslı anlayış, MAOA geni gibi genetik yatkınlıkların katkılarının incelenmesiyle zenginleştirilmektedir.

Bu etkileşim, psikolojik ve davranışsal bozuklukların geliştiği daha geniş bağlamı vurgulamakta ve saldırganlık ve suçluluk gibi karmaşık davranışları ele alırken hem biyolojik hem de çevresel faktörleri dikkate alan araştırmaları savunmaktadır.

4.4.Çocukluk İstismarı Ve Yoksulluk: Sosyal Çevrenin Rolü

Çocukluk çağı istismarı ve yoksulluk, bireylerin gelişimini derinden etkileyen ve suç davranışlarının ortaya çıkmasına önemli ölçüde katkıda bulunan yaygın sosyal faktörlerdir.

Gelişim yıllarında yaşanan istismar deneyimleri, çocukların güvenlik duygusunu zedeler ve duygusal ve bilişsel gelişimleri üzerinde zararlı etkilere sahiptir. Bu tür deneyimler, duygusal düzenleme bozukluğuna, empati kapasitesinin azalmasına ve yetişkinlikte uyumsuz davranışlar geliştirme olasılığının artmasına neden olabilir.

Ayrıca, yoksullukla karakterize edilen ortamlar, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayamaz ve onları kronik güvensizliğe maruz bırakarak stres düzeylerini artırır ve hayatta kalma içgüdülerini güçlendirir.

Düşük sosyoekonomik durum, çocukların fırsatlarını kısıtlar ve onları suç eğilimlerine yatkın hale getirebilecek olumsuz çevre koşullarını sürdürür (Huang ve ark. 2004; Ducci ve ark., 2007).

Çocuklukta maruz kalınan istismar ve yoksulluğun birikimli etkisi göz önüne alındığında, idari ve sosyal politikaların bu risklere maruz kalmayı azaltmak ve koruyucu önlemler uygulamak için kapsamlı stratejiler geliştirmesi önemlidir.

Çocuk istismarı ve yoksulluk sorunlarının ele alınması, önleme çabalarının çocuğun gelişiminde kalıcı olumlu etkiler yaratabileceği için toplumsal bir taahhüt gerektirir. Suçla ilgili davranışların gelişiminde hem genetik yatkınlıkların hem de çevresel değişkenlerin belirleyici olduğunu kabul etmek çok önemlidir.

Çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve eğitime erişimin artırılması, risk altındaki bireylerin suç eğilimlerini azaltmada temel unsurlardır. Gelişmiş sosyal destek sistemleri ve ilgili hizmetler, travmadan kurtulmayı

kolaylaştırırken, aynı zamanda potansiyel suç davranışlarını da önleyebilir (Reif ve ark., 2007).

Çocuklukta maruz kalınan istismar ve yoksulluk arasındaki etkileşim, suç davranışının gelişiminde yalnızca pasif faktörler olarak değil, suçluluğu aktif olarak şekillendiren ve sürdüren dinamik güçler olarak görülmelidir.

MAOA geni üzerine yapılan araştırmalar, bu karmaşık etkileşimi vurgulamakta ve MAOA geninin düşük aktivite varyantlarına sahip bireylerin, çocuklukta istismar ve ihmal gibi olumsuz deneyimlere maruz kaldıklarında saldırgan davranışlar ve antisosyal tutumlar sergileme riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, çocuklukta istismar bağlamında düşük aktivite allellerinin varlığının antisosyal davranışların görülme sıklığını önemli ölçüde artırdığını göstermiştir (Bendre ve ark., 2024; Byrd & Manuck, 2014).

Ayrıca, bulgular MAOA geninin verdiği genetik yatkınlığın çevresel stres faktörleriyle etkileşime girerek şiddet davranışına ve diğer uyumsuz sonuçlara giden yolları sağlamlaştırdığını göstermektedir (Nilsson ve ark., 2010; Kieling ve ark., 2012).

Bu karmaşık etkileşim, genetik yatkınlıkların ve sosyokültürel ortamların, suç faaliyetleriyle ilişkili davranışları şekillendirmek için nasıl birlikte çalıştığının analizini gerektirmektedir. Genetik risk faktörlerinin ve olumsuz çevresel koşulların ikili etkilerini ele almak, istismar, yoksulluk ve suç davranışının döngüsünü kırmaya yardımcı olan temel müdahaleleri katalize edebilir (Kim-Cohen ve ark., 2006).

Özetle, çocuklukta maruz kalınan istismar ve yoksulluk arasındaki ilişki, suç davranışının çok faktörlü doğasının kapsamlı bir şekilde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu faktörleri daha geniş sosyokültürel çerçeve içinde hem riskler hem de aktif etkiler olarak kabul etmek, savunmasız çocukların gelişimsel yörüngelerini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan daha etkili önleme ve müdahale stratejileri geliştirilmesini sağlayacaktır (Baumann ve ark., 2013).

4.5.Genetik ve Çevresel Faktörlerin Etkileşimi

Genetik ve çevresel faktörler arasındaki ilişki, özellikle çocuklukta maruz kalınan istismar bağlamında, karmaşık ve etkileşimlidir. MAOA genindeki varyasyonlar, çevresel stres faktörlerine karşı duyarlılıkta farklılıklara yol açabilir. MAOA geninin düşük aktivite

varyantlarına sahip bireyler, çocuklukta şiddet veya istismar gibi olumsuz çevresel koşullara maruz kaldıklarında agresif davranışlar geliştirme riski daha yüksektir, oysa yüksek aktivite genotiplerine sahip bireyler benzer zorluklara karşı daha fazla direnç gösterebilirler (Haberstick ve ark. 2005; Byrd & Manuck, 2014).

Ampirik veriler, çocuklukta maruz kalınan istismarın, genetik yatkınlıklarla birlikte, çeşitli davranışsal sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir. Genetik faktörler, suç eğilimlerini tek başına belirlemez, bunun yerine çevresel koşullarla dinamik bir şekilde etkileşime girerek psikososyal gelişimi etkiler.

Çalışmalar, destekleyici sosyal ortamların ve hedefe yönelik müdahalelerin, riskle ilişkili genotiplere sahip bireylerin sonuçlarını önemli ölçüde iyileştirebileceğini ve potansiyel olarak olumsuz davranışları azaltabileceğini göstermektedir (Huang ve ark., 2004; Kim-Cohen ve ark., 2006).

MAOA geni ile çocuklukta maruz kalınan istismar arasındaki ilişkiyi anlamak, genetik ve çevresel etkilerin bu incelikli etkileşimini tanımayı gerektirir. Bu etkileşim, davranış ve risk profillerindeki bireysel farklılıkları anlamak için çok önemlidir. Bu risk faktörlerinin kapsamlı

bir değerlendirmesi, uyumsuz davranışlara karşı etkili önleyici stratejiler geliştirmek için gereklidir. Kanıtlar, olumsuz çocukluk deneyimlerinin, özellikle genetik yatkınlığı olan bireylerde davranış bozukluklarının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu göstermektedir (Byrd & Manuck, 2014; Prom-Wormley ve ark., 2008).

Bu etkileşimin önemi, meta analizler ve çalışmalarda vurgulanmakta ve düşük aktiviteye sahip MAOA varyantlarının çocuklukta maruz kalınan istismar ile nasıl etkileşime girerek antisosyal davranışları öngördüğü gösterilmektedir (Galán ve ark., 2016).

Sosyoekonomik durum ve aile desteği gibi faktörler bu riskleri daha da artırabilir veya azaltabilir (Prom-Wormley ve ark., 2008). Bu çok yönlü ilişkileri kabul etmek, risk altındaki çocukların karşılaştığı hem genetik yatkınlıkları hem de çevresel zorlukları ele alan müdahaleler tasarlamak için hayati önem taşır.

Özetle, MAOA genindeki varyasyonlar gibi genetik yatkınlıklar ile çocuklukta maruz kalınan istismar ve yoksulluk gibi çevresel deneyimler arasındaki etkileşim, suç davranışının gelişimini anlamamıza yardımcı olmalıdır. Bu bakış açısı, suç bağlamında insan davranışının

karmaşıklığını etkili bir şekilde ele alan araştırma ve politika yaklaşımları geliştirmek için her iki faktörü birlikte dikkate almanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Ducci ve ark., 2007; Fergusson ve ark., 2012).

4.6.Etik Ve Hukukî Boyutlar

MAOA geni ve çocukluk çağı istismarı ile ilgili etik ve yasal boyutlar çok yönlüdür ve genellikle tartışmalıdır. Suç davranışını etkileyen genetik yatkınlıklar ve çevresel faktörlerin etkileşimi, bireysel sorumluluk ve haklar konusunda önemli etik hususları gündeme getirmektedir. Genetik yatkınlıkların suç eğilimlerinin riskini artırabilme olasılığı, suç önleme ve rehabilitasyon politikaları için karmaşık sonuçlar doğurur.

Bu tür deterministik görüşler, suç davranışını genetik özelliklerin kaçınılmaz bir sonucu olarak yanlışlıkla çerçeveleyebilir ve bu tür yatkınlıklara sahip olduğu belirlenen kişilere karşı damgalama ve ayrımcılık riskini doğurabilir (Reti ve ark. 2011; Haberstick ve ark., 2005).

Hukukî açıdan, suçların ciddiyetini belirlemede veya tekrar suç işleme riskini değerlendirmede genetik bilginin kabul edilebilirliği önemli tartışmalara yol

açmaktadır. Genetik ve çevresel faktörlerin nedensel rolüne ilişkin bilimsel belirsizlikler, objektif ve adil yasal işlemleri karmaşıklatabileceğinden, bu bilgiler yargı ortamında dikkatle kontrol edilmelidir (Ducci ve ark., 2007; Tikkanen ve ark., 2010).

Buradaki zorluk, genetik verilerden elde edilen potansiyel bilgiler ile insan hakları ilkeleri, özellikle de mahremiyet hakkı ve genetik profillemeye konusundaki endişeler arasında bir denge kurmaktır (Meyer-Lindenberg ve ark., 2006). Dahası, genetik determinizme güvenmek, suçluların davranışlarının sosyo-çevresel bağlamını yeterince ele almadan, suçlu kimliğini vurgulayan önyargılı yasal çerçevelerin geliştirilmesine yol açabilir (Zhao ve ark., 2013).

Bununla birlikte, etiketleme ve damgalama riskleri gerçek olsa da, suç davranışına katkıda bulunan yapısal ve çevresel dinamikleri göz ardı etmemek çok önemlidir. Suç üzerindeki etkilerin kapsamlı bir şekilde anlaşılması, basit genetik açıklamaların ötesine geçerek sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörleri de içeren daha geniş bir bağlamı kucaklamayı gerektirir (Kim-Cohen ve ark., 2006).

Suç önleme ve rehabilitasyona yönelik politikalar, suç davranış kalıplarına katkıda

bulunan karmaşık biyopsikososyal dinamikleri ele alırken, bireysel hakların korunmasına öncelik vermelidir. Ayrıca, genetik bilginin kullanımının etik sonuçlarına ilişkin tartışmalar, genetik, ceza adaleti, etik ve sosyal politika gibi çeşitli alanları entegre ederek, adil ve sürdürülebilir çözümler üretmeyi amaçlayan işbirliğine dayalı yaklaşımlara odaklanmalıdır.

Nihai hedef, genetik yatkınlıkların çevresel faktörlerle birlikte ele alınmasının, etkilenen bireyler için adaleti ve iyileşmeyi engellemek yerine güçlendiren, bilgilendirilmiş ve şefkatli politika kararlarına yol açmasını sağlamaktır (Tikkanen ve ark., 2009).

Sonuç olarak, genetik, çocuklukta maruz kalınan istismar ve etik ve hukuki hususların kesişim noktaları, bilimsel içgörülerini insani değerlerle uyumlu hale getiren disiplinler arası bir diyalog ihtiyacını vurgulamaktadır.

Bu yaklaşım, bireysel hakları koruyarak ve sosyal adaleti teşvik ederek suç davranışının çok faktörlü doğasını tanıyan etkili müdahale stratejileri geliştirmek için gereklidir (Cicchetti ve ark., 2007; Lim ve ark., 2016).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, MAOA genetik varyantları, çocukluk çağı istismarı ve çevresel faktörlerin suç eğilimlerini şekillendirmedeki etkileşimi hakkında önemli bilgiler ortaya koymaktadır.

Bulgularımız, düşük aktiviteye sahip MAOA genotipi olan bireylerin, çocukluk çağı istismarı veya ihmal gibi olumsuz sosyal koşullara maruz kaldıklarında saldırganlık ve suç davranışına yatkınlıkta önemli bir artış sergilediklerini göstermektedir.

Bu bulgu, genetik yatkınlıkların ve olumsuz çevresel tetikleyicilerin etkileşiminin davranışsal sonuçları büyük ölçüde etkileyebileceğini gösteren önceki araştırmalarla uyumludur (Haberstick ve ark. 2014; Byrd & Manuck, 2014).

Özellikle, sonuçlar suç davranışını belirlemede genetik yatkınlıkların tek başına yetersiz olduğunu, aksine çevresel koşullarla dinamik bir etkileşim içinde olduklarını vurgulamaktadır. Bu etkileşim, yoksulluk ve istismar gibi istikrarsız koşullara maruz kalmanın, düşük aktiviteye sahip MAOA genotipi ile bağlantılı saldırgan davranışların ortaya çıkmasını katalize edebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, suç davranışını biyolojik determinizmin doğrudan bir sonucu olarak değil, bu iç içe geçmiş faktörlerin bir ürünü olarak anlamayı savunmaktadır (Alia-Klein ve ark., 2008; Byrd & Manuck, 2014).

Sonuçlarla ilgili tartışma, “doğuştan suçlu” teorisinin önerdiği gibi suç davranışının genetik temellerini kabul ederken, aynı zamanda sosyo-psikolojik bir bakış açısıyla yeniden çerçevelendirilebilir. Bu çalışmanın bulguları, biyolojik risk faktörleri (genetik yatkınlıklar gibi) ile çevresel etkiler arasındaki karmaşık etkileşimi gösteren ve suçun nedenleri konusunda çok boyutlu bir bakış açısı gerektiren artan kanıtlara katkıda bulunmaktadır (Huang ve ark., 2004; Ducci ve ark., 2007).

Bu etkileşimi kabul ederek, hem genetik yatkınlıkları hem de etkilenen bireylerin psikososyal ortamını ele alan daha etkili suç önleme ve rehabilitasyon programlarını savunuyoruz. Risk altındaki nüfusları hedefleyen müdahalelerin uygulanması, potansiyel genetik risk faktörleri taşıyanlarda dirençliliği artırabilir ve böylece olumsuz sonuçların olasılığını azaltabilir.

Bu tür çok yönlü yaklaşımlar, suç eğilimlerini önemli ölçüde azaltmaya katkıda bulunabileceğinden, erken

müdahale ve destek sistemlerine öncelik veren politikalar için bir temel oluşturabilir (Alia-Klein ve ark., 2008; Prichard ve ark., 2007).

Ayrıca, bu bulguların etkileri etik ve yasal çerçevelere de uzanmaktadır. Suçluluğu genetik ve çevresel etkileşimler açısından yeniden yorumladıkça, hukuk sistemlerinin sorumluluk ve cezai önlemleri değerlendirirken bu karmaşıklıkları dikkate alması gerektiği giderek daha açık hale gelmektedir. Genetik ve çevresel stres faktörlerinin rolünü kabul etmek, daha şefkatli ve etkili rehabilitasyon stratejilerine yol açabileceği gibi, yalnızca genetik yapılarına dayalı olarak bireyleri damgalama eğilimini de azaltabilir (Tikkanen ve ark., 2010; Kolla ve ark., 2017).

Bu çalışma hem genetik araştırmaları hem de sosyal politika oluşturmayı kapsayan disiplinler arası yaklaşımların gerekliliğini pekiştirmektedir. Gelecekteki çabalar, bilim adamları, sosyal hizmet uzmanları ve politika yapıcılar arasında işbirliği çerçeveleri geliştirmeye odaklanmalı ve suç davranışını hedef alan müdahalelerde hem biyolojik hem de çevresel boyutların yeterince yansıtılmasını sağlamalıdır.

Bu entegre yaklaşım, suçluluğun çok faktörlü doğasını daha iyi anlamamızı sağlayarak, suçun karmaşıklığını ve

önlenmesini ele almak için yenilikçi ve empatik çözümlerin yolunu açacaktır (Prom-Wormley ve ark., 2008; Meyer-Lindenberg ve ark., 2006).

Araştırmalar, suçun oluşumunda yalnızca genetik veya çevresel faktörlerin değil, bu ikisinin etkileşiminin belirleyici olduğunu göstermektedir. MAOA geni ve çocuklukta yaşanan istismar deneyimleri, suç eğiliminin ortaya çıkışında önemli rol oynarken, bu ilişki karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Genetik duyarlılık, bireyin belirli çevresel stresörlere karşı tepkisini şekillendirir ve suç davranışına yatkınlık yaratabilir; fakat bu, tek başına suç işlemeyi garantilemez. Çocuklukta yaşanan istismar ve yoksulluk gibi sosyal olgular, genetikRisk faktörlerini tetikleyen ve destekleyen ortamlar sağlar.

Dolayısıyla, suçlu doğanlar teorisi yerine, suç eğilimi ve davranışlarının biyopsikososyal bir yapıya sahip olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca, bu bağlamda etik ve hukuki sorumluluklar da yeniden değerlendirilmelidir.

Genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimi, suç önleme ve müdahale stratejilerinde sürdürülebilir çözümler geliştirilmesine imkan tanır. Politika yapıcıların, bu yeni bakış açısıyla, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adil ve etkili yaklaşımlar benimsemeleri gerekebilir.

Sonuç olarak, suçun oluşum sürecinde sadece doğuştan gelen özellikler değil, yaşam boyu şekillenen sosyal ve çevresel koşulların da dikkate alınması, suç kaynaklı yaklaşımların daha bütüncül ve etik temellere dayanmasını sağlayacaktır. Bu bütünsel anlayış, adalet ve rehabilitasyon alanlarında önemli dönüşümler yaratabilir.

6. ÖNERİLER

6.1. Politik Ve Uygulamalı Öneriler

Maoa geni ile çocukluk çağı istismarı arasındaki etkileşime ilişkin politikalar ve pratik öneriler geliştirilirken, kapsamlı yaklaşımlar suçla ilişkili biyolojik ve çevresel faktörleri bir araya getirmelidir. Bu, suç davranışını daha iyi anlamak ve etkili müdahale stratejileri oluşturmak için zorunludur.

6.2. A.Çok Disiplinli Araştırmanın Güçlendirilmesi

Her şeyden önce, genetik yatkınlık ile sosyal çevresel faktörler arasındaki etkileşime odaklanan çok disiplinli araştırma ve veri toplama altyapılarının güçlendirilmesi esastır. Bu çaba, suçlulukla ilgili davranışları değerlendirmek için sağlam bir çerçeve oluşturmak üzere genetik, psikoloji, sosyal hizmet ve kriminoloji alanlarından profesyonelleri bir araya getirmelidir. Psikososyal ve genetik

göstergeleri belirleyerek, risk altındaki bireylerin erken tespiti ve önleyici müdahale stratejileri oluşturulabilir (byrd & manuck, 2014) .

6.3.B. Aile ve Toplum Temelli Koruyucu Önlemlerin Güçlendirilmesi

Çocuklukta maruz kalınan istismarın uzun vadeli etkileri göz önüne alındığında, aile ve toplum temelli koruyucu önlemlerin uygulanması ve finansmanı artırılmalıdır. Aile bağlarını güçlendiren, ruh sağlığı desteği sağlayan ve toplum katılımını artıran programlar, çocukluk travmasının olumsuz etkilerine karşı bir tampon oluşturabilir (reif ve ark., 2007). Toplum bilinçlendirme kampanyaları, toplumun uyanıklığı ve destek sistemlerinin önemini vurgulayarak bu konuların anlaşılmasını teşvik edebilir.

6.4. C.Eğitim Ve Farkındalık Programları

Eğitimcileri, sağlık hizmetleri sağlayıcılarını ve aileleri çocukları potansiyel istismar ve ihmalden korumak için farkındalık ve eğitim girişimleri okullar ve sağlık kurumlarında düzenlenmelidir. Bu tür programlar müdahale mekanizmalarını standartlaştırmalı ve bireylere kötü muamele belirtilerini tanımak ve bunlara müdahale etmek için gerekli araçları

sağlamalıdır (kolla ve ark., 2017; zhang ve ark., 2017).

6.5. D.Genetik Ve Çevresel Etkileşimler İçin Yasal Çerçeve

Özellikle genetik ve çevresel faktörlerin bir araya geldiği durumlarda, sorumluluk ve rehabilitasyon süreçlerinin belirlenmesinde genetik bilginin kullanımını uygun şekilde düzenlemek için yasal çerçeveler geliştirilmelidir. Bu, genetik yatkınlıklarla ilgili etik kaygıları ele almayı ve bireylerin haklarının yasal bağlamda korunmasını sağlamayı içerir (haberstick ve ark., 2014).

E. Sivil toplum ve akademik kurumlarla işbirliği

Suçun biyolojik ve sosyolojik boyutlarını ele almak için sivil toplum kuruluşları, akademik kurumlar ve devlet kurumları arasında işbirliği teşvik edilmelidir. Bu tür ortaklıklar, kapsamlı rehabilitasyon stratejilerine duyulan ihtiyacı ele alırken, eşitlik ve adaleti savunan programların kurulmasına yol açabilir (byrd & manuck, 2014; reif ve ark., 2007).

6.6.F.Çok Boyutlu Risk Yapılarına Odaklanma

Politikalar, suç davranışıyla ilişkili çok boyutlu risk yapılarını anlamının önemini vurgulamalıdır. Bu, genetik yatkınlıkların çevresel ve sosyal faktörlerle etkileşime girerek bireysel sonuçları

şekillendirebileceğini kabul etmeyi de içerir (gao ve ark., 2021; kim-cohen ve ark., 2006). Bu faktörlerin etkileşimini dikkate alan özel müdahaleler, suç oranını azaltmada daha etkili olacaktır.

6.7G. Entegrasyon ve Sosyal Yeniden Entegrasyon Desteği

Son olarak, suç davranışı riski taşıyan bireyler için tasarlanmış sosyal entegrasyon ve rehabilitasyonu desteklemeye yönelik politikalar düşünülmelidir. Bu, olumlu yaşam tarzı seçimlerini teşvik eden ve tekrar suç işlemeyi caydıran zihinsel sağlık desteği, mesleki eğitim ve toplumsal katılım için kaynaklar sağlamayı içerir (fite ve ark., 2020).

Bu öneriler, suç eğilimlerinin gelişiminde genetik ve çevrenin karmaşık etkileşimini tanıyan sürdürülebilir ve bilgilendirilmiş stratejiler oluşturmayı amaçlamaktadır. Etkili politikalar ve pratik girişimler, bireylerin iyileşmesini ve topluma entegrasyonunu desteklemeli, nihayetinde suç oranlarının azalmasına katkıda bulunmalı ve herkes için daha güvenli bir topluluk oluşturmalıdır.

7. KISITLILIK

Bu çalışmada, MAOA geninin çocukluk istismarıyla ilişkisi ve genetik ile çevresel faktörlerin etkileşimi detaylı biçimde incelenirken, bazı önemli sınırlılıklar da göz önüne alınmıştır.

Öncelikle, derlemede kullanılan çalışmaların çoğunun gözlemsel ve çapraz kesitli olması, neden-sonuç ilişkilerinin net olarak belirlenmesini sınırlandırmaktadır.

Ayrıca, çalışma kapsamındaki verilerin büyük ölçüde düşük örneklem büyüklükleriyle sınırlı olması, bulguların genelleştirilebilirliğini azaltmaktadır. Söz konusu çalışmaların çoğu farklı coğrafyalardan ve kültürel bağlamlardan elde edilmediği için, sonuçların evrensel geçerliliği konusunda da bazı şüpheler bulunmaktadır.

Klinik ve laboratuvar ortamında yapılan araştırmalardan ziyade, alan çalışmalarının duygusal ve sosyal mekanizmaları tam anlamıyla yansıtmadığı da gözlemler arasındadır.

Bunun yanı sıra, genetik ve çevresel etkileşimlerin karmaşık doğası, araştırmaların tek bir gen veya çevresel faktör üzerinden genellemenin yapılmasını güçleştirmektedir.

Veri toplama sırasında subjektif değerlendirmeler ve raporlamalar hataya açık olmakla birlikte, etik açıdan gönüllülük esasına dayanması gereken çalışmaların sınırlı katılımcı sayısı ile yürütülmesi de sonuçların güvenilirliğine darbe indirmiştir.

Bununla birlikte, mevcut çalışmaların çoğunun uzun vadeli takip çalışmaları veya kontrollü deneysel modeller içermemesi, sonuçların sürekliliği ve tutarlılığı hakkında kesin yargılara varılmasını engellemektedir.

Ayrıca, genetiğin rolünü anlamada kullanılan metodolojilerin farklılığı, elde edilen sonuçların karşılaştırılabilirliğini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, çalışmaların tümüyle genetik ve çevresel faktörlerin karmaşık etkileşimini yansıttığını söylemek güçtür. Bu sınırlar, konu üzerine yapılan çıkarımların dikkatli biçimde ele alınmasını ve daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmasını gerektirmektedir.

8. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir.

9. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimleri dergisinin yayın etiği, bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun

biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimler alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir. Helsinki Bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

KAYNAKÇA

Abeykoon, M. R., Jayasinghe, C. D.,

Illeperuma, R. J., & Abeysinghe, T. (2024). The tale of warrior gene: The MAOA-upstream variable number tandem repeat (MAOA-uVNTR) polymorphism and its role in shaping aggressive and violent behaviour. *Asian Journal of Biochemistry, Genetics and Molecular Biology*, 16(9), 1–20. <https://doi.org/10.9734/ajbgmb/2024/v16i9402>

Arseneault, L., Cannon, M., Fisher, H. L., Polanczyk, G. V., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2011). Childhood trauma and children's emerging psychotic symptoms: A genetically sensitive longitudinal cohort study. *American Journal of Psychiatry*, 168(1), 65–72. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2010.10040567>

Baumann, C. R., Klauke, B., Weber, H., Domschke, K., Zwanzger, P., Pauli, P., ... & Reif, A. (2013). The interaction of early life experiences with COMT val158met affects anxiety sensitivity. *Genes, Brain and Behavior*, 12(8), 821–829. <https://doi.org/10.1111/gbb.12090>

Bayrak, N. G., & Özkan, E. (2024). Bibliometric analysis of studies on child abuse and negligence. *Gümüşhane*

Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 13(2), 554–560.

<https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1320375>

Bendre, M., Checknita, D., Todkar, A., Åslund, C., Hodgins, S., & Nilsson, K. W. (2024). Good parent-child relationship protects against alcohol use in maltreated adolescent females carrying the MAOA-uVNTR susceptibility allele. *Frontiers in Psychiatry*, 15.

<https://doi.org/10.3389/fpsy.2024.1375363>

Byrd, A. L., & Manuck, S. B. (2014). MAOA, childhood maltreatment, and antisocial behavior: Meta-analysis of a gene-environment interaction. *Biological Psychiatry*, 75(1), 9–17. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2013.05.004>

Cicchetti, D., Rogosch, F. A., & Sturge-Apple, M. L. (2007). Interactions of child maltreatment and serotonin transporter and monoamine oxidase A polymorphisms: Depressive symptomatology among adolescents from low socioeconomic status backgrounds. *Development and Psychopathology*, 19(4), 1161–1180. <https://doi.org/10.1017/s0954579407000600>

Ducci, F., Enoch, M., Hodgkinson, C. A., Xu, K., Catena, M., Robin, R., ... & Goldman, D. (2007). Interaction between a functional MAOA locus and childhood sexual abuse predicts alcoholism and antisocial personality disorder in adult women. *Molecular Psychiatry*, 13(3), 334–347. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4002034>

Fergusson, D. M., Boden, J. M., Horwood, L. J., Miller, A. L., & Kennedy, M. A. (2012). Moderating role of the MAOA genotype in antisocial behaviour. *British Journal of Psychiatry*, 200(2), 116–123. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.111.093328>

Fite, P. J., Brown, S., Hossain, W. A., Manzardo, A. M., Butler, M. G., & Bortolato, M. (2020). Sex-dimorphic interactions of MAOA genotype and child maltreatment predispose college students to polysubstance use. *Frontiers in Genetics*, 10. <https://doi.org/10.3389/fgene.2019.01314>

Galán, C. A., Choe, D. E., Forbes, E. E., & Shaw, D. S. (2016). The interaction between monoamine oxidase A and punitive discipline in the development of antisocial behavior: Mediation by maladaptive social information processing. *Development and Psychopathology*, 29(4), 1235–1252. <https://doi.org/10.1017/s0954579416001279>

Gao, Y., Xiong, Y., Liu, X., & Wang, H. (2021). The effects of childhood maltreatment on non-suicidal self-injury in male adolescents: The moderating roles of the monoamine oxidase A (MAOA) gene and the catechol-O-methyltransferase (COMT) gene. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 2598. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052598>

Gunter, T. D. (2015). Behavioral genetics and the forensic mental health provider: An overview. *Behavioral Sciences & The Law*, 33(5), 598–606. <https://doi.org/10.1002/bsl.2208>

Haberstick, B. C., Lessem, J. M., Hewitt, J. K., Smolen, A., Hopfer, C. J., Halpern, C. T., ... & Harris, K. M. (2014). MAOA genotype, childhood maltreatment, and their interaction in the etiology of adult antisocial behaviors. *Biological Psychiatry*, 75(1), 25–30. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2013.03.028>

Haberstick, B. C., Lessem, J. M., Hopfer, C. J., Smolen, A., Ehringer, M. A., Timberlake, D. S., ... & Hewitt, J. K. (2005). Monoamine oxidase A (MAOA) and antisocial behaviors in the presence of

childhood and adolescent maltreatment. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, 135B(1), 59–64.

<https://doi.org/10.1002/ajmg.b.30176>

Hill, J., Breen, G., Quinn, J. P., Tibu, F., & Pickles, A. (2013). Evidence for interplay between genes and maternal stress in utero: monoamine oxidase A polymorphism moderates effects of life events during pregnancy on infant negative emotionality at 5 weeks. *Genes, Brain and Behavior*, 12(4), 388–396.

<https://doi.org/10.1111/gbb.12033>

Huang, Y., Cate, S., Battistuzzi, C., Oquendo, M. A., Brent, D. A., & Mann, J. J. (2004). An association between a functional polymorphism in the monoamine oxidase A gene promoter, impulsive traits and early abuse experiences. *Neuropsychopharmacology*, 29(8), 1498–1505.

<https://doi.org/10.1038/sj.npp.13004551>

Kieling, C., Hutz, M. H., Genro, J. P., Polanczyk, G. V., Anselmi, L., Camey, S. A., ... & Rohde, L. A. (2012). Gene–environment interaction in externalizing problems among adolescents: evidence from the Pelotas 1993 Birth Cohort Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(3), 298–304.

<https://doi.org/10.1111/jcpp.12022>

Kim-Cohen, J., Caspi, A., Taylor, A., Williams, B., Newcombe, R., Craig, I., ... & Moffitt, T. E. (2006). MAOA, maltreatment, and gene–environment interaction predicting children's mental health: new evidence and a meta-analysis. *Molecular Psychiatry*, 11(10), 903–913.

<https://doi.org/10.1038/sj.mp.4001851>

Kolla, N. J., Meyer, J. H., Sanches, M., & Charbonneau, J. (2017). Monoamine oxidase-A genetic variants and childhood abuse predict impulsiveness in borderline personality disorder. *Clinical Psychopharmacology and Neuroscience*, 15(4), 343–351.

<https://doi.org/10.9758/cpn.2017.15.4.343>

Lim, L., Hart, H., Mehta, M. A., Simmons, A., Mirza, K., & Rubia, K. (2016). Neurofunctional abnormalities during sustained attention in severe childhood abuse. *PLOS ONE*, 11(11), e0165547.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0165547>

Meyer-Lindenberg, A., Buckholtz, J. W., Kolachana, B., Hariri, A. R., Pezawas, L., Blasi, G., ... & Weinberger, D. R. (2006). Neural mechanisms of genetic risk for impulsivity and violence in humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103(16), 6269–6274.

<https://doi.org/10.1073/pnas.0511311103>

Nilsson, K. W., Comasco, E., Åslund, C., Nordquist, N., Leppert, J., & Orelund, L. (2010). MAOA genotype, family relations and sexual abuse in relation to adolescent alcohol consumption. *Addiction Biology*, 16(2), 347–355.
<https://doi.org/10.1111/j.1369-1600.2010.00238.x>

Perroud, N., Paoloni-Giacobino, A., Prada, P., Olié, É., Salzmann, A., Nicastro, R., ... & Malafosse, A. (2011). Increased methylation of glucocorticoid receptor gene (NR3C1) in adults with a history of childhood maltreatment: a link with the severity and type of trauma. *Translational Psychiatry*, 1(12), e59.
<https://doi.org/10.1038/tp.2011.60>

Prom-Wormley, E., Eaves, L. J., Foley, D. L., Gardner, C., Archer, K. J., Wormley, B., ... & Silberg, J. L. (2008). Monoamine oxidase A and childhood adversity as risk factors for conduct disorder in females. *Psychological Medicine*, 39(4), 579–590.
<https://doi.org/10.1017/s0033291708004170>

Reif, A., Rösler, M., Freitag, C. M., Schneider, M., Eujen, A., Kissling, C., ... & Retz, W. (2007). Nature and nurture predispose to violent behavior: Serotonergic genes and adverse childhood environment. *Neuropsychopharmacology*,

32(11), 2375–2383.
<https://doi.org/10.1038/sj.npp.1301359>

Reti, I. M., Xu, Z., Yanofski, J., McKibben, J. B. A., Uhart, M., Cheng, Y., ... & Nestadt, G. (2011). Monoamine oxidase A regulates antisocial personality in whites with no history of physical abuse. *Comprehensive Psychiatry*, 52(2), 188–194.
<https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2010.05.005>

Roberts, M. C., Fohner, A. E., Landry, L., Olstad, D. L., Smit, A. K., Turbitt, E., ... & Allen, C. G. (2021). Advancing precision public health using human genomics: examples from the field and future research opportunities. *Genome Medicine*, 13(1).
<https://doi.org/10.1186/s13073-021-00911-0>

Tikkanen, R., Ducci, F., Goldman, D., Holli, M., Lindberg, N., Tiihonen, J., ... & Virkkunen, M. (2010). MAOA alters the effects of heavy drinking and childhood physical abuse on risk for severe impulsive acts of violence among alcoholic violent offenders. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 34(5), 853–860.
<https://doi.org/10.1111/j.1530-0277.2010.01157.x>

Zhang, Y., Ming, Q., Yi, J., Wang, X., Chai, Q., & Yao, S. (2017). Gene-gene-environment interactions of serotonin transporter, monoamine oxidase A and childhood maltreatment predict aggressive behavior in Chinese adolescents. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 11. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2017.00017>

Zhao, J., Bremner, J. D., Goldberg, J.,

Quyyumi, A. A., & Vaccarino, V. (2013). Monoamine oxidase A genotype, childhood trauma, and subclinical atherosclerosis. *Psychosomatic Medicine*,

75(5), 471–477.

<https://doi.org/10.1097/psy.0b013e318292922a>

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Asya Ülkelerinde Toplumlara Etkileyen Siyasal İletişimin 18 Yaş Gençler
Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Yansımalarının Analizi**

Makale Başvuru Tarihi: 12.08.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 Sayı: 6 Yıl: 2025 Ss:26- 39

1. Cüneyt Yılmaz

Doçent Doktor

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi

Siyasal ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Sorumlu Yazar: cunetyilmaz@on

beskku.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-1655-588X

ÖZET

Asya Ülkelerinde Toplumlara Etkileyen Siyasal İletişimin 18 Yaş Gençler Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Yansımalarının Analizi

Asya kıtasındaki farklı siyasal rejimlere sahip ülkelerde (Güney Kore, Hindistan, Çin ve Endonezya örneğinde) yürütülen siyasal iletişim stratejilerinin, yeni seçmen yaşına giren 18 yaşındaki gençler üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve içerik analizi tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, dijital siyasal iletişimin demokratik katılımı teşvik etme (olumlu) ve dezenformasyon yoluyla kutuplaşmaya yol açma (olumsuz) etkileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Asya Siyaseti, Siyasal İletişim, 18 Yaş, Dijital Katılım, Z Kuşağı.

ABSTRACT

Analysis of the Positive and Negative Reflections of Political Communication on 18-Year-Old Youths Influencing Societies in Asian Countries

This study examines the impacts of political communication strategies carried out in Asian countries with different political regimes (namely South Korea, India, China, and Indonesia) on 18-year-old youths reaching the legal voting age.

Using literature review and content analysis techniques as qualitative research methods, the study discusses the effects of digital political communication in terms of promoting democratic participation (positive) and causing polarization through disinformation (negative).

Keywords: Asian Politics, Political Communication, 18-Year-Olds, Digital Participation, Generation Z.

1. GİRİŞ

Siyasal iletişim, modern demokrasilerin ve otoriter rejimlerin işleyiş mekanizmalarında merkezi bir konuma sahiptir. Bilginin üretilmesi, yayılması ve kitleler tarafından alınılması süreçlerini kapsayan bu alan, özellikle teknolojik determinizmin etkisindeki Asya toplumlarında köklü bir dönüşüm geçirmektedir.

Asya kıtası, ekonomik büyüme hızının yanı sıra dijital altyapının yaygınlığı bakımından dünyanın en dinamik bölgesidir. Bu dinamizm, siyasal aktörlerin toplumla kurduğu ilişki biçimlerini yeniden tanımlarken, 18 yaşına basarak seçmen statüsü kazanan "yeni seçmen" kitlesini bu sürecin en hassas öznesi haline getirmektedir.

18 yaş grubu, sadece kronolojik bir eşiği değil, aynı zamanda dijital yerliliğin (digital nativism) siyasal bilinçle harmanlandığı kritik bir sosyolojik kırılmayı temsil eder.

1.1.Siyasal İletişimin Kuramsal

Çerçevesi ve Asya Perspektifi

Siyasal iletişim geleneksel olarak Harold Lasswell'in "kim, kime, hangi kanalla, neyi, ne etkiyle söyler" formülü üzerinden analiz edilmiştir. Ancak günümüz Asya

coğrafyasında, mesajın kaynağı ile alıcısı arasındaki hiyerarşik yapı ortadan kalkmış, çok yönlü ve interaktif bir iletişim modeli hakim olmuştur (Castells, 2015). Jürgen Habermas'ın (2022) "kamusal alan" olarak tanımladığı rasyonel tartışma zemini, Asya'da (özellikle Güney Kore ve Hindistan gibi ülkelerde) dijital mecralara kaymıştır.

Bu durum, 18 yaşındaki gençlerin siyasal aktörlere erişimini kolaylaştırırken, kamusal tartışmanın niteliğini de "duygusal mobilizasyon" (affective mobilization) yönüne doğru kaydırmıştır.

Asya'da siyasal iletişim, Batı'daki liberal modellerden farklı olarak güçlü devlet geleneği ve kolektivist kültürün etkisi altındadır. Pye ve Pye (1985) tarafından vurgulanan "Asya'daki güç ve siyaset" anlayışı, günümüzde dijital platformlar aracılığıyla yeniden üretilmektedir.

18 yaşındaki bir genç için siyaset, sadece beş yılda bir sandığa gitmek değil, sosyal medya platformlarında (TikTok, WeChat, Line) her an maruz kaldığı görsel ve işitsel bir performans haline gelmiştir.

1.2. Yeni Seçmen ve Siyasal Sosyalleşme

Siyasal sosyalleşme, bireyin siyasal sistem hakkındaki değerlerini ve tutumlarını edindiği süreçtir. Geleneksel olarak aile,

okul ve yakın çevre bu süreçte baskın rol oynarken, Asya'daki 18 yaş gençliği için en temel sosyalleşme ajanı internet ve sosyal ağlardır. Asya ülkeleri, dünya genelinde sosyal medya kullanım süresi bakımından en üst sıralarda yer almaktadır (OECD, 2021). Bu durum, gençlerin siyasal gerçekliği algılama biçimlerini algoritmik bir düzleme taşımaktadır.

Güney Kore gibi teknolojik olarak ileri toplumlarda, siyasal partilerin yapay zeka tabanlı "avatar" adaylar veya interaktif kampanya oyunları aracılığıyla 18 yaş grubuna ulaşmaya çalışması, siyasal iletişimin "oyunlaştırılması" (gamification) sonucunu doğurmuştur.

Öte yandan, Hindistan gibi dünyanın en büyük demokrasisinde, WhatsApp grupları üzerinden yayılan dezenformasyon ve popülist söylemler, ilk kez oy kullanacak seçmenlerin kararlarını rasyonel verilerden ziyade kimlik siyaseti ve duygusal tepkiler üzerine inşa etmesine neden olmaktadır (Zeng, 2020).

1.3.Siyasal İletişimin Çift Yönlü Etkisi: Olumlu ve Olumsuz Yansımalar

Siyasal iletişimin 18 yaş üzerindeki etkisi doğrusal değildir; aksine paradoksal bir yapı arz eder. Olumlu açıdan bakıldığında, dijital siyasal iletişim "bilgi asimetrisini" azaltmaktadır. 18 yaşındaki bir genç,

bölgesindeki bir milletvekilinin performansını veya bir yasa tasarısının içeriğini saniyeler içinde inceleyebilmektedir. Norris (2011) tarafından "eleştirel vatandaşlar" (critical citizens) olarak tanımlanan bu kitle, şeffaflık ve hesap verebilirlik taleplerini dijital mecralar üzerinden dile getirmektedir.

Buna karşın, olumsuz yansımalar "yankı odaları" (echo chambers) ve "filtre balonları" (filter bubbles) kavramları üzerinden şekillenmektedir. Pariser (2011) ve Sunstein (2017) tarafından geliştirilen bu teoriler, algoritmaların bireyi sadece kendi siyasal görüşünü destekleyen içeriklerle sınırladığını savunur.

18 yaşındaki bir seçmen, henüz siyasal kimliğini inşa etme aşamasındayken, algoritmik manipülasyonlarla kutuplaşmış bir siyasal iklimin içine hapsedilmektedir. Bu durum, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde (örneğin Endonezya ve Filipinler) etnik ve dinsel gerilimlerin sosyal medya üzerinden körüklenmesiyle sonuçlanmaktadır.

1.4.Rejim Farklılıklarının İletişim Stratejileri Üzerindeki Rolü

Asya'daki siyasal iletişim analizi, rejim tipolojisinden bağımsız yapılamaz. Çin gibi "dijital otoriterlik" modelini

benimseyen ülkelerde, siyasal iletişim tek yönlü bir propaganda ve yüksek teknoloji bir gözetim mekanizmasıdır (Chen, 2022). Bu ülkelerde 18 yaşındaki gençler, devletin resmî anlatılarını destekleyen "siber-milliyetçilik" (cyber-nationalism) akımlarına dahil edilmekte veya sansür mekanizmalarıyla farklı bilgi kaynaklarından mahrum bırakılmaktadır. Bu durum gençlerde ya pasif bir kabullenmeye ya da sofistike yöntemlerle geliştirilen bir "siyasal sinizme" yol açmaktadır.

Buna karşılık Japonya ve Tayvan gibi olgun demokrasilerde, siyasal iletişim daha çok "müzakereci katılımı" (deliberative participation) teşvik etmeye yöneliktir. Özellikle Tayvan'ın "dijital demokrasi" yaklaşımı, 18 yaşındaki gençlerin politika yapım süreçlerine doğrudan katkı vermesini sağlayarak, siyasal yabancılaşmayı minimize etmeyi amaçlamaktadır (Sinpeng, 2021).

2. AMAÇ

Araştırmanın Temel amacı, Asya'daki baskın siyasal iletişim modellerinin 18 yaşındaki gençlerin siyasal tutumları üzerindeki ikili etkisini (pozitif/negatif) ortaya koymaktır. Çalışma şu alt amaçlara odaklanır:

Dijital siyasal iletişimin gençlerin sandığa gitme eğilimi üzerindeki etkisini analiz etmek. Sosyal medya manipülasyonlarının gençlerde yarattığı siyasal sinizm ve yabancılaşmayı incelemek. Farklı Asya rejimlerinde uygulanan sansür ve propaganda tekniklerinin genç seçmenin bilgi edinme özgürlüğü üzerindeki etkilerini tartışmak.

3. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden "Doküman Analizi" ve "Sistematik Literatür Taraması" yöntemleri kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Asya ülkelerinde siyasal iletişimin 18 yaşındaki gençler üzerindeki etkileri; teknolojik altyapı, kültürel kodlar ve rejim tipolojilerine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu bölümde, elde edilen bulgular "Demokratik Mobilizasyon", "Dijital Otoriterlik ve Siyasal Sosyalleşme" ve "Bilgi Kirliliği/Psikolojik Yansımalar" başlıkları altında kategorize edilmiştir.

4.1. Demokratik Katılım ve Dijital Seferberlik: Güney Kore ve Tayvan Örneği

Bulgular, Güney Kore ve Tayvan gibi "olgun demokrasilerde" siyasal iletişimin

18 yaşındaki gençler için bir "güçlendirme" (empowerment) aracı olduğunu göstermektedir. Bu ülkelerde siyasal aktörler, gençlerin estetik ve teknolojik tercihlerine uygun içerikler üreterek siyasal yabancılaşmayı kırmaktadır.

Oyunlaştırma (Gamification): Güney Kore'deki son başkanlık seçimlerinde siyasal partilerin metaverse platformlarında kampanya yürütmesi, 18 yaşındaki seçmenlerin %65'inin siyasal mesajlara "ilgi çekici" bulmalarını sağlamıştır (Kim, 2021). Bu durum, gençlerin siyaseti sıkıcı bir bürokratik süreç yerine, etkileşime açık bir performans olarak algılamalarına yol açmıştır.

Müzakereci Dijital Alan: Tayvan'da kullanılan "vTaiwan" gibi dijital katılım platformları, 18 yaşındaki gençlerin yasa tasarılarına doğrudan görüş sunmasına olanak tanımıştır. Sinpeng (2021) tarafından yürütülen analiz, bu tür interaktif iletişim kanallarının gençlerdeki "siyasal etkililik" (political efficacy) duygusunu %40 oranında artırdığını ortaya koymaktadır.

4.2.Dijital Otoriterlik ve Siyasal Sinizm: Çin ve Güneydoğu Asya

Otoriter ve hibrit rejimlerde siyasal iletişim, daha çok "denetim" ve "tek taraflı

propaganda" üzerine kurgulanmıştır. Bu durum 18 yaşındaki gençler üzerinde paradoksal bir etki yaratmaktadır.

Siber-Milliyetçilik ve Sosyalleşme: Çin'de Büyük Güvenlik Duvarı (Great Firewall) arkasında büyüyen 18 yaş grubu, devlet güdümlü siyasal iletişimin etkisiyle yüksek düzeyde milliyetçi refleksler sergilemektedir (Chen, 2022).

Ancak bulgular, bu gençlerin resmî anlatı ile dijital gerçeklik arasındaki uçurumu fark ettiklerinde "soğuk bir kopuş" veya "siyasal ilgisizlik" (apathy) geliştirdiklerini göstermektedir.

Sessizlik Sarmalı ve Gözetim: Vietnam ve Tayland gibi ülkelerde, sosyal medya üzerindeki sıkı denetimler ve hapis cezaları, 18 yaşındaki bireylerin dijital kamusal alanda kendilerini sansürlemelerine (self-censorship) neden olmaktadır. Howard (2020), dijital gözetimin yoğun olduğu Asya toplumlarında gençlerin siyasal iletişimi bir "tehdit unsuru" olarak algıladıklarını ve bu durumun demokratik gelişimi sekteye uğrattığını savunmaktadır.

4.3.Algoritmik Kutuplaşma ve Yankı Odaları

Asya genelinde popülist liderlerin yükselişi, siyasal iletişimin "biz ve onlar"

eksenine kaymasına neden olmuştur. 18 yaşındaki gençler, henüz siyasal kimliklerini inşa ederken bu kutuplaşmanın merkezinde kalmaktadır.

Filtre Balonları: Hindistan’da yapılan bir içerik analizi, 18 yaşındaki seçmenlerin %70’inin sosyal medya platformlarında sadece kendi dinsel veya etnik görüşlerini destekleyen siyasal içeriklerle karşılaştığını göstermektedir (Zeng, 2020).

Sunstein (2017) tarafından tanımlanan bu yankı odaları, gençlerin farklı siyasal görüşlere karşı tahammülsüzleşmesine ve radikalleşmesine zemin hazırlamaktadır.

Dezenformasyon ve Güvensizlik: Filipinler ve Endonezya örneğinde, "trol orduları" tarafından yayılan sahte haberlerin 18 yaşındaki ilk kez oy kullanacak seçmenler arasında yüksek bir viral etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Tapsell (2018), dezenformasyonun gençler üzerindeki en kalıcı olumsuz etkisinin, genel olarak "kurumsal siyasete ve medyaya duyulan güvenin çökmesi" olduğunu vurgulamaktadır.

4.4.Olumlu Yansımalar: Siyasal Bilinç ve Aktivizm

Olumsuzluklara rağmen, siyasal iletişimin hızı ve küreselliği Asya gençliğini sivil aktivizm konusunda motive etmektedir. 18

yaşındaki bireyler, çevre sorunları, cinsiyet eşitliği ve insan hakları gibi post-materyalist konuları dijital platformlar üzerinden gündeme taşıyabilmektedir. Tayland’daki "Süt Çayı İttifakı" (Milk Tea Alliance) hareketi, dijital siyasal iletişimin sınırları aşan ve gençleri ortak bir hak arayışı etrafında birleştiren olumlu bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Limsila, 2023).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Asya coğrafyasında dijitalleşmenin hızı ile siyasal kültürün geleneksel kodları arasında yaşanan gerilim, 18 yaşındaki yeni seçmen kitlesini bu sürecin hem öznesi hem de nesnesi haline getirmiştir.

Yapılan kapsamlı literatür analizi ve vaka incelemeleri sonucunda, Asya ülkelerinde yürütülen siyasal iletişim faaliyetlerinin gençler üzerinde "**paradoksal bir etki alanı**" oluşturduğu saptanmıştır.

Siyasal iletişim, demokratik katılımı tabana yayma potansiyeli taşıırken; aynı zamanda dezenformasyon, algoritmik kutuplaşma ve dijital gözetim aracılığıyla genç seçmenin iradesini ipotek altına alabilen "çift taraflı keskin bir kılıç" işlevi görmektedir.

5.1.Sonuçların Analitik Değerlendirmesi

5.1.1.Bilgiye Erişim ve Demokratik Mobilizasyon

Araştırmanın en somut sonuçlarından biri, siyasal iletişimin dijitalleşmesiyle birlikte bilgiye erişim bariyerlerinin radikal bir şekilde düşmesidir. Geleneksel medya kanallarının devlet veya elitler tarafından kontrol edildiği Asya toplumlarında, sosyal medya platformları 18 yaşındaki gençler için alternatif bir "dijital kamusal alan" yaratmıştır.

Güney Kore ve Tayvan örneklerinde görüldüğü üzere, bu durum gençlerin siyasal gündemi belirleme ve aktörleri denetleme kapasitesini artırmıştır.

Castells'in (2015) "iletişimsel güç" olarak tanımladığı bu fenomen, gençlerin fiziksel meydanlara çıkmadan önce dijital ağlarda örgütlenerek siyasal bir baskı grubuna dönüşmelerini sağlamaktadır.

5.1.2.Manipülasyon, Dezenformasyon ve Güven Krizi

Madalyonun öbür yüzünde ise, Asya siyasetinde popülizmin yükselişiyle birlikte siyasal iletişimin bir "hakikat sonrası" (post-truth) aracına dönüştüğü görülmektedir. 18 yaşındaki gençler, bilişsel gelişimlerinin ve siyasal kimlik

inşalarının henüz başında oldukları için, sistemli dezenformasyon kampanyalarına karşı daha savunmasız kalmaktadırlar. Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerde WhatsApp ve TikTok üzerinden yayılan mikro-hedeflemeli mesajlar, genç seçmenleri rasyonel tartışma zemininden uzaklaştırarak duygusal ve kimliksel kutuplaşmalara itmektedir.

Howard (2020) tarafından vurgulanan "yalan makineleri", gençlerin demokratik kurumlara, seçim güvenliğine ve genel olarak nesnel bilgiye olan güvenini sarsmaktadır. Bu durum, uzun vadede demokratik sistemin meşruiyetine zarar veren bir "**siyasal sinizm**" dalgasını tetiklemektedir.

5.1.3.Rejim Tipolojilerinin Belirleyici Rolü

Sonuçlar, siyasal iletişimin etkisinin rejimin otoriterlik düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Demokratik rejimlerde iletişim bir "müzakere" aracı iken, Çin ve Vietnam gibi otoriter yapılarda bir "rıza üretim" ve "gözetim" mekanizmasıdır.

18 yaşındaki gençler, dijital gözetimin yoğun olduğu bölgelerde siyasal fikirlerini beyan etmekten kaçınarak "sessizlik sarmalına" girmekte ya da devlet güdümlü milliyetçi anlatıların taşıyıcısı haline

gelmektedirler (Chen, 2022). Bu durum, Asya'daki genç kuşakların siyasal sosyalleşme süreçlerinin tek tipleşmesine ve çoğulculuğun zayıflamasına yol açmaktadır.

5.2.Stratejik Öneriler ve Çözüm Yolları

Elde edilen bulgular ışığında, Asya'daki genç kuşakların siyasal iletişim süreçlerinden sağlıklı ve demokratik bir şekilde yararlanabilmeleri için aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir:

5.2.1.Eğitimde Reform: Siyasal ve Dijital Medya Okuryazarlığı

Sadece teknik bir internet kullanım becerisi, gençleri dijital propagandanın karmaşık tekniklerinden korumaya yetmemektedir. Bu nedenle, 18 yaş grubuna yönelik ulusal eğitim müfredatları "Siyasal Okuryazarlık" modülleriyle zenginleştirilmelidir.

Kritik Analiz Becerisi: Gençlere, dijital mecralarda karşılaştıkları bir bilginin kaynağını sorgulama, teyit mekanizmalarını kullanma ve mantıksal safsataları ayırt etme yetisi kazandırılmalıdır.

Algoritma Bilinci: Sosyal medya algoritmalarının nasıl çalıştığı ve bireyi nasıl bir "yankı odasına" hapsettiği konusunda farkındalık yaratılmalıdır.

UNESCO'nun (2021) önerdiği gibi, medya okuryazarlığı bir seçmeli dersten ziyade temel bir vatandaşlık becerisi olarak konumlandırılmalıdır.

5.2.2.Teknolojik Şeffaflık ve Algoritmik Denetim

Asya devletleri, teknoloji devleri (Meta, ByteDance, Google) üzerinde daha etkin bir denetim mekanizması kurmalıdır. Ancak bu denetim, sansür amaçlı değil, şeffaflık odaklı olmalıdır.

Siyasal Reklam Arşivi: Seçim dönemlerinde sosyal medyada verilen tüm siyasal reklamların kim tarafından finanse edildiği ve hangi hedef kitleye yönelik olduğu kamuoyuna açık tutulmalıdır.

Bağımsız Algoritma Kurulları: Siyasal iletişimin tarafsızlığını korumak adına, sivil toplum temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan bağımsız kurullar, algoritmaların kutuplaşmayı tetikleyip tetiklemediğini periyodik olarak denetlemelidir (Sunstein, 2017).

5.2.3.Müzakereci Demokrasi: Gençlik Meclisleri ve Dijital Parlamentolar

Siyasal iletişimi tek yönlü bir propaganda akışından kurtarıp, çift yönlü bir diyaloga dönüştürmek elzemdir.

Gençlik Parlamentoları: 18-25 yaş arası gençlerin yerel ve ulusal düzeyde kararlara katılımını sağlayan, bütçe ve yetki sahibi gençlik meclisleri kurulmalıdır. Tayvan'ın "vTaiwan" modeli, bu konuda tüm Asya ülkeleri için ilham verici bir örnektir (Sinpeng, 2021).

Katılımcı İletişim: Siyasal aktörler, gençlerle sadece seçim dönemlerinde "Z kuşağı diliyle" video çekerek değil; yıl boyunca devam eden dijital forumlar, soru-cevap seansları ve açık veri platformları üzerinden kurumsal bir bağ kurmalıdır.

5.2.4. Etik Kodlar ve Siyasal İletişim Standartları

Siyasal partiler ve adaylar için dijital ortamda uyulması gereken "Etik Siyasal İletişim Rehberi" oluşturulmalıdır. Bu rehber; trollerin kullanımını, derin sahte (deepfake) teknolojileriyle rakiplerin itibarının zedelenmesini ve nefret söylemini açıkça yasaklamalıdır. İhlal durumunda caydırıcı siyasal ve hukuki yaptırımlar uygulanmalıdır (Vaidhyathan, 2018).

6. KISITLILIK

Araştırma, Asya'daki siyasal iletişimin 18 yaş grubu üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemekle birlikte, bilimsel doğruluk gereği şu kısıtlılıklar dahilinde değerlendirilmelidir:

Yöntemsel Sınırlar: Çalışma, sistematik literatür taraması ve doküman analizi ile sınırlı olup; anket, mülakat veya gözlem gibi birincil saha verilerini içermemektedir. Bu durum, gençlerin bireysel ve psikolojik tepkilerinin doğrudan ölçülmesini kısıtlamıştır.

Coğrafi ve Dilsel Kapsam: Asya kıtasının devasa heterojenliği nedeniyle araştırma; Güney Kore, Çin ve Hindistan gibi belirli vaka ülkelere odaklanmış, kıtanın tamamını (örneğin Orta Asya) aynı derinlikte kapsayamamıştır. Ayrıca, ağırlıklı olarak İngilizce ve Türkçe kaynakların kullanılması, yerel dillerdeki bazı spesifik raporların analiz dışında kalmasına neden olmuş olabilir.

Teknolojik Hız ve Zaman: Siyasal iletişim teknolojileri (yapay zeka, algoritmik yapılar) ve sosyal medya trendleri (TikTok, Reels vb.) akademik literatürün takip hızından daha büyük bir süratle değişmektedir. Bu nedenle, ulaşılan bulgular 2025 yılına kadar olan verileri yansıtmakta olup, teknolojinin dinamik yapısı nedeniyle zamanla güncelliğini yitirme riski taşımaktadır.

Rejimlerin Karmaşıklığı: Asya'daki hükümetlerin "hibrit" (melez) yapıları, ülkeleri kesin çizgilerle "demokratik" veya

"otoriter" olarak sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır. Bu çalışma, rejimleri genel kategoriler üzerinden ele alarak yerel anayasal nüansları özetlemek durumunda kalmıştır.

ve 2025/3-1504 sayılı yazı ile araştırma izni/Etik Kurul izni alınmıştır.

7. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir

8. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler dergisinin yayın etiği; bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimleri alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir.

Helsinki bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın yürütüldüğü süreçte gerekli etik ilkelere uyulduğu yazarlar tarafından beyan edilmiştir. Bu kapsamda 05.03.2025 tarihli

KAYNAKÇA

Ahmad, T. (2020). Political communication and youth engagement in Pakistan. *Journal of Asian Politics*, 12(3), 45-62.

Bae, Y. (2018). Social media and the changing landscape of political communication in Japan. *Information, Communication & Society*, 21(3), 433-447.

Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age.*¹ Polity Press.

Chen, X. (2022). Digital authoritarianism and youth behavior in China. *Modern Asia Studies*, 34(1), 112-130.

Diamond, L. (2019). *Ill winds: Saving democracy from Russian rage, Chinese ambition, and American complacency.*² Penguin Press.

Fuchs, C. (2021). *Social media: A critical introduction.* SAGE.

Gunasingham, N. (2019). Political engagement of Sri Lankan youth via Facebook. *Asian Journal of Social Science*, 47(3), 321-345.

Habermas, J. (2022). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society.* MIT Press.

Han, B. C. (2017). *Psychopolitics: Neoliberalism and new technologies of power.*³ Verso.

Howard, P. N. (2020). *Lie machines: How to save democracy from troll armies, deceitful robots, and political operatives.* Yale University Press.

Ismail, A. (2020). Youth and digital citizenship in Malaysia. *Education and Information Technologies*, 25, 4123-4140.

Juris, J. S. (2012). Reflections on Occupy Everywhere: Social media, public space, and emerging forms of networking. *American Ethnologist*, 39(2), 259-279.

Kaid, L. L. (2004). *Handbook of political communication research.*⁴ Lawrence Erlbaum.

Kim, J. (2021). Youth mobilization in

South Korea's digital elections. *Asian Journal of Communication*, 28(2), 158-175.

Kwak, H., et al. (2010). What is Twitter, a social network or a mass medium? *Proceedings of the 19th International Conference on World Wide Web*.

Limsila, S. (2023). Political activism among Gen Z in Thailand: The role of social media. *South East Asia Research*, 31(4), 201-219.

Mazzoleni, G. (2017). *The Routledge companion to social media and politics*. Routledge.

McCombs, M. (2004). *Setting the agenda: The mass media and public opinion*.⁵ Polity.

Naim, M. (2013). *The end of power: From boardrooms to battlefields and churches to states*.⁶ Basic Books.

Norris, P. (2011). *Democratic deficit: Critical citizens revisited*.⁷ Cambridge University Press.

OECD. (2021). *Asia-Pacific government at a glance: Youth and civic space*. OECD Publishing.

Papacharissi, Z. (2010). *A private sphere:*

Democracy in a digital age.⁸ Polity.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the internet is hiding from you*.⁹ Penguin Books.

Postman, N. (1985). *Amusing ourselves to death: Public discourse in the age of show business*.¹⁰ Viking.

Pye, L. W., & Pye, M. W. (1985). *Asian power and politics: The cultural dimensions of authority*.¹¹ Harvard University Press.

Qiu, J. L. (2016). *Goodbye iSlave: A manifesto for digital abolition*.¹² University of Illinois Press.

Rahman, M. (2022). Social media and election outcomes in Indonesia. *Journal of Contemporary Asia*, 52(5), 780-800.

Rheingold, H. (2002). *Smart mobs: The next social revolution*.¹³ Basic Books.

Shifman, L. (2014). *Memes in digital culture*.¹⁴ MIT Press.

Sinpeng, A. (2021). Opposing democracy in the digital age: The case of Thailand. *Contemporary Southeast Asia*, 43(1), 1-25.

Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided*

*democracy in the age of social media.*¹⁵ Princeton University Press.

Tapsell, R. (2018). *Media power in Indonesia: Oligarchs, digital citizens and the digital economy.*¹⁶ Rowman & Littlefield.

Tucker, J. A., et al. (2018). Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature. *Hewlett Foundation Report*.

Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.

UNESCO. (2021). *Media and information literacy curriculum for educators and learners*. UNESCO Publishing.

Vaidhyathan, S. (2018). *Antisocial media: How Facebook disconnects us and undermines democracy.*¹⁷ Oxford University Press.

Waisbord, S. (2019). *Communication: A lost-discipline*. Polity.

Woolley, S. C., & Howard, P. N. (2018). *Computational propaganda: Political parties, politicians, and political manipulation on social media*. Oxford University Press.

Yilmaz, E. (2023). Genç seçmenlerin dijital siyasal katılımı: Asya örneği. *Siyaset Bilimi Dergisi*, 15(2), 89-105.

Zeng, M. (2020). The role of social media in India's 2019 general election. *Global Media and China*, 5(2), 143-159. <https://doi.org/10.1177/2059436420918342>

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Split Filminde Yer Alan Karakterlerin Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu
(Dkb) Belirtileri, Dsm-5 Tanı Ölçütlerine Göre İnceleme**

Makale Başvuru Tarihi: 07.08.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 Sayı: 6 Yıl: 2025 Ss:40- 66

1.Aysel Özden

Doktor Öğretim Üyesi

Brussels Capital University

Klinik Psikoloji.

Sorumlu

Yazar: ayselozden9@gmail.com

Orcid ID: 0009-0007-7858-7779

2. Meral Leyla Gedik

Doktor Öğretim Üyesi

Brussels Capital University

Klinik Psikoloji

Yazar: meralleylagedik@gmail.com

Orcid ID: 0009-0003-5853-3002

3. Zeynep Mulkiye Karacaoglan

Uzman

Brussels Capital University

Klinik Psikoloji

Yazar: zeynepkaracg098@gmail.com

Orcid ID: 0009-0007-7978-3659

ÖZET

Bu makale, M. Night Shyamalan'ın 2016 yapımı Split filminde yer alan Kevin ve Casey karakterleri üzerinden Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu'nun (DKB) ve travma temelli kişilik örüntülerinin sinematografik temsillerini nitel bir içerik analizi yöntemiyle incelemektedir.

Filmde Kevin karakterine atfedilen 24 alter kişilik, dissosiyatif semptomlar ve fizyolojik farklılıklar bağlamında analiz edilmiş; Casey karakteri ise travma sonrası gelişen kaçınan ve sınırda kişilik özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Bulgular, filmde bazı semptomların bilimsel gerçeklikle örtüştüğünü, ancak özellikle "The Beast" karakteri aracılığıyla dramatik kurguya dayalı sapmaların bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, DKB'li bireylerin saldırgan ve tehlikeli olarak sunulmasının, damgalayıcı bir anlatı ürettiği ve ruh sağlığına ilişkin toplumsal önyargıları pekiştirebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu, Tanı Kriterleri, Karakterlerin Kişilik Bozuklukları

ABSTRACT

This article, M. Night Shyamalan's 2016 film Split, using a qualitative content analysis method. It examines the cinematographic representations of Dissociative Identity Disorder (DID) and trauma-based personality patterns through the characters of Kevin and Casey in Night Shyamalan's 2016 film Split, using a qualitative content analysis method.

The 24 alter personalities attributed to the Kevin character in the film were analyzed in the context of dissociative symptoms and physiological differences; the Casey character was evaluated in terms of avoidant and borderline personality traits that developed after trauma.

The findings revealed that some of the symptoms in the film corresponded to scientific reality, but there were deviations based on dramatic fiction, especially through the character "The Beast". Furthermore, it was concluded that presenting individuals with DID as aggressive and dangerous produces a stigmatizing narrative and may reinforce societal prejudices about mental health.

Keywords: Dissociative Identity Disorder, Diagnostic Criteria, Personality Disorders of Characters

1.GİRİŞ

Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB), bireyin birden fazla ayrı kimlik ya da kişilik durumuna sahip olduğu, bu kimliklerin zaman zaman bireyin davranışlarını kontrol ettiği ve genellikle ağır travmatik yaşantılarla ilişkili bir ruhsal bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013).

Sinema, bu bozukluğu dramatize ederek izleyiciye sunarken sıklıkla bilimsel gerçeklikten sapmakta ve psikopatolojiyi sansasyonel bir anlatıya dönüştürmektedir. Bu bağlamda “Split” filmi, DKB’nin sinematografik temsili açısından dikkat çekici bir örnek sunmaktadır.

1.1.Filmde ağırlıklı olarak Eksen I ya da Eksen II Bozukluklardan hangi psikopatoloji üzerinde durulmuş?

Film, Night Shyamalan’ın yönettiği 2016 yapımı Split filminin ana karakteri olan Kevin Wendell Crumb’ı James McAvoy canlandırmıştır. 24 farklı altere (kişiliğe) sahip olan Kevin karakteri dissosiyatif kimlik bozukluğu - çoklu kişilik bozukluğu hastalığından yakınmaktadır.

Gerilim, dram ve korku temalarını içeren filmin ana hattında bulunan ve izleyiciyi katharsise taşıyan yapı psikolojik gerilim üzerine kurulmuştur. Filmde farklı kişilik profili barındıran Kevin adı ile başrol

oyuncusunun yaşamış olduğu kişilik bozukluğu canlandırılmıştır.

Filmde Kevin’in yaşamış olduğu bu kişilik bozukluğu Eksen-2 Bozukluklardan ve DSM-5 sınıflandırması arasında yer alan “Disosiyatif Bozukluklar” olarak nitelendirilen psikopatolojik rahatsızlıklar arasında yer almaktadır.

Çoklu Kişilik Bozuklu olarak da bilinen Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu, kişinin beyinde kimlik bölümünün var olduğu bölgede birden çok kimliğin olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Erken ergenlik veya çocukluk döneminde aile içerisinde veya yakın çevresinde fiziksel/psikolojik şiddete veya cinsel istismara maruz kalan erişkin olmayan birey zihninde birden fazla kişilik oluşturarak normal olandan farklı bir savunma mekanizması geliştirmektedir. Bu mekanizmayı yaratan kişinin asıl amacı ana kişiliği korumaktır.

Kişinin yaşamış olduğu travmanın niceliğine, tekrarına bağlı olarak alter çeşitleri ve sayısı artabilir. Dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarında tanı konulabilmesi için kişide birden fazla alter tespit edilmelidir. Dissosiyatif kimlik bozukluğu bireylerdeki etki düzeylerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu düzeyler aşağıda sıralanmıştır:

a)Hafif Dissosiyatif kimlik bozukluğu,

b)Orta Dissosiyatif kimlik bozukluğu,

c)Ağır Dissosiyatif kimlik bozukluğu,

ç)Oldukça ağır Dissosiyatif kimlik bozukluğu şeklinde düzeyleri bulunmaktadır.

Dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarının çoğunluğunda kimlik farklılıkları anlık ve dramatiktir (Şar, 2000). Değişimler dış bir uyarının tetiklemesi ile veya nedensiz bir şekilde yaşanabilir. Psiko-sosyal bir tehdit düşüncesi, travmatik bir olay veya yüksek stres seviyesi ilgili tetikleyici unsurlardan birkaçıdır.

Dissosiyatif bozukluklar tıbbi ve medyatik bağlamda heyecan verici psikiyatrik sendromlar olsa da heterojen ve çelişkili tanısal özellikleri nedeni ile klinisyenleri oldukça zorlamaktadır. Bu zorlanma klinik pratiğin yanı sıra akademik saha çalışmalarının bulgularının tanısal geçerlilik bağlamında doğrulanmasında da yaşanmaktadır. Dissosiyatif belirtiler kişinin ve klinisyenin içinde bulunduğu sosyokültürel ve toplumsal özelliklerden fazlaca etkilenmektedir (Balcıoğlu 2018).

1.1. Epidemiyoloji

Disosiasyonun bilimsel olarak geçerli ölçüm araçlarının geliştirilmesine kadar dissosiyatif yaşantı ve bozuklukların

epidemiolojisine ilişkin araştırmalar genellikle tanımlayıcıdır (Canan, 2010: 17). Son 25 yılda yapılan epidemiyolojik çalışmalar, dissosiyatif bozuklukların önceden yeterince teşhis edilemediğini ve uygun tarama ve tanı araçları ile çok daha yüksek bir prevalansın bulunduğunu göstermiştir.

Çeşitli araştırmalar, dünya çapındaki toplum örneklemelerinde ve çeşitli özel popülasyonlarda dissosiyatif deneyimlerin ve/veya dissosiyatif bozuklukların yaygınlığını değerlendirmiştir. Bununla birlikte bugüne kadar, yatan hasta popülasyonların en kapsamlı şekilde incelenen örneklem olduğu görülmektedir (Foote vd., 2006: 623).

Psikopatolojiye sahip hastalarda dissosiyatif yaşantılar yaygın olarak görülmektedir (Tucker, Harrow ve Quinlan, 1973: 702). Yapılan çalışmalar, post travmatik stres bozukluğu, yeme bozukluğu, fobik bozukluklar ve borderline gibi kişilik bozukluklarında disosiasyon olma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu psikiyatri servisindeki yaygınlık oranı %10 ila %12 arasında tespit edilmiştir. Acil psikiyatri ünitesinde ise bu oran %34.9' a kadar yükselmektedir. 9 ülkeyi içeren on iki adet çalışmanın incelendiği bir çalışmada,

psikiyatri servisindeki hastaların Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu prevalansı %5 olarak tespit edilmiştir (Yu vd., 2010: 358). Foote vd., (2006) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise, dissosiyatif bozuklukların yaygınlığında anlamlı bir yükselme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şar vd., (2000: 216) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada Türkiye'de ayaktan tedavi gören hastaların %12' sinin dissosiyatif bozukluk, %4' ünün dissosiyatif kimlik bozukluğu ve %8' inin başka türlü adlandırılmayan dissosiyatif bozukluğa sahip olduğu sonucuna erişilmiştir. Dissosiyatif bozukluklarda risk grubu olarak ele alınan gruplar ile yapılan çalışmalarda bulunmuştur (Evren, Şar ve Karadağ, 2007: 233).

Ayrıca dissosiyasyonun erkeklerde ve genç popülasyonda daha az görüldüğü yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Dissosiyasyon yaygınlığı, kadınlarda 5 ila 9 kat daha fazladır. Daha çok görülen dönem ise ergenliğin sonu ve yetişkinliğin başıdır (İşler, 2020: 13).

Travma ve dissosiyasyon, psikopatoloji bağlamında yalnızca gelişimsel süreçler ile travmatik semptomlar ya da dissosiyatif bozukluklar arasındaki epidemiyolojik nedensellik ilişkileri açısından değil, özellikle travmanın patojenik işleyişi

bağlamında da yakından ilişkili kavramlardır. Travma, çevresel tehditlere karşı gelişmiş arkaik savunma mekanizmalarını harekete geçirerek bireyin kendilik deneyiminden ve dış dünyadan kopmasına neden olur; bu durum, sıklıkla depersonalizasyon ve derealizasyon gibi dissosiyatif belirtilerle kendini gösterir.

Bu kopuş, bireyin olağan yansıtma ve zihinselleştirme (üstbiliş) kapasitesinin ani bir şekilde askıya alınmasına yol açar ve böylece travmatik yaşantının ruhsal yaşamın sürekliliği içinde bütünleştirilmesini engelleyen bir boşluk yaratır (Van der Kolk, B. A., & van der Hart, O. (1989).

1.2. Etiyoloji

Dissosiyatif bozukluklarda aile etkisine yönelik yapılan çalışmalar görece daha azdır. Braun (1985) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, 18 vakanın 12' sinin ailesinde önemli ayrışma ve/veya dissosiyatif belirtiler olduğu görülmüştür.

Kluft (1984) ise, çocukluk çağındaki çoklu kişilik bozukluğu vakalarının %40' ında bir veya her iki ebeveynde de çoklu kişilik bozukluğu olduğunu bulmuştur. Yüksek oranda çocukluk çağı istismarı ve/veya ihmalinin dissosiyatif bozuklukların merkezinde olduğu bildirilmiştir. Brown ve Anderson (1991), dissosiyasyonun etiyojisinde en sık karşılaşılan sonucun

çocukluk çağı travmaları olduğunu belirtmiş, ayrıca Halligan ve Yehuda (2002), dissosiyatif belirtilere çoğunlukla travmatik deneyimlerin eşlik ettiğini söylemiştir. Chu ve Dill (1990: 887), acı veren deneyimlerin disosiyasyon ile daha az acı verici hale gelme sürecini ele almıştır.

Buna göre, acı veren deneyimler, algıdaki değişimler sonucunda depersonalizasyon ve derealizasyona neden olmakta; unutmama sonucunda ise amneziye ve sanki kendisinin yaşantısı değil de başkasının yaşantısıymış gibi çoğul kişiliklere sebep olmaktadır. Terr (1995) ise, çocukluk çağı travma türünün dissosiyasyonu değerlendirmede bir kaynak olabileceğini ifade etmiştir.

1.3. Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu

Kelime manası olarak dissosiyasyon, ayrılma, dağılma, kopma olarak ifade edilmektedir. Dissosiyatif bozukluklar bütüncül bir biçimde bilinç, algı, kimlik ve belleğin bozulması ile ilintili olup yalnızca fiziksel rahatsızlıklar ve beyin hasarı ile anlaşılamamaktadır.

Dissosiyasyon, bilişsel süreçlerde görülen boşluklar olarak da ifade edilmektedir. Dissosiyatif süreç, rutin hayatta deneyimlenen dalgınlık, hayal kurma gibi hususlar ile başlayıp, dissosiyatif kimlik bozukluğuna kadar geniş bir ranjı

içermektedir (Kaşıkçı, 2019: 21). Dissosiyatif bir deneyimde bilişsel eylemler bilinçten ayrılmaktadır ve bütünlük kaybolmaktadır. Bu durumda ise kişinin his ve davranışlarındaki farkındalığı azalmaktadır (Bolu vd., 2014: 97). Dissosiyasyonun ortaya çıkmasında çocukluk dönemi travmalarının neden olduğu düşünülmektedir (Zoroğlu vd., 2001: 70).

Dissosiyatif yaşantı ile travma arasındaki ilişkiye yönelik dört temel alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dissosiyatif bozukluğa sahip kişilerin %90 ila %100'ünün çocukluk çağında ağır travma yaşadığı olgulardır. İkincisi, değişik dissosiyasyon verileri ile travması olan ve olmayan bireylerin karşılaştırılmasıdır.

Sonuçlar, travması olan kişilerin olmayan kişilere göre anlamlı derecede daha fazla dissosiyatif belirtiler yaşadığını göstermektedir. Üçüncü veri alanı, travma yaşayan kişilerde, yaş ve istismara maruz kalma süresi gibi travmanın derecesi ile ilişkili faktörlerin, dissosiyasyon şiddeti ile doğru orantılı olduğunu tespit eden araştırmalardır.

Bu anlamda, çocuk istismarının yaşı ne kadar küçük ise, dissosiyasyonun şiddeti de o kadar yüksektir. Dördüncü ve sonuncusu ise, travma sırasında dissosiyasyonun, sonraki travma sonrası

stres bozukluğunun oluşmasında önemli rolü olduğunu gösteren araştırmalardır (Zoroğlu vd., 2001: 70).

Kişi, aşırı strese maruz kalındığında beden kaygıyı azaltmak için savunma mekanizması olarak dissosiyasyonu kullanmaktadır (Bolu vd., 2014: 97). Çocukluk çağında fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmale maruz kalan dissosiyatif belirtileri olan bireylerin hem bedensel hem psikolojik sağlıkları örselenmektedir.

Öyle ki, istismar sonucu oluşan dissosiyasyon bilinç ve benliğin bütünlüğünü de geri döndürülemeyecek şekilde zarar verebilmektedir. Bazı durumlarda bireyin intihar girişimine neden olarak ölümcül sonuçlara neden olabilmektedir (Öztürk, 2017: 5).

Esasında dissosiyasyon, yaşama uyum sağlamada yardımcı olan ve her kişide bulunan bir mekanizmadır. Bununla birlikte, çocukluk çağında travmatik yaşam deneyimlerine maruz bırakılan kişi için dissosiyasyon bir patolojik duruma gelebilmektedir. İlk aşamada normal bir seyir izlemek suretiyle travmayla baş etmede kullanılan dissosiyasyon zamanla bireyin anılarını, belleğini ve algılarını parçalara böler ve bu şekilde kaydeder.

Bir yanıyla bireyin travmatik yaşam olaylarının ağır yüküne maruz kalmasını

engellerken, diğer yanıyla travmayı yeniden ele almayı önler (Öztürk, 2017: 2).

1.4.Tanı Kriterleri

DSM-5 (2013) göre disosiyatif bozuklukların kategorileri ve tanı kriterleri aşağıda belirtilen şekildedir:

Disosiyatif Kimlik Bozukluğu DSM-5 Tanı Kriterleri

A. İki ya da ikiden çok ayrı kişilik durumu ile belirli kimlik bölünmesi. Kimlikteki bölünme, kendilik duyumunda ve eylemlerini yönetebilirlik algısında sürekliliğin belirgin olarak bozulmasını kapsar ve duygulanım, davranış, bilinçlilik, bellek, algı, biliş ve/ya da duyuşal-devinsel işlevsellikte bununla ilişkili değişiklikler bulunur. Bu belirti ve bulgular, başkalarınca gözlenebilir ya da kişi bunları bildirir.

B. Sıradan bir unutkanlıkla açıklanamayacak şekilde, günlük olayları, önemli kişisel bilgileri ve/ya da örseleyici olayları anımsarken yineleyici boşluklar olması.

C. Bu belirtiler, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

D. Bu bozukluk, genel kabul gören kültürel ya da dinsel bir uygulamanın bir bölümü değildir.

E. Bu belirtiler, bir maddenin ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

1.5.Tedavisi

Dissosiyatif kimlik bozukluğu hastalığının henüz bilimsel olarak belirli bir ilaç tedavisi tespit edilememiştir. Bu hastalığın tedavisi uygun bir psikoterapi yöntemi ile mümkün olabilmektedir. Çoklu kişilik bozukluğu semptomlarının birçoğu hasta ile terapi sürecinde ortaya çıkmaktadır. Hastalar terapiye başlayana kadar alter kişiliklerinden genellikle haberdar değildir. Kişi psikoterapi sürecinde alter kişiliklerin farkına varmaya başlamakta ve terapi ilerledikçe de alter kişiliklerin sayısının arttığı görülmektedir. Çoklu kişilik bozukluğu olan hastanın psikoterapi sürecinde terapist alter kişiliklerle ayrı ayrı konuşmaktadır. Terapist bu yöntemle uzun vadede hastayı bütünleştirmeyi amaçlar.

Bu şekilde kendileri ile konuşulan alter kişilikler zamanla birleşmeyi kabul etmektedir. Bununla birlikte birçok dissosiyatif kimlik bozukluğu hastası tedavi sürecinin yoğun bir şekilde sürdürülmesi ve hastanın kendisine zarar vermemesi için hastaneye yatırılmaktadır.

Çoklu kişilik bozukluğu olan hastalar, psikiyatrist ya da psikologlara dolaylı belirtilerle müracaat edebilmekte, bu durum da tanı koyma problemlerine sebep olabilmektedir. Klinisyenlerce doğru tanılama işlemi yapılmasının çok önemli olduğu dissosiyatif kimlik bozukluğu, uygun bir psikoterapi programı ile tamamen tedavi edilebilmektedir.

Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu toplumda en az %1 gözükmese de, tanı koyma problemleri ve tedavi eden azlığı nedeniyle ülkemiz için bir halk sağlığı sorunudur. DKB'nin tanı konma sürecinde üç küme belirti ön plana çıkar. Bunlar; iç ses, efekt değişimleri ve hafıza sorunlarıdır. Dissosiyatif kimlik bozukluğunun belirtisi alter kimliklerin varlığıdır. Özellikle alterlerin dinamik etkileşimi ile oluşan alter sistemini anlamak önemlidir.

Tedaviye oldukça iyi cevap veren dissosiyatif kimlik bozukluğu tedavisi üç aşamadan oluşur. İlk aşama tanı koyma, kişiyi hastalık hakkında eğitme, alter sisteminin tanınması ve stabilizasyonun sağlanmasından oluşur. İkinci aşamada, bölünmeye neden olan travmatik anılar üzerine çalışılır. Üçüncü aşama ise, alterlerin birleştirilmesi anlamına gelen entegrasyon ve yeniden bölünmeme çalışmasından oluşur.

Dissosiyatif kimlik bozukluğu tedavisi için genel psikoterapi kuralları ve müdahaleleri geçerli olmakla birlikte, Dissosiyatif kimlik bozukluğu doğası gereği dissosiyatif kimlik bozukluğuna özgün teknikler de vardır. Bunlardan en sık kullanılan beş tanesi; alterlerle konuşma, haritalandırma, gerçekliğe oryantasyon.

yuvarlak masa tekniği ve birleştirme ritüelleridir.

Dissosiyatif kimlik bozukluğu tedavisinde rahatsızlığın psikopatolojisini tedavi eden ilaç olmadığından travmatik anılar için EMDR ve hipnoz kullanılabilir.

2. AMAÇ

Araştırmanın amacı, filmdeki psikopatolojik temsillerin DSM-5 tanı kriterleri ve güncel psikiyatri literatürüyle ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmek ve bu temsillerin toplumsal algı üzerindeki olası etkilerini tartışmaktır. Split filmde yer alan Kevin karakterinin Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) belirtileri, DSM-5 tanı ölçütleri ve güncel psikiyatrik literatür temel alınarak analiz edilmiştir.

Casey karakteri üzerinden kurgulanan Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) örüntüsünün, DSM-5 tanı ölçütleri ve güncel psikiyatri literatürüyle ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmek ve bu

temsillerin toplumsal algı üzerindeki olası etkilerini tartışmaktır.

Filmde Casey karakterinin davranışsal örüntüleri, geçmiş travmatik yaşantıları ve duygusal tepkileri, DKB ile ilişkili semptomlar bağlamında analiz edilmiştir. Bu bağlamda, karakterin içe dönüklüğü, duygusal mesafe kurma eğilimi, dissosiyatif tepkiler ve geçmiş travmaya bağlı gelişen savunma mekanizmaları, DSM-5'te tanımlanan dissosiyatif belirtilerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular, Casey karakterinin doğrudan DKB tanı ölçütlerini karşılamasa da, travma sonrası gelişen kişilik yapılanmasının dissosiyatif süreçlerle yakından ilişkili olduğunu ve sinematografik anlatının bu yapıyı dramatik bir derinlik unsuru olarak kullandığını göstermektedir. Bu durum, sinemanın yalnızca bozuklukları değil, aynı zamanda travmanın kişilik gelişimi üzerindeki etkilerini de temsil etme biçimlerini incelemenin önemini ortaya koymaktadır.

Filmde Kevin karakterine ait 24 farklı alter kişilik tanımlanmış olup, bu kişiliklerin yalnızca bir kısmı doğrudan sahnelerde görünürken, bazıları video günlükleri aracılığıyla tanıtılmıştır. Bulgular, Kevin karakterinin DKB'ye özgü semptomları

büyük ölçüde yansıttığını, ancak bazı yönleriyle bilimsel gerçeklikten saptığını göstermektedir.

3. YÖNTEM

Araştırma kapsamında, Split filminde yer alan Kevin ve Casey karakterleri, nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Kevin karakteri, DSM-5'te tanımlanan DKB tanı ölçütleri temelinde değerlendirilirken; Casey karakteri, doğrudan tanı almasa da, travma sonrası gelişen dissosiyatif semptomlar ve kişilik örüntüleri açısından analiz edilmiştir.

Her iki karakterin davranışsal, bilişsel ve duygusal tepkileri, sahne çözümlemeleri ve psikiyatrik literatür ışığında tematik kodlamalarla yapılandırılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yapılandırılmış olup, veri toplama ve analiz süreçleri aşağıda ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

3.1.Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, M. Night Shyamalan'ın 2016 yapımı Split filminde yer alan Kevin ve Casey karakterleri üzerinden Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu'nun (DKB) sinematografik temsiline yönelik nitel bir içerik analizi çalışmasıdır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden “belgesel tarama” ve “nitel içerik analizi” yöntemlerinin bütünleştirilmesiyle yürütülmüştür.

Çalışmanın amacı, filmdeki karakter temsillerinin psikopatolojik gerçeklikle ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmek ve sinema aracılığıyla sunulan psikiyatrik temsillerin toplumsal algı üzerindeki etkilerini tartışmaktır.

Filmde Kevin karakterine atfedilen 24 alter kişilik, DSM-5'te tanımlanan dissosiyatif semptomlar bağlamında analiz edilmiştir. Bununla birlikte, doğrudan DKB tanısı almayan ancak geçmiş travmaları ve davranışsal örüntüleriyle dissosiyatif süreçlerle ilişkili belirtiler sergileyen Casey karakteri de çalışmaya dahil edilmiştir.

Casey'nin içe dönüklüğü, duygusal mesafe kurma eğilimi, hipervijilans ve travma sonrası gelişen savunma mekanizmaları, dissosiyatif bozukluk spektrumu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Her iki karakterin temsilleri, belirlenen kuramsal çerçeve doğrultusunda sistematik biçimde çözümlenmiştir. Bu çalışma, Split (2016) filminde yer alan Kevin karakteri üzerinden Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu'nun (DKB) sinematografik temsiline yönelik nitel bir içerik analizi çalışmasıdır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden “belgesel tarama” ve “nitel içerik analizi” yöntemlerinin birleşimiyle yürütülmüştür. Amaç, filmdeki karakter temsillerinin psikopatolojik gerçeklik ile ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmek ve

sinema aracılığıyla sunulan psikiyatrik temsillerin toplumsal algı üzerindeki etkilerini tartışmaktır.

Araştırma, kuramsal olarak Amerikan Psikiyatri Birliği'nin (APA) yayımladığı DSM-5 tanı kriterleri (APA, 2013) ve DKB'ye ilişkin güncel psikiyatri literatürü temel alınarak yapılandırılmıştır. Filmdeki karakter temsilleri, bu kuramsal çerçeveye göre sistematik biçimde analiz edilmiştir.

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama süreci, Split filminin tamamının yapılandırılmış gözlem tekniğiyle izlenmesi ve sahne sahne transkript çıkarılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Filmde yer alan karakter diyalogları, davranış örüntüleri, alter geçişleri, fizyolojik ve bilişsel farklılıklar, içsel çatışmalar ve olay örgüsü detaylı biçimde betimlenmiş ve analiz birimlerine ayrılmıştır. Filmde özellikle aşağıdaki sahne türleri veri olarak seçilmiştir:

- Kevin ve Casey karakterinin alter geçişlerinin açıkça gözlemlendiği sahneler
- Dissosiyatif semptomların (amnezi, içsel sesler, gerçeklik bozulmaları) belirgin olduğu sahneler
- The Beast karakterinin ortaya çıktığı ve dramatik sapmaların gözlemlendiği sahneler

- Video günlükleri ve karakterler arası içsel çatışmaların yansıtıldığı bölümler

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen bir gözlem formu aracılığıyla sistematik biçimde kaydedilmiş ve analiz için kodlanmaya hazır hale getirilmiştir.

3.3. Veri Analiz Yöntemi

Toplanan veriler, nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz süreci, Strauss ve Corbin'in (1998) önerdiği üç aşamalı kodlama yaklaşımı temel alınarak yürütülmüştür:

Açık Kodlama: Filmdeki sahnelerden elde edilen veriler, DSM-5 tanı kriterleri ve literatürdeki klinik vaka çalışmaları temel alınarak kodlanmıştır. Örneğin, “alter geçişi”, “fizyolojik farklılık”, “amnezi”, “gerçeklikten sapma”, “istemli kontrol” gibi temalar belirlenmiştir.

Eksenel Kodlama: Açık kodlama sürecinde elde edilen temalar, ortak özelliklerine göre gruplandırılmış ve DSM-5'teki tanı ölçütleriyle eşleştirilmiştir. Bu aşamada, filmdeki temsillerin bilimsel gerçeklikle ne ölçüde örtüştüğü sistematik olarak değerlendirilmiştir.

Seçici Kodlama: Elde edilen bulgular, üç ana tema altında bütünleştirilmiştir: (1) Gerçekçi psikopatolojik temsiller, (2)

Kurgu temelli sapmalar, (3) Toplumsal algı üzerindeki etkiler.

Filmde yer alan Casey, karakter Kişilik Bozuklukları bu çerçevede karakterdeki kişilik örüntüsü nedir?

Filmin karakterleri arasında yer alan Casey, küçük yaşta babasının ölmesinden dolayı amcası tarafından büyütülmüştür. Casey, amcası tarafından büyütüldüğü süreçte amcası tarafından istismara uğramış ve amcasından şiddet görmüştür. Bu sebeple birtakım psikolojik problemler yaşamaya başlamıştır. Casey yaşamış olduğu bu travmalardan ötürü insanlar ile ilişkisi kurma konusunda güçlük çekmiştir.

Casey, film içerisinde diğer iki kız kardeşine kıyasla daha sessiz ve çekingen gözükürken Casey, çocukluğunda yaşadığı benzer süreçlerden Kevin ile aynı kaderi paylaşmıştır. Film sürecinde karakteri gereği canlandırmış olduğu rolden ötürü şizoid psikopatolojik hastası olduğunu düşünmekteyim. Şizoid kişilik örüntüsü olan bireylerin en belirgin özelliği duygusal ilişkiler kurma zorluğu yaşamalarıdır. Dolayısıyla toplum içine çıkıp insanlarla tanışmak pek bu kişilere göre değildir. Daha çok toplumdan kaçış söz konusudur. Şizoid kişilik örüntüsüne sahip bireyler yalnız takılmaktadır. Çevrelerinde birilerine rastlamak pek mümkün olmaz. Zaten onların insanlara bir

ilgisi yoktur. Paylaşımında bulunabilecekleri yakın arkadaşları yoktur. Genelde aile bireyleriyle birliktelerdir. Bu bilgiler ışığında şizoid rahatsızlık davranış örüntüsü göz önüne alındığında Casey' in filmde bu psikopatolojik rahatsızlığına sahip olduğu düşüncesindeyim. Ayrıca Şizoid davranış örüntüsü sergileyen bireylerin güçlü duygusal deneyimleri bulunmamaktadır.

Örneğin filmde Casey' in bir şeye aşırı sevindiğini veya bir duruma aşırı öfkelenildiğini göremedik. Şizoid davranış örüntüleri incelendiğinde bu kişilerin olumlu ya da olumsuz duygu sözcüklerini kullanamadıkları, başkasının olumsuz eleştiri ya da övgüsüne karşı da duyarsız tavır sergiledikleri ve başkalarının onlar hakkında ne düşündüğünün onlar için bir öneminin olmadığı görülmektedir.

Film analiz edildiğinde analiz ettiğim Casey karakterinin pek mimik ya da el-kol hareketlerinde bulunmadığı, yüz ifadesine baktığımızda bir donukluğun olduğu görülmektedir. Filmde Psikiyatrin Casey ile konuşurken mimiklerin olmamasından dolayı duygu ipuçlarını yakalamakta zorlandığı görülmüştür. Film sürecinde Casey' in belirli bir duygu durumu karşısında üzgün mü, sevinçli mi ya da konuşmaktan zevk alıyor mu, almıyor mu zihinsel süreci anlamakta zorluk çektim. Sözcükler ve davranışlarda mimik

yakalayamadığımız için pek mümkün değildir.

Casey’ in şizoid kişilik problemine sahip olduğunu gösteren bir diğer parametre ise kalabalık bir ortamda yalnız kalmayı tercih etmesi ve iletişim kurma çabalarına karşın ise duyarsız - soğuk bir tavır sergilemiştir. Filmin önemli bir detayında ise Casey diğer karakterlerle ilişki kurmalarını gerektirmeyecek işler tercih ettiği görülmüştür. Casey aşağıda verilen Şizoid kişilik örüntüsüyle uyuşan davranışları sergilemiştir.

Şizoid kişilik örüntüsüne sahip bireylerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Yakın ilişki kurma istekleri yoktur ve bundan hoşlanmazlar,

Tek başlarına etkinlik yapmayı seçerler,

Cinsel yakınlaşmaya çok az ilgileri vardır,

Herhangi bir yakın arkadaşları yoktur,

Başkalarının olumlu ya da olumsuz eleştirilerine duyarsızdır,

Duygusal olarak donuktur,

Filmde seçmiş olduğumuz Casey karakterinin davranış örüntüsü ile DMS-5 ‘ de tanımlanan Şizoid kişilik bozukluğu davranış örüntüleri karşılaştıklarında benzer davranış örüntüsünün olduğu düşünülmektedir.

Filmde yer alan Kevin, karakter Kişilik Bozuklukları çerçevesinde karakterdeki kişilik örüntüsü nedir?

Split (2016) filminde Kevin Wendell Crumb karakteri, çocukluk döneminde annesinden gördüğü yoğun fiziksel ve duygusal istismarın ardından, benliğini korumaya yönelik bir savunma mekanizması olarak çoklu alter kişilikler geliştirmiştir.

Bu durum, Amerikan Psikiyatri Birliği’nin DSM-5’te tanımladığı **Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu’nun (DKB)** temel özelliklerinden biri olan kimlik sürekliliğinde bozulma ve dissosiyatif amnezi ile örtüşmektedir (APA, 2013).

Yapısal Dissosiyasyon ve Alter Organizasyonu

Kevin’in kişilik yapılanması, Yapısal Dissosiyasyon Teorisi (Structural Dissociation of the Personality) çerçevesinde değerlendirildiğinde, birincil kişilik (Kevin) ile onu korumaya yönelik gelişmiş “koruyucu” (Dennis, Patricia), “çocuk” (Hedwig) ve “yıkıcı/kaotik” (The Beast) alterler arasında işlevsel bir bölünme olduğu görülmektedir. Bu yapı, travma sonrası gelişen savunma mekanizmalarının benlik düzeyinde parçalanmasına ve farklı bilinç durumlarının oluşmasına işaret eder (van der Hart, Nijenhuis & Steele, 2006).

Kompartmentalizasyon ve Kimlikler arası Geçiş;

Filmdeki alterler arasında belirgin davranışsal, bilişsel ve hatta fizyolojik farklılıkların bulunması, kompartmentalizasyon olarak adlandırılan zihinsel işlevlerin birbirinden ayrışmasıyla oluşan savunma örüntüsünü yansıtmaktadır. Alterler arasında geçişler sırasında yaşanan bilinç kopmaları, hafıza boşlukları ve davranışsal tutarsızlıklar, dissosiyatif amneziyi destekleyen klinik belirtilerle örtüşmektedir (Putnam, 1997).

Kişilik Bozukluğu ile Örtüşen Özellikler

Her ne kadar Kevin'in temel psikopatolojisi DKB olarak yapılandırılmış olsa da, bazı alterlerin davranışsal örüntüleri belirli kişilik bozukluklarıyla kesişen özellikler sergilemektedir:

Dennis: Obsesif-kompulsif eğilimler, kontrol ihtiyacı ve düzen takıntısı.

Patricia: Narsistik ve otoriter eğilimler, katı ahlaki normlara bağlılık.

Hedwig: Regresif davranışlar ve bilişsel gelişim düzeyinde sapmalarla karakterize edilen çocuk benliği.

The Beast: Paranoid ve antisosyal eğilimlerin yanı sıra gerçeklikten kopuşu çağrıştıran psikotik özellikler.

Bu çeşitlilik, Kevin'in kişilik yapılanmasının yalnızca tek bir bozuklukla sınırlı kalmadığını; aksine, travmanın farklı yönlerine karşı gelişmiş çoklu savunma ve kimlik stratejilerinin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Bu durum, sinematografik anlatının DKB'yi yalnızca bir tanı kategorisi olarak değil, aynı zamanda travmanın çok katmanlı etkilerini yansıtan bir anlatı aracı olarak kullandığını ortaya koymaktadır.

4. BULGULAR

Bu çalışmada, **Split (2016)** filminde yer alan Kevin ve Casey karakterinin Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) bağlamında sergilediği davranış örüntüleri, DSM-5 tanı kriterleri ve güncel psikiyatrik literatür temel alınarak analiz edilmiştir. Filmde Kevin karakterine atfedilen 24 farklı alter kişilikten yalnızca bir kısmı doğrudan sahnelerde görünürken, bazıları video günlükleri aracılığıyla tanıtılmıştır. Bulgular, filmdeki psikopatolojik temsillerin bazı yönleriyle bilimsel gerçeklikle örtüştüğünü, ancak dramatik kurgu gereği belirli sapmalar içerdiğini göstermektedir. Casey karakterinin davranışsal örüntüleri, Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) bağlamında değerlendirilmiş; söz konusu temsiller, DSM-5 tanı ölçütleri ve güncel psikiyatrik literatür temelinde nitel bir çözümlemeye

tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde, karakterin travmatik geçmişi, duygusal tepkileri ve savunma mekanizmaları dikkate alınarak, dissosiyatif belirtilerle olan yapısal ilişkisi irdelenmiştir.

4.1. Kevin karakterinde Dissosiyatif Semptomlar

Filmde Kevin karakterinde gözlemlenen başlıca dissosiyatif semptomlar arasında kimlik bölünmesi, dissosiyatif amnezi, içsel seslerin varlığı, bilinçte kopmalar, uyku ve yeme bozuklukları ile fizyolojik farklılıklar yer almaktadır. Özellikle Jade adlı alterin diyabet hastası olması ve Kevin'in diğer alterlerinde bu durumun gözlemlenmemesi, alterler arası biyolojik farklılıkların sinematografik olarak yansıtıldığını göstermektedir. Bu durum, Reinders ve arkadaşlarının (2003) DKB'li bireylerde alterler arasında fizyolojik değişkenliklerin (örneğin kalp atım hızı, beyin aktivitesi) gözlemlenebileceğine ilişkin bulgularıyla örtüşmektedir.

4.1.2. Bilinç Durumu ve Alterler Arası Geçiş

Filmde alterler arası geçişler, genellikle çevresel tetikleyicilerle değil, Barry adlı alterin bilinçli yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Barry, “ışığı” kontrol eden bir içsel lider olarak konumlandırılmış ve bedeninin kontrolünü hangi alterin devralacağına karar

vermektedir. Oysa DSM-5'e göre DKB'de alter geçişleri genellikle istemsizdir ve birey bu geçişler üzerinde bilinçli bir denetime sahip değildir (American Psychiatric Association [APA], 2013). Bu durum, filmdeki temsilin bilimsel gerçeklikle çeliştiğini göstermektedir.

4.1.3. Gerçeklikten Sapmalar: The Beast Karakteri

Filmdeki en belirgin kurgu sapması, “The Beast” adlı alterin doğaüstü güçlerle donatılmasıdır. Bu karakterin kurşun geçirmez bir deriye sahip olması, duvarlara tırmanabilmesi ve insanüstü kuvvet sergilemesi, DKB'nin klinik gerçekliğiyle bağdaşmamaktadır. Coons (1994), DKB'de alterler arası fizyolojik farklılıkların gözlemlenebileceğini belirtmekle birlikte, bu farklılıkların biyolojik sınırlar içinde kaldığını vurgulamaktadır. The Beast karakteri, bu sınırların ötesine geçerek psikopatolojiyi fantastik bir düzleme taşımaktadır.

4.1.4. Toplumsal Algı ve Damgalama Riski

Filmde DKB'li bireylerin saldırgan, tehlikeli ve kontrolsüz olarak sunulması, ruh sağlığı bozukluklarına ilişkin toplumsal önyargıların pekişmesine neden olabilecek bir anlatı üretmektedir. Brand ve arkadaşları (2016), medyada DKB'nin yanlış temsillerinin bireylerin

damgalanmasına ve tedaviye erişimlerinin zorlaşmasına yol açabileceğini belirtmektedir. Split filmi, bu bağlamda hem bilgilendirici hem de yanıltıcı bir potansiyele sahiptir.

4.2.Casey Karakterinde Dissosiyatif Semptomlar

Split filminde Casey Cooke karakteri, doğrudan Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) tanısı almış bir figür olarak sunulmasa da, geçmiş travmatik yaşantılarının etkisiyle gelişmiş bazı dissosiyatif semptomlar sergilemektedir. Bu semptomlar, DSM-5'te tanımlanan dissosiyatif bozukluk spektrumuyla örtüşen nitelikler taşımakta ve karakterin psikolojik derinliğini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

4.2.1.Dissosiyatif Amneziye Yakın Bellek Boşlukları

Film boyunca Casey'nin geçmişine dair anılar, parçalı ve geri dönüşlerle sunulmaktadır. Bu yapı, karakterin travmatik yaşantılarına ilişkin bastırma ve seçici hatırlama eğilimlerini yansıtır. Özellikle çocukluk döneminde yaşadığı cinsel istismara dair anıların bastırılması ve yalnızca belirli tetikleyicilerle hatırlanması, dissosiyatif amneziye yakın bir örüntü sergiler (APA, 2013; van der Hart et al., 2006).

4.2.2.Depersonalizasyon ve Duygusal Uyuşma

Casey'nin kaçırılma sürecinde sergilediği duygusal tepkisizlik, özellikle diğer kurbanlara kıyasla daha sakin ve mesafeli davranması, depersonalizasyon belirtilerini düşündürmektedir. Travmatik olaylar karşısında duygusal düzeyde kopukluk yaşaması, kendini dışarıdan izliyormuş gibi hissetmesi ya da olaylara karşı duyarsızlaşması, dissosiyatif savunma mekanizmalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Simeon & Abugel, 2006).

4.2.3.Hipervijilans ve Travma Tetikleyicilerine Aşırı Duyarlılık

Casey'nin çevresel ipuçlarına karşı aşırı duyarlılığı, özellikle Kevin'in alterleriyle kurduğu ilişkide gözlemlenmektedir. Dennis'in obsesif davranışlarını fark etmesi, Hedwig ile kurduğu stratejik iletişim ve The Beast'in ortaya çıkışını sezgisel olarak öngörebilmesi, travma sonrası gelişen hipervijilansın (aşırı tetikte olma hali) bir göstergesidir. Bu durum, dissosiyatif bozukluklarda sıkça karşılaşılan bir semptomdur (Lanius et al., 2010).

4.2.4.Travma Temelli Kendilik Algısı ve Bedenle İlişki

Casey'nin bedenine ilişkin utanç duygusu, kendini gizleme eğilimi ve fiziksel temas konusundaki çekingenliği, istismar sonrası gelişen dissosiyatif savunmalarla ilişkilendirilebilir. Özellikle The Beast karakterinin Casey'nin vücudundaki yara izlerini gördüğünde onu "kırılmış ama saf" olarak tanımlaması, karakterin travmatik geçmişinin bedenine kazındığını ve bu geçmişin onun kimlik algısını şekillendirdiğini ima eder (van der Kolk, 2014).

Casey karakteri, doğrudan DKB tanısı almasa da, travmaya bağlı gelişen dissosiyatif semptomlar açısından incelendiğinde, sinema anlatısının

yalnızca bozuklukları değil, aynı zamanda travmanın kişilik gelişimi üzerindeki etkilerini de temsil etme biçimlerini yansıttığı görülmektedir.

4.2.5.Son 5 Yıl İçinde Yapılan Araştırma Bulguları

a)Özden, M. Ş. (2018). Travma Ve Dissosiyatif Bozukluklar: Genel Bir Bakış. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3(3), 71-76.

Araştırmacı bu araştırmasında dissosiyatif kimlik bozukluğuna literatür araştırması yaparak günümüzdeki öneminden

bahsetmiştir. Dissosiyatif bozukluklar normalde bütünleştirici olan bilinç, bellek, kimlik, emisyon, algı, beden temsili, motor kontrol ve davranışlarda bozulma ve kesinti meydana gelmesi ile karakterizedir. Bu bozukluk, ani başlangıçlı veya aşamalı olabileceği gibi kısa süreli veya kalıcı da olabilmektedir.

Dissosiyatif bozuklukların uzun bir tarihsel arka planı bulunmaktadır. Günümüzde dissosiyatif bozukluklara psikiyatri, klinik psikoloji ve adli bilimler alanında verilen ilgi ve önem giderek artmaktadır. Son yıllarda adli psikoloji ve adli psikiyatride bilirkişilik kapsamında dissosiyatif bozukluklar psikoz-nevroz ayrımı, ceza

sorumluluğu, malulen emeklilik ve malpraktis gibi konularda yapılan değerlendirmeler büyük önem taşımaktadır.

Ruhsal bozukluklar içerisinde çocukluk çağı travmaları ile en yakın ilişkiyi gösteren dissosiyatif bozuklukların genelde erken yaşta başlaması, intihar girişimleri ve kendine zarar verme gibi davranışların sık görülmesi, yol açtığı çeşitli yaşamsal sorunlar, psikiyatrik eş tanısının yüksek olması, klinik ve travma odaklı uygun psikoterapi yöntemleriyle tam olarak tedavi edilebilmesiyle koruyucu sağlık hizmetleri açısından önem taşımaktadır.

b) Sohrabi, A. K., & Karaaziz, M. (2023). Dissosiyatif Kişilik Bozukluğu ve Şema Terapinin Uygulanması Üzerine Sistemik Bir Derleme. Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi, 6(9), 1123–1134. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1272>

Bu derleme çalışmasının amacı incelendiğinde dissosiyatif kişilik bozukluğu tanısı alan bireylerde şema terapisinin kullanımını incelemektir. Araştırmacı yaptığı bu çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanmış olup saha çalışması ya da herhangi bir

ölçek kullanmamıştır. Araştırma yalnızca İngilizce dilinde ele alınan çalışmalar 2006–2022 yılları arasındadır. Bu çalışmalar araştırma makalelerinden oluşmaktadır. Bu derleme çalışması Şubat, 2023 ve

Mayıs, 2023 olmak üzere iki aşamada gerçekleşmiştir. Araştırmacı yapmış olduğu literatür taraması sonucunda 6 çalışmayı ele almıştır. Ele alınan bu 6 çalışma sonucunda şema terapinin terapiye devamlılığı artırıcı ve iyileşmeyi hızlandıran bir terapi yöntemi terapötik ittifak kurabilme açısından etkin bir yöntem olduğu görülmüştür.

Araştırmacı araştırma sonucunda dissosiyatif kişilik bozukluğu tanısı alan bireylerde şema terapisi uygulandıktan

sonra belirtilerin büyük oranda azaldığı ve ortadan kaybolduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sebeple de dissosiyatif kişilik bozukluğunun tedavisinde şema terapi etkili bir yöntemdir sonucuna ulaşabiliriz.

c) Özgönül, A., Aktan, Z. D. ve Ülkümen, İ. (2023). Son Ergenlik Döneminde Dissosiyatif Bulgular İle Ruminasyon Arasındaki İlişkide Duyguları İfade Etmenin Rolü. Kıbrıs Türk Psikiyatri Ve Psikoloji Dergisi, 5(1), 50–57.

Araştırmacı bu araştırmada son ergenlik dönemindeki bireylerin dissosiyatif bulguları ile ruminasyon düzeyleri arasındaki ilişkide duyguları ifade etmenin aracı rolünü incelemeyi hedeflemiştir. Araştırmaya 18–24 yaşları arasında olan 502 kişi katılmıştır.

Veriler, Sosyodemografik Bilgi Formu, Dissosiyasyon Ölçeği (DIS-Q), Ruminatif Düşünce Biçimi Ölçeği (RDBÖ) ve Duyguları İfade Etme Ölçeği (DİEÖ) aracılığıyla toplanmıştır.

Araştırmacı araştırmadan elde ettiği bulgulara göre son ergenlik dönemindeki bireylerin ruminasyon düzeyleri arttıkça duyguları ifade etme düzeylerinin azaldığı ve dissosiyasyon düzeylerinin arttığı; duyguları ifade etme düzeyleri azaldıkça dissosiyasyon düzeylerinin arttığı görülmüştür. Son ergenlik dönemindeki bireylerin dissosiyatif bulguları ile

ruminasyon düzeyleri arasındaki ilişkide duyguları ifade etmenin kısmi aracı etkisi olduğu saptanmıştır.

ç) Yıldız S, Kazğan A, Kurt O, Sırlıer Emir B. (2021). Adli Psikiyatri Servisinde Tedavi Gören Hastalarda Çocukluk Çağı Travması ve Dissosiyatif Belirtiler. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. doi:10.18863/pgy.963565

Bu çalışmada araştırmacı, suç işlemiş olup adli psikiyatri servisinde takip edilen kişilerdeki dissosiyatif belirti yaygınlığı ve çocukluk çağı travmalarının klinik değişkenler ile ilişkisinin araştırmayı amaçlamıştır.

Çalışmaya Elazığ Şehir Hastanesi Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri (YGAP) servisinde takip edilen 55 hasta dâhil edildi. Tüm katılımcılara yarı yapılandırılmış sosyodemografik veri formu, Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (CTQ-28) ve Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği (DES) uygulandı. Bu çalışmada duygu durum bozukluğu tanılı suç işlemiş hastalarda DES toplam puanını $26,7 \pm 11,9$ saptandı.

Amnezi, depersonalizasyon/derealizasyon alt puanları ile CTQ-28 fiziksel istismar, fiziksel ihmal, cinsel istismar ve minimalizasyon alt puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon tespit edildi.

Araştırma bulgularına göre suç işleyen duygu durum bozukluğu tanılı hastalarda dissosiyatif yaşantılara sahip olma sıklığı düşük, diğer psikiyatrik hasta gruplarında ise yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bulgular suç işlemiş psikiyatri hastalarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı ihmal-istismar açısından da rutin olarak araştırılması gerektiğini düşündürmektedir.

d) Öztürk E. (2020). Psiko-tarih, travma ve dissosiyasyon: Çocukluk çağı travmaları, savaşlar ve dissosiyasyonun anamnezi. Öztürk E, editör. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri.. s.1-21

Psiko-tarih, travma ve dissosiyasyonun yani adeta unutulmak istenen bir kabusla dönüşmüş olan çocuk istismarının hem ihmal edilmiş gerçek tarihi hem de acı bir serüvenidir. Psiko-tarih, aslında yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile beslenen bireysel ve toplumsal travmalar ile şiddet olaylarının tarihsel analizidir. Psiko-tarih bir başka ifadeyle “geçmiş” ya da “tarih” dediğimiz bütün travmatik çocukların kolektif bir anamnezi ve dissosiyatif öyküsüdür.

Bu kolektif anamnez ve dissosiyatif öykü kuşaklar arası bir geçiş göstererek bireysel ve toplumsal travmatik yaşantıların “dissoanalizi” sonucunda günümüzde var olan şiddeti, terörizmi, savaşları,

psikopatolojiyi ve daha da önemlisi hala neden çocuklarımıza yanlış çocuk yetiştirme stillerini uyguladığımızı ve böylelikle onları hala travmatize ve dissosiyasyon ettiğimizi net olarak anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Psiko-tarih görmezlikten geldiğimiz, kaçındığımız, inkar ettiğimiz ve korktuğumuz travmatik geçmişimizle bizi yüzleştirerek hem kendi çocuklarımız hem de tüm dünyanın çocukları adına daha iyi bir gelecek kurabilmek için dissosiyatif engellerimizi ortadan kaldırmamıza imkan tanır.

Bu çalışmada Öztürk, karanlık (eski) çağların ilkel çocuk yetiştirme stillerini savunan gelişim karşıtı ve travma çalışmalarına muhalif anti hümanist saldırgan kitlenin eylemlerini “dark waste” (karanlık atık) hareketi olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu çalışmada Öztürk’ün günümüz toplumu çocuk yetiştirme tarzını “yol gösterici evre” olarak tanımladığı “doğal ve rehber ebeveynlik stili” ne yer vermiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Split (2016) filminde Casey karakteri aracılığıyla sunulan travma temelli dissosiyatif örüntülerin, psikopatolojik gerçeklik ile dramatik kurgu arasında nasıl konumlandığını ortaya koymuştur. Casey, doğrudan Dissosiyatif

Kimlik Bozukluğu (DKB) tanısı almasa da, çocukluk döneminde yaşadığı cinsel istismar ve duygusal ihmalin etkisiyle gelişen dissosiyatif semptomlar, kaçınan ve şizoid kişilik özellikleri ile örülü bir psikolojik yapı sergilemektedir. Film boyunca karakterin duygusal düzeyde donukluğu, sosyal ilişkilerden kaçınma eğilimi, hipervijilans ve içe kapanıklık gibi davranışları, travma sonrası gelişen dissosiyatif savunma mekanizmalarıyla uyumludur.

Casey’nin temsilinde dikkat çeken bir diğer unsur, travmanın bireysel düzeydeki etkilerinin dramatik anlatı içinde sessiz ama derinlikli bir biçimde işlenmesidir. Bu durum, sinemanın yalnızca belirgin psikiyatrik bozuklukları değil, aynı zamanda travmanın kişilik gelişimi üzerindeki görece daha örtük etkilerini de temsil edebileceğini göstermektedir.

Ancak karakterin şizoid kişilik örüntüsüne yakın davranışları, izleyici tarafından yanlış yorumlanma riski taşıyabilir; bu da ruh sağlığı temsillerinde yalnızca görünür semptomlara değil, bağlamsal ve gelişimsel süreçlere de dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Casey karakteri üzerinden yapılan analiz, sinema yapımlarının yalnızca bozuklukları değil, travmanın birey üzerindeki uzun vadeli etkilerini de

yansıtma gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sinema anlatılarının psikolojik temsilleri işlerken yalnızca dramatik etkiyi değil, aynı zamanda bilimsel doğruluk ve etik sorumluluk ilkelerini de gözetmeleri büyük önem taşımaktadır. Gelecekteki çalışmaların, travma temelli kişilik yapılanmalarını farklı film karakterleri üzerinden karşılaştırmalı biçimde ele alması, hem psikopatoloji literatürüne hem de medya temsillerine yönelik eleştirel bir katkı sunacaktır.

Split filminde Kevin karakteri aracılığıyla sunulan Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) temsillerinin, psikopatolojik gerçeklik ile dramatik kurgu arasında kurduğu gerilimli ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Film, DKB'ye özgü bazı semptomları (örneğin dissosiyatif amnezi, alter geçişleri, fizyolojik farklılıklar) klinik literatürle uyumlu biçimde yansıtırken; özellikle "The Beast" karakteri üzerinden gerçeklikten uzaklaşarak, bozukluğu doğaüstü ve tehditkâr bir anlatıya dönüştürmektedir.

Bu durum, DKB'li bireylerin medyada sıklıkla karşılaştığı damgalayıcı temsillerin bir örneğini oluşturmakta ve ruh sağlığı bozukluklarının toplumsal algısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, sinema yapımlarının psikiyatrik bozuklukları işlerken bilimsel danışmanlık

süreçlerinden yararlanmaları ve etik sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri büyük önem taşımaktadır.

Gelecekte gerçekleştirilecek araştırmaların, farklı film örnekleri üzerinden psikiyatrik bozukluk temsillerini karşılaştırmalı olarak incelemesi; medyada ruh sağlığı temsillerinin bilimsel doğruluk, etik duyarlılık ve toplumsal etkiler bağlamında daha kapsamlı biçimde tartışılmasına katkı sağlayacaktır.

ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, sinematografik temsillerin psikopatolojik gerçeklikle daha uyumlu hale getirilmesi ve ruh sağlığına ilişkin toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Sinematik Temsillerde Bilimsel Danışmanlık Süreçlerinin Güçlendirilmesi:

Psikiyatrik bozuklukları konu alan sinema yapımlarında, senaryo geliştirme sürecine psikiyatrist, klinik psikolog ve psikoterapist gibi alan uzmanlarının aktif biçimde dahil edilmesi, temsillerin bilimsel doğruluğunu artıracaktır. Bu tür iş birlikleri, hem izleyicinin doğru bilgilendirilmesini sağlar hem de ruh sağlığı bozukluklarına yönelik önyargıların

azaltılmasına katkıda bulunur (Pirkis et al., 2006).

Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel İzleyicilik Becerilerini Geliştirilmesi:

İzleyicilerin, kurgusal anlatılar ile bilimsel gerçeklik arasındaki farkı ayırt edebilmeleri için medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle genç izleyicilere yönelik olarak, eğitim programlarında psikiyatrik bozuklukların medyadaki temsillerine yönelik eleştirel düşünme becerileri kazandırılmalıdır (Wahl, 2003).

Psikiyatrik Bozuklukların Etik Temsili İçin Rehber İlkelerin Oluşturulması:

Ruh sağlığı bozukluklarının sinemada sunumu sırasında etik duyarlılığın gözetilmesi, damgalayıcı ve ayrımcı temsillerin önüne geçilmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda, medya üreticileri için ruh sağlığı temsillerine ilişkin etik rehberlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir (Stuart, 2006).

Karşılaştırmalı Medya Analizlerinin Teşvik Edilmesi:

Farklı kültürel bağlamlarda üretilmiş sinema yapımlarında psikiyatrik bozuklukların nasıl temsil edildiğine dair karşılaştırmalı çalışmalar, hem akademik literatüre katkı sağlayacak hem de kültürel temsillerin dönüşümünü anlamaya yardımcı olacaktır. Bu tür

çalışmalar, ruh sağlığı temsillerinin kültürel kodlarla nasıl biçimlendiğini ortaya koyabilir (Byrne, 2009).

Ruh Sağlığı Temsillerine Yönelik Kamu Farkındalık Kampanyalarının Desteklenmesi:

Sinema ve televizyonun geniş kitlelere ulaşma gücü, doğru bilgilendirme amacıyla kullanılabilir. Bu bağlamda, DKB gibi sık yanlış anlaşılan bozukluklara dair kamu spotları, belgeseller ve sosyal medya içerikleri, ruh sağlığı okuryazarlığını artırmak için etkili araçlar olarak değerlendirilebilir (Stuart, 2006; Wahl, 1995).

6. TARTIŞMA

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Split filminde Casey karakteri üzerinden sunulan Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) temsillerinin bazı yönleriyle DSM-5 tanı kriterleriyle örtüştüğünü, ancak karakterin doğrudan bir DKB tanısı taşımaktan ziyade, travma sonrası gelişen dissosiyatif semptomlar ve kişilik örüntüleriyle bu bozuklukla yapısal düzeyde ilişkili bir profil sergilediğini ortaya koymuştur.

Casey'nin içe dönüklüğü, duygusal düzeydeki donukluğu, sosyal ilişkilerden kaçınma eğilimi ve geçmiş travmalarla bağlantılı savunma mekanizmaları, dissosiyatif bozukluk spektrumunda yer alan klinik belirtilerle örtüşmektedir.

Bununla birlikte, karakterin sinematografik temsili, bilimsel gerçekliğe kısmen yaklaşmakla birlikte, dramatik anlatının gereklilikleri doğrultusunda bazı yönleriyle soyutlaştırılmış ve örtük biçimde yapılandırılmıştır. Bu durum, sinema anlatılarında psikopatolojik temsillerin yalnızca tanı kategorileriyle değil, aynı zamanda travmanın bireysel ve duygusal izdüşümleriyle de ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmada bulgular, Split filminde Kevin karakteri üzerinden sunulan Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu (DKB) temsillerinin, bazı yönleriyle DSM-5 tanı kriterleriyle örtüştüğünü, ancak dramatik anlatı gereği bilimsel gerçeklikten önemli sapmalar içerdiğini göstermektedir.

Özellikle alterler arası fizyolojik farklılıklar (örneğin Jade'in diyabeti) ve dissosiyatif amnezi gibi semptomlar, literatürde tanımlanan klinik örüntülerle uyumludur (Putnam, 1989; Reinders et al., 2003). Bu yönüyle film, DKB'nin bazı temel özelliklerini izleyiciye tanıtmaya potansiyeline sahiptir.

Ancak filmdeki en belirgin sapma, "The Beast" karakterinin doğaüstü güçlerle donatılmasıdır. Bu karakterin insanüstü kuvvet, kurşun geçirmezlik ve duvarlara tırmanma gibi özelliklere sahip olması, DKB'nin bilimsel temsiliyle

bağdaşmamaktadır. Bu tür anlatılar, DKB'li bireylerin toplumda "tehlikeli", "kontROLSÜZ" ya da "canavarca" olarak algılanmasına neden olabilir. Brand ve arkadaşları (2016), medyada DKB'nin yanlış temsillerinin damgalayıcı etkiler yarattığını ve tedaviye erişimi zorlaştırdığını vurgulamaktadır.

Ayrıca filmde alterler arası geçişlerin Barry adlı bir alter tarafından bilinçli şekilde yönetilmesi, DKB'nin istemsiz doğasına aykırıdır. Gerçek vakalarda alter geçişleri genellikle çevresel tetikleyicilere bağlı olarak istemsiz biçimde gerçekleşir ve alterler birbirlerinden haberdar olmayabilir (Coons, 1994). Bu bağlamda film, dramatik yapı uğruna psikopatolojik gerçekliği kurgusal bir düzleme taşımaktadır.

Billy Milligan vakasıyla olan paralellikler, filmin gerçek bir vakadan esinlendiğini göstermektedir. Ancak Milligan'ın alterleri arasında doğaüstü güçlere sahip bir figür bulunmaması, Split'in kurguya dayalı sapmalarını daha da belirginleştirmektedir. Bu durum, sinemanın gerçek vakaları dramatize ederken etik sorumluluk taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır.

7. KISITLILIK

Bu çalışmanın bulguları, Split filminde Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu'nun (DKB) temsiline ilişkin nitel bir çözümleme

sunmakla birlikte, bazı metodolojik ve bağlamsal sınırlılıklar içermektedir. İlk olarak, araştırmanın yalnızca tek bir sinema yapımına odaklanması, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Farklı dönemlerde ve kültürel bağlamlarda üretilmiş filmlerin karşılaştırmalı analizi yapılmadığı için, DKB'nin sinemadaki temsiline dair daha geniş bir perspektif sunulamamıştır.

İkinci olarak, çalışmada kullanılan veri seti yalnızca film içeriğiyle sınırlı tutulmuş; izleyici yorumları, yapımcı söylemleri veya senarist niyetleri gibi tamamlayıcı veriler analiz dışı bırakılmıştır. Bu durum, filmdeki temsillerin toplumsal etkilerini değerlendirme açısından belirli bir derinlik eksikliğine yol açabilir.

Üçüncü olarak, nitel içerik analizine dayalı bu çalışma, araştırmacının yorumlayıcı konumunu içermektedir. Kodlama sürecinde bilimsel geçerlilik ve güvenilirlik sağlanmaya çalışılmış olsa da, yorumların öznel etkilerden tamamen arındırılması mümkün değildir (Patton, 2002). Son olarak, filmdeki karakter temsillerinin kurguya dayalı olması, gerçek klinik vakalarla birebir örtüşmesini engellemekte; bu da sinematografik anlatının doğası gereği bilimsel temsilde sapmalara yol açmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bulguları sinema ve psikopatoloji kesişiminde temsiliyetin

sınırlarını tartışmak amacıyla değerlendirilmelidir; doğrudan klinik tanıya da tedavi süreçlerine genellenmemelidir.

8. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir.

9. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler dergisinin yayın etiği; bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimleri alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir.

Helsinki bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın

yürütüldüğü süreçte gerekli etik ilkelere uyulduğu yazarlar tarafından beyan edilmiştir. Bu kapsamda 05.03.2025 tarihli ve 2025/3-1504 sayılı yazı ile araştırma izni/Etik Kurul izni alınmıştır.

KAYNAKÇA

American psychological association (2013). Children and trauma. <https://www.apa.org/pi/families/resources/children-trauma-update>

Balcıoğlu, i. (2018). Dissosiyatif bozuklukların tanımı ve tanı ölçütleri. Türkiye klinikleri psychology-special topics 3(3):8–13.

Bolu, a., pan, e., günay, h., öznur, t., aydemir, e. Ve erdem, m. (2014). Travma sonrası stres bozukluğunda saldırgan davranış ile dissosiyasyon arasındaki ilişki. Gülhane tıp dergisi, 56(2), 97-101.

Brand, b. L., loewenstein, r. J., & spiegel, d. (2016). Dispelling myths about dissociative identity disorder treatment. Psychiatric times, 33(6), 26–31

Braun, g. (1985). The transgenerational incidence of dissociation and multiple personality disorder: a preliminary report. In r. Kluft (ed.) Childhood antecedents of multiple personality (pp. 127–150). Washington, dc: american psychiatric association.

Byrne, p. (2009). Why psychiatrists should watch films (or what has cinema ever done for psychiatry?). Advances in psychiatric treatment, 15(4), 286–296.

Canan, f. (2010) üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı, dissosiyatif belirtiler ve sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) düzce üniversitesi tıp fakültesi, düzce.

Chu, j. A. Ve dill, d. L. (1990). Dissociative symptoms in relation to childhood physical and sexual abuse. The american journal of psychiatry, 147(7), 887–892. <https://doi.org/10.1176/ajp.147.7.88>

Coons, p. M. (1994). Psychophysiologic findings in multiple personality disorder. Psychiatric clinics of north america, 17(1), 101–112.

Evren, c., sar, v., karadag, f., gurol, d. T., & karagoz, m. (2007). Dissociative disorders among alcohol-dependent inpatients. Psychiatry research, 152(2-3), 233-241.

Foote, b., smolin, y., kaplan, m., legatt, m. E. Ve lipschitz, d. (2006). Prevalence of dissociative disorders in psychiatric outpatients. American journal of psychiatry, 163(4), 623-629.

Kaşıkcı, n. B. (2019). Ergenlerde sosyal medya kullanımı ile dissosiyasyon ve duygu ifadesi arasındaki ilişki (yayımlanmış yüksek lisans tezi) üsküdar

üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü,
istanbul.

Kluft, r. P. (1984). Multiple personality in
childhood. *Psychiatric clinics of north
america*, 7(1), 121–134.

Öztürk, e. (2018). Psikotarih ruhsal travma
ve dissosiyasyon. Celbiş,(ed.). Turaz
akademi, 92-106.

Phillips, j. (2007). Multiple-personality
case of billy milligan still fascinates
columbus, oh.

Pirkis, j., blood, r. W., francis, c., &
mccallum, k. (2006). On-screen portrayals
of mental illness: extent, nature, and
impacts. *Journal of health communication*,
11(5), 523–541.

Reinders, a. A. T. S., nienhuis, e. R. S.,
quak, j., korf, j., haaksma, j., paans, a. M.
J., & den boer, j. A. (2003).
Psychobiological characteristics of
dissociative identity disorder: a symptom
provocation study. *Biological psychiatry*,
53(8), 727–732

Stuart, h. (2006). Media portrayal of
mental illness and its treatments: what
effect does it have on people with mental
illness? *Cns drugs*, 20(2), 99–106

Strauss, a., & corbin, j. (1998). Basics of
qualitative research: techniques and

procedures for developing grounded theory
(2nd ed.). Thousand oaks, ca: sage

Şar, v. (2000). Çoğul kişilik kavramı ve
dissosiyatif bozukluklar. *Psikiyatri
dünyası*. Ss7–11.

Şar, v., tutkun, h., alyanak, b., bakim, b., &
baral, ı. (2000). Frequency of dissociative
disorders among psychiatric outpatients in
turkey. *Comprehensive psychiatry*, 41(3),
216-222.

Terr, l. C. (1995). Childhood traumas.
Psychotraumatology, 301–320.
Doi:10.1007/978-1-4899-1034-9_18

Tucker, g. J., harrow, m., & quinlan, d.
(1973). Depersonalization, dysphoria, and
thought disturbance. *American journal of
psychiatry*, 130(6), 702–706.
Oi:10.1176/ajp.130.6.702

Van der kolk, b. A., & van der hart, o.
(1989). Pierre janet and the breakdown of
adaptation in psychological trauma.
American journal of psychiatry, 146, 1530-
1540.

<https://doi.org/10.1176/ajp.146.12.1530>

Wahl, o. F. (1995). Media madness: public
images of mental ıllness. New brunswick,
nj: rutgers university press.

Wahl, o. F. (2003). News media portrayal of mental illness: implications for public policy. *American behavioral scientist*, 46(12), 1594–1600

Yu, j., ross, c. A., keyes, b. B., li, y., dai, y., zhang, t., ... & xiao, z. (2010). Dissociative disorders among chinese inpatients diagnosed with schizophrenia.

Journal of trauma & dissociation, 11(3), 358-372.

Zoroğlu, s. S., tüzün, ü., şar, v., öztürk, m., kora, m. E. Ve alyanak, b. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu psikiyatri dergisi*, 2(2), 69-78.

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Yapay Zekâ Destekli Toplumsal Algı Yönetimi: Dijital Ekosistemlerde
Gerçeklik Erozyonu, Güven Krizi ve Yeni Nesil İletişim Stratejileri**

Makale Başvuru Tarihi: 03.09.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 Sayı: 6 Yıl: 2025 Ss:67- 88

1. Azmiye Yınal

Doçent Doktor

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Sorumlu Yazar:

azmiye.yinal@onbeskku.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-7820-1553

ÖZET

Bu çalışma, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde toplumsal algı yönetimi, gerçeklik algısı ve güven dinamikleri üzerindeki etkilerini nitel bir yaklaşımla incelemektedir. Yapay zekâ temelli içerik üretim teknolojilerinin özellikle deepfake, sentetik haber ve algoritmik görünürlük mekanizmalarının hiper-gerçekçi yapısı nedeniyle bireylerin bilgi doğrulama süreçleri zayıflamakta ve dijital ekosistemde belirgin bir gerçeklik erozyonu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın bulguları, katılımcıların dijital içeriklere yönelik güven düzeylerinin azaldığını, medya tüketim pratiklerinde temkinli davranış modelleri geliştirdiklerini ve bilgi doğrulama ihtiyacının yükseldiğini göstermektedir.

Katılımcılar ayrıca algoritmik yönlendirmelerin gündem algılarını daralttığını, siyasal ve toplumsal içeriklerde seçici maruziyete yol açtığını ve KKTC'nin küçük ölçekli toplumsal yapısı nedeniyle manipülasyon etkilerinin daha hızlı yayıldığını ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Toplumsal algı yönetimi, Gerçeklik erozyonu, Dijital ekosistem, Güven krizi

ABSTRACT

This study examines the impact of artificial intelligence-generated digital content on public perception management, reality construction, and trust dynamics in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) through a qualitative research design.

The findings reveal that AI-based content production technologies—particularly deepfakes, synthetic news, and algorithmic visibility mechanisms—create a prominent erosion of reality, as their hyper-realistic nature weakens individuals' ability to verify information.

Participants reported a decline in their trust toward digital content, the adoption of more cautious media consumption behaviors, and an increased need for verification practices.

The results further indicate that algorithmic filtering and selective exposure restrict users' agenda perception, especially in political and social contexts.

Keywords: Artificial intelligence, Public perception management, Reality erosion, Digital ecosystem, Trust crisis

1. GİRİŞ

Dijital iletişim teknolojilerinin yapay zekâ ile birleşmesi, bilgi üretim ve dolaşım süreçlerini radikal biçimde dönüştürmüştür; toplumsal algının oluşma dinamiklerini yeniden yapılandırmıştır. Geleneksel medya döneminde doğrulama mekanizmaları ve editoryal kontrol, bilginin güvenilirliğini sağlayan temel süreçler iken; günümüzde yapay zekâ, gerçeklikten ayırt edilemeyen içerikleri saniyeler içinde üretebilme kapasitesiyle bu mekanizmaları büyük ölçüde geçersiz kılmıştır. Bu durum literatürde “gerçeklik erozyonu” olarak tanımlanmakta; bireylerin maruz kaldıkları bilgiye duydukları güven sistematik biçimde zayıflamaktadır (Chesney & Citron, 2019).

Dijital ekosistem, yalnızca hız ve erişilebilirlik avantajı sunmakla kalmamakta, aynı zamanda içerik görünürlüğünü algoritmalar aracılığıyla belirleyen kapalı bir mimari oluşturmaktadır. Bu mimaride kullanıcıların hangi bilgiye ulaşacağı, ne tür içerikler üzerinden kamuoyu baskısı hissedeceği ve hangi bilginin daha “doğru” görüneceği büyük ölçüde algoritmik tercihler tarafından belirlenmektedir (Bakshy, Messing & Adamic, 2015).

Böyle bir ortamda yapay zekâ destekli manipülasyon, toplumsal algı yönetimi açısından hem bir kaldıraç hem de risk üretme mekanizması hâline gelmiştir. Özellikle yapay zekâ temelli deepfake teknolojileri, siyasal iletişim, kurumsal itibar yönetimi ve bireysel kimlik alanlarında doğruluk kontrolünü zorlaştıran yeni kuşak tehditler yaratmaktadır. Deepfake içeriklerinin seçim süreçlerini etkileyebilmesi, finansal piyasalarda manipülasyona zemin hazırlaması ve bireysel itibarı hedef alabilmesi; iletişim bilimlerinde güven krizinin yapay zekâ tarafından hızlandırıldığını göstermektedir (Westerlund, 2019).

Toplumsal güven, yalnızca kurumlara değil; bilgiye, kaynaklara ve medya ortamlarına duyulan güveni de kapsayan çok boyutlu bir yapı hâline gelmiştir. Yapay zekâ tarafından üretilen içerikler arttıkça, bireylerin doğruluk değerlendirme kapasitesi düşmekte ve “neye inanılması gerektiği” sorusu belirsizleşmektedir. Bu belirsizlik, toplumsal kutuplaşmayı artırmakta, doğruluk normlarının aşınmasına neden olmakta ve bilgi ekosistemini kırılganlaştırmaktadır (Lewandowsky, Ecker & Cook, 2017).

Yapay zekâ temelli üretim araçları, özellikle deepfake ve sentetik medya teknolojileri, görsel ve işitsel gerçeklik ile kurgu arasındaki sınırları büyük ölçüde

bulanıklaştırmıştır. Chesney ve Citron (2019), yapay zekâ tarafından üretilen sahte içeriklerin kamuoyunu yanıltma kapasitesinin, geleneksel dezenformasyon biçimlerinden çok daha yüksek olduğunu vurgular. Bu bağlamda “gerçeklik erozyonu”, bireylerin bilgi doğrulama yeteneğinin zayıflaması ve içeriklerin güvenilirlik değerlendirmesini yapay zekâ aracılığıyla manipüle edilen sinyallere dayandırması olarak tanımlanmaktadır. Paris ve Donovan (2019), yapay zekâ destekli içeriklerin seçim süreçlerinden kriz iletişimine kadar geniş bir yelpazede etkili olduğunu ve demokratik süreçlerde ciddi kırılmalara yol açtığını belirtir.

Dijital platformlar, kullanıcıların hangi içeriklerle karşılaşacağını belirleyen kapalı algoritmik sistemlere dayanmaktadır. Gillespie (2018), algoritmik kürasyonun dijital ekosistemde bir tür “görünmez düzenleyici güç” oluşturduğunu; bireylerin algı, tutum ve davranışlarının bu görünmez mekanizmalar tarafından şekillendirildiğini ifade eder.

Bakshy, Messing ve Adamic (2015), sosyal medya algoritmalarının kullanıcıların siyasi bilgi maruziyetini belirgin biçimde sınırladığını ve yankı odası etkisini güçlendirdiğini göstermektedir. Bu çerçevede, yapay zekâ yalnızca içerik üretmede değil, içerik dağıtmada da

toplumsal algıyı yönlendiren başat bir aktör hâline gelmiştir.

Toplumsal güven, modern iletişim ortamında en kırılgan değişkenlerden biri hâline gelmiştir. Lazer vd. (2018), yanlış bilginin dijital ekosistemde doğru bilgiden daha hızlı yayıldığını ve bunun kamu güvenini zedeleyerek kutuplaşmayı artırdığını göstermektedir. Yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesi, yanlış bilginin hem üretimini hem de yayılım hızını artırarak güven krizini derinleştirmektedir. Floridi (2020), yapay zekânın bilgi mimarisine etkisini değerlendirirken, bireylerin bilgi üzerindeki kontrolünü kaybettiğini ve epistemik belirsizlik ortamının güçlendiğini vurgular.

Deepfake içeriklerinin siyasi manipülasyon aracı olarak kullanımı literatürde geniş yer bulmuştur. Vaccari ve Chadwick (2020), deepfake videolarının bireylerin siyasi güvenini ve medya kurumlarına duyduğu güveni azaltmada güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Westerlund (2019) ise yapay zekâ destekli manipülasyonun yalnızca siyasi aktörler tarafından değil, ekonomik çıkar grupları ve bireysel aktörler tarafından da kullanılabileceğini ifade ederek tehlikenin çok katmanlı doğasına dikkat çeker. Bu teknoloji, geleneksel medya doğrulama

mekanizmalarını aşarak gerçeğin sorgulanabilirliğini artırmakta ve bilgi ekosisteminin kırılganlığını pekiştirmektedir.

Kurumsal iletişim literatürü, yapay zekâ destekli manipülasyonun marka itibarı ve kriz yönetimi süreçlerinde yeni zorluklar yarattığını göstermektedir. Coombs (2020), dijital ortamda hızla yayılan sahte içeriklerin geleneksel kriz müdahale stratejilerini yetersiz kıldığını; kurumların yapay zekâ tabanlı doğrulama ve izleme araçlarını zorunlu olarak entegre etmesi gerektiğini vurgular.

Buna paralel olarak, West (2021), yapay zekâ destekli içerik akışının kurumların şeffaflık ve güven inşa etme süreçlerini karmaşıktırdığını ve bu nedenle yeni nesil etik iletişim modellerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Mevcut literatür, yapay zekâ destekli dijital sistemlerin iletişim ortamını yalnızca dönüştürmediğini; aynı zamanda epistemolojik, sosyopolitik ve etik bir kırılma yarattığını göstermektedir. Gerçeklik, güven ve doğruluk kavramları yapay zekâ çağında yeniden tanımlanmakta; toplumsal algı yönetimi, algoritmalar tarafından şekillendirilen çok katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. Bu durum, geleceğe yönelik iletişim stratejilerinin hem teknik hem etik temelli

biçimde yeniden tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır.

2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, yapay zekâ destekli dijital içerik üretim teknolojilerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bağlamında toplumsal algı yönetimi üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Yapay zekâ temelli sistemlerin özellikle deepfake, sentetik metin üretimi ve algoritmik görünürlük mekanizmalarının KKTC’de bilgi dolaşımını nasıl dönüştürdüğü, gerçeklik algısını hangi ölçüde aşındırdığı ve toplumda giderek belirginleşen güven krizini nasıl pekiştirdiği araştırmanın temel odak noktasıdır.

KKTC’nin küçük ölçekli sosyo-kültürel yapısı, hızlı bilgi akışı ve dijital etkileşim yoğunluğu, yapay zekâ kaynaklı manipülasyonların etkilerini daha görünür kılmakta; bu da toplumsal algı yönetiminin ülke özelinde daha hassas bir zemine oturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, yapay zekânın kamuoyu oluşumu, siyasal iletişim, medya tüketim davranışları ve gündem belirleme süreçleri üzerinde nasıl yönlendirici bir güç hâline geldiğini ortaya koymayı ve KKTC toplumunun bu yeni dijital risk ortamında nasıl bir kırılganlık profili sergilediğini açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın nihai hedefi, yapay zekâ çağında ortaya çıkan gerçeklik erozyonu ve güven kaybıyla başa çıkmak için bireyler, kurumlar ve medya profesyonelleri düzeyinde geliştirilebilecek yeni nesil iletişim stratejilerinin gerekliliğini teorik ve bağlamsal bir çerçevede tartışmaktır.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, yapay zekâ destekli dijital içerik üretim teknolojilerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde toplumsal algı yönetimi, bilgi güvenilirliği ve medya tüketim pratikleri üzerindeki etkilerini inceleyen kuramsal bir çerçeveye sahiptir. Araştırmanın kapsamı; deepfake, sentetik metin üretimi, algoritmik görünürlük ve yapay zekâ tabanlı içerik dağıtım mekanizmalarının KKTC'deki kamuoyu oluşumu, siyasal iletişim süreçleri, kriz yönetimi ve dijital güven ilişkileri üzerindeki dönüşümünü analiz etmeyi içermektedir. Bu çerçevede çalışma, yapay zekâ destekli manipülasyon biçimlerinin KKTC toplumunda gerçeklik algısını nasıl aşındırdığını, medya kurumlarına ve çevrimiçi bilgi kaynaklarına duyulan güveni hangi yapısal dinamikler üzerinden zayıflattığını ve dijital ekosistemdeki kırılganlık alanlarını nasıl genişlettiğini tartışır.

Çalışma ayrıca, KKTC'nin küçük ölçekli sosyal yapısının, hızlı bilgi dolaşımı ve

yüksek tanınırlık düzeyi nedeniyle yapay zekâ kaynaklı içerik manipülasyonlarının etkilerini daha görünür kılabileceği varsayımından hareket etmektedir. Araştırma, tıbbi, psikolojik ya da klinik bir değerlendirme alanı içermemekte; bunun yerine yapay zekâ ile şekillenen dijital iletişim pratiklerini toplumsal, kültürel ve iletişimsel boyutlarıyla ele alarak, bölgeye özgü bir analitik bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, yapay zekâ destekli dijital içerik üretim teknolojilerinin KKTC bağlamında toplumsal algı yönetimi üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımını benimsemektedir. Nitel yöntem, bireylerin dijital ortamda maruz kaldıkları yapay zekâ temelli içerikleri nasıl algıladıklarını, bu içeriklerin güven, gerçeklik ve iletişim süreçlerine ilişkin düşüncelerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya olanak tanıyan esnek ve yorumlayıcı bir çerçeve sunar.

Yapay zekâ kaynaklı manipülasyonların bireylerde yarattığı bilişsel ve duygusal süreçler doğrudan deneyimle ilişkili olduğundan, nitel yaklaşım araştırmanın doğasına uygun görülmüştür.

Araştırma Deseni

Araştırmada fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguyu nasıl deneyimlediklerini, bu deneyimlere hangi anlamları yüklediklerini ve olgunun özünü nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir yöntemdir.

Bu çalışmanın odağında yer alan “yapay zekâ destekli içeriklerle karşılaşma”, “gerçekliğe duyulan güvenin zayıflaması” ve “dijital ortamda algı yönetimi” gibi olgular, bireylerin öznel deneyimleri üzerinden anlam kazandığından fenomenolojik yaklaşım araştırmanın amaçlarıyla uyumludur. Bu doğrultuda katılımcıların yapay zekâ temelli dijital içeriklere yönelik algıları, yaşantıları ve yorumları ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu / Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, KKTC’de yaşayan yetişkin bireyler arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen katılımcılar oluşturmaktadır. Örneklem belirlemede maksimum çeşitlilik örnekleme tercihi edilmiş; farklı yaş gruplarından, eğitim düzeylerinden, mesleklerden ve dijital medya kullanım alışkanlıklarından bireylerin araştırmaya dâhil edilmesi hedeflenmiştir.

Bu yaklaşım, yapay zekâ destekli içeriklerin farklı sosyal gruplar üzerinde

yarattığı algısal etkilerin karşılaştırılabilir biçimde incelenmesine olanak sağlamaktadır. Nitel araştırmalarda geçerli olan “veri doygunluğu” ilkesi doğrultusunda örneklem büyüklüğü 18 katılımcı ile sınırlandırılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları; yapay zekâ destekli içeriklere maruz kalma, gerçeklik algısı, dijital güven, dezenformasyon deneyimleri ve iletişim süreçlerine ilişkin kişisel değerlendirmeleri kapsayacak biçimde hazırlanmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler (her biri 25–40 dakika arasında) ses kaydı ile alınmış, daha sonra çözümlenerek tematik analize uygun hâle getirilmiştir. Katılımcı kimlikleri gizli tutulmuş, araştırma süreci etik ilkeler çerçevesinde yürütülmüştür.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın verileri, nitel araştırma yaklaşımının temel veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında hazırlanan görüşme formu, yapay zekâ destekli dijital içeriklerle karşılaşma deneyimi, bu içeriklerin güven algısı üzerindeki etkileri, dijital ortamda gerçeklik değerlendirme süreçleri, bilgi doğrulama pratikleri ve

yapay zekâ temelli manipölasyonlara yönelik farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşmuştur.

Görüşmeler, katılımcıların gündelik yaşamlarında dijital platformları nasıl deneyimlediklerini doğal akış içerisinde ifade etmelerine imkân verecek biçimde esnek olarak yürütölmüştür. Her bir görüşme 25–45 dakika arasında sürmüş ve katılımcı onayıyla ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları daha sonra araştırmacı tarafından yazıya dökölerek analiz sürecine hazırlanmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke'ın (2006) önerdiği altı aşamalı analiz süreci temel alınarak sistematik bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir: (1) verilerin defalarca okunarak içeriğe aşına olunması, (2) anlamlı ifadelerin kodlanması, (3) benzer kodların bir araya getirilerek temaların oluşturulması, (4) temaların gözden geçirilmesi ve bütönlüklerinin kontrol edilmesi, (5) temaların tanımlanması ve kuramsal çerçeveyle ilişkilendirilmesi, (6) bulguların raporlaştırılması.

Kodlama süreci önce açık kodlama ile başlatılmış, ardından ilişkili kodlar birleştirilerek temalar oluşturulmuştur. Analiz boyunca katılımcı ifadeleri

bağlamından koparılmadan değerlendirilmiş; tematik örüntüler hem betimleyici hem de yorumlayıcı yaklaşımla ele alınmıştır. Analiz sürecinde NVivo veya MAXQDA gibi nitel veri analiz programlarından yararlanılarak kodlama güvenilirliği ve tematik yapıların bütöncüllüğü artırılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirliği artırmak amacıyla çeşitli yöntemsel stratejiler uygulanmıştır. İnandırıcılığı sağlamak için katılımcı doğrulaması (member checking) yapılmış, ön bulgular katılımcılarla paylaşılmış ve yorumların doğruluğu teyit edilmiştir. Kodlama sürecinde araştırmacılar arası karşılaştırma tekniği kullanılarak temaların tutarlılığı denetlenmiştir. Aktarılabirliği güçlendirmek amacıyla çalışma bağlamı, katılımcı profilleri ve veri toplama koşulları ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Araştırma sürecine ilişkin tüm adımların sistematik biçimde kaydedilmesiyle denetlenebilirlik ilkesi sağlanmıştır.

Güvenirlik açısından görüşme kayıtları, dökümler ve kodlama notları düzenli biçimde saklanmış, verinin bütönlüğü korunmuştur. Çalışma, etik ilkeler doğrultusunda yürütölmüş; katılımcı mahremiyeti, veri gizliliği ve gönüllü

katılım ilkeleri titizlikle yerine getirilmiştir.

4.BULGULAR

Tema 1: Yapay Zekâ Destekli İçeriklerle Karşılaşmada Gerçeklik Erozyonu

Katılımcıların büyük çoğunluğu, yapay zekâ ile üretilmiş video, haber veya görsellerle karşılaştıklarında içeriklerin gerçek olup olmadığını ayırt etmekte zorlandıklarını ifade etmiştir. Bu durum, özellikle sosyal medya akışında hızla yayılan sentetik içeriklerde daha belirgin hâle gelmektedir. Bazı katılımcılar, deepfake videoların “gerçeklik hissi” yarattığını, bu nedenle ilk anda içeriğe güvendiklerini ve ancak sonradan şüphe duyduklarını belirtmiştir.

Gerçeklikle kurgu arasındaki sınırın belirsizleşmesi, bilgi değerlendirme süreçlerini zayıflatmakta ve katılımcılarda “her şey manipüle edilebilir” düşüncesinin güçlenmesine yol açmaktadır. Bu algı, literatürde tanımlanan gerçeklik erozyonunun karakteristik özellikleriyle uyumludur.

Görüşme Sorusu: “Yapay zekâ ile üretilmiş veya manipüle edilmiş bir içerikle karşılaştığınızda bunu nasıl fark ediyorsunuz?”

(K3): “Bir videonun deepfake olduğunu çok sonra anladım. Ses ve görüntü o kadar

kusursuzdu ki şüphe bile etmedim. Artık gördüğüm hiçbir şeye tam güvenemiyorum.”

(K8): “Haberlere denk geldiğimde önce gerçek sanıyorum, sonra başka kaynaklara bakınca şüphe oluşuyor. Yapay zekâ işin içine girdikçe doğruluk tamamen bulanıklaşıyor.”

(K12): “Yüz ifadesi biraz donuksa anlıyorum ama çoğu videoda fark etmiyorum bile. Bu da beni rahatsız ediyor; gerçek algım karışıyor.”

(K5): “Her şeyin değiştirilip yeniden üretilebildiğini bilmek güvenimi zedeliyor. Artık gördüğüm içerikleri sorgulamadan geçemiyorum.”

Bu bulgular, literatürde tanımlanan gerçeklik erozyonunun KKTC bağlamında da açık biçimde yaşandığını göstermektedir. Yapay zekâ destekli içeriklerin hiper-gerçekçi yapısı, bireyin duyuşal doğrulama kapasitesini aşmakta; bu da algısal düzeyde “otantik olanın ayırt edilemezliği” problemine yol açmaktadır.

Katılımcıların deneyimleri, yapay zekâ temelli manipülasyonun yalnızca bilişsel yanılgı üretmediğini; aynı zamanda bilgi değerlendirme süreçlerinde güvensizlik ve belirsizlik oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yapay zekâ çağında bireyin gerçeklik algısı yalnızca

teknik kapasite tarafından değil, aynı zamanda dijital doğrulama yetkinliği tarafından şekillenmektedir.

Tema 2:Dijital Ortamda Güven Kaybı ve Bilgi Doğrulama Zorlukları

Katılımcılar, sosyal medya ortamlarında dolaşan bilgilere yönelik güvenlerinin son yıllarda belirgin bir şekilde azaldığını ifade etmişlerdir. Yapay zekâ destekli içeriklerin yaygınlaşması, özellikle haber akışlarında ve siyasal iletişimde şüpheciliği artırmıştır.

Çoğu katılımcı, gerçeği doğrulamak için artık ek kaynaklara başvurduğunu, tek platforma güvenmediğini ve bilgiye erişimin giderek daha yorucu hâle geldiğini belirtmiştir. Bu durum, güven krizinin bireylerin gündelik medya kullanım alışkanlıklarını bile değiştirdiğini göstermektedir.

Görüşme Sorusu: “Dijital ortamlarda gördüğünüz içeriklere yönelik güveninizde bir değişim oldu mu?”

(K10): “Önceden haberi görünce inanırdım, şimdi hemen kaynağı kontrol etme ihtiyacı hissediyorum. Yapay zekâ yüzünden güvenmek zorlaştı.”

(K14): “Fotoğrafların bile gerçek olmadığını bilmek çok tedirgin edici. Bir olayın gerçekten yaşandığına emin olamıyorum.”

(K2): “Artık hiçbir haber bana yüzde yüz gerçek gelmiyor. Her içerik sorgulanır hâle geldi. Bu da güven duygumu ciddi şekilde zedeliyor.”

(K9): “Sosyal medyada gördüğüm bilgilerle hemen hareket etmiyorum. Deepfake haberler yüzünden dikkatli davranmak zorundayım.”

Bu durum, yapay zekânın bilgi ekosistemi üzerinde yarattığı kırılğanlığın tipik bir yansımasıdır. Dijital ortamda doğruluk, artık içeriğin biçimsel özellikleri üzerinden değil; kullanıcının bilgi doğrulama kapasitesi, medya okuryazarlığı ve algoritmik farkındalığı üzerinden belirlenmektedir.

Katılımcıların yaşadığı güven kaybı, yalnızca yanlış bilginin yayılmasına bağlı değildir; asıl sorun, doğru bilginin yanlışlandığı bir epistemik belirsizlik ortamının oluşmasıdır. Bu bağlamda bireylerin güven krizi, dijital iletişimde istikrarlı bir yapısal sorun hâline gelmiştir.

Tema 3:Algoritmik Görünürlük ve Manipülasyon Farkındalığı

Katılımcıların çoğu, sosyal medya platformlarında hangi içeriğin karşlarına çıktığını belirleyen algoritmaların görünmez bir kontrol mekanizması oluşturduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar, belirli içeriklerin sürekli

karşlarına çıkmasının tesadüf olmadığını; algoritmaların ilgi alanlarını manipüle ettiğini düşünmektedir.

Özellikle siyasal içeriklerde bu yönlendirmelerin daha belirgin hissedildiği belirtilmiştir. Yapay zekâ temelli içerik dağıtımının, bireylerin gündem algısını şekillendirdiği ve düşünce yapılarını dolaylı olarak yönlendirdiği yönünde ortak bir farkındalık ortaya çıkmıştır.

Görüşme Sorusu: “Algoritmaların sizi yönlendirdiğini düşündüğünüz oluyor mu?”

(K6): “Bazı videoları izledikten sonra aynı tarz içerikler üst üste geliyor. Sanki ne düşüneceğimi algoritma belirliyor.”

(K1): “Siyasi dönemlerde bana hep tek yönlü haberler gösteriliyor. Bu durum beni rahatsız ediyor; manipüle edildiğimi hissediyorum.”

(K11): “Hangi konuların gündem olacağını bile biz değil, platformlar belirliyor gibi.”

(K7): “İlgi duyduğum konuların bile belirli bir yönde sunulması beni sistemin kontrol ettiği duygusuna itiyor.”

Bu bulgu, algoritmik görünülüğün toplumsal algı yönetiminde merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Yapay zekâ temelli dağıtım mekanizmaları, bireyin medya maruziyetini belirleyerek yalnızca

ilgi alanlarını değil, düşünsel sınırlarını da şekillendirmektedir.

KKTC gibi küçük ölçekli toplumlarda, algoritmik yönlendirmelerin etkisi daha hızlı ve yoğun hissedilmekte; bu durum dijital yankı odalarının oluşma riskini artırmaktadır. Algoritmik şeffaflık, yapay zekâ çağında demokratik iletişim düzeninin temel bir gerekliliği hâline gelmiştir.

Tema 4:Yapay Zekâ Destekli Manipülasyona Karşı Temkinli Davranma

Katılımcılar, yapay zekâ destekli manipülasyonların artması nedeniyle dijital ortamda daha temkinli davrandıklarını ifade etmiştir. Haber paylaşmaktan kaçınma, videoların doğruluğunu kontrol etme, sosyal medya kullanımını azaltma ve içerikleri iki kez düşünerek değerlendirme gibi davranışsal değişimler yaygındır. Özellikle “yanlış bilgi yayma korkusu” katılımcıların temkin düzeyini artıran önemli bir etkidir.

Görüşme Sorusu: “Yapay zekâ kaynaklı manipülasyona karşı davranışlarınız değişti mi?”

(K13): “Artık bir haber görür görmez paylaşmıyorum. Önce doğruluğunu araştırıyorum.”

(K4): “Bir videonun sahte olma ihtimali beni çok düşündürüyor. Yanlış bilgi yaymak istemediğim için geri duruyorum.”

(K15): “Sosyal medyada daha az vakit geçirmeye başladım. Güvenemediğim bir ortamda fazla kalmak istemiyorum.”

(K20): “Her içeriği iki kez düşünüp değerlendiriyorum. Bu bile yorucu hâle geldi.”

Katılımcıların temkinli davranış eğilimi, dijital güven krizi ile başa çıkmak için bireysel düzeyde geliştirilen doğal bir savunma mekanizmasıdır. Literatürde “tedbirli medya kullanımı” olarak tanımlanan yapısal bir eğilimle örtüşmektedir. Yapay zekâ destekli manipülasyon arttıkça bireyler pasif kullanıcı kimliğinden çıkarak daha seçici ve temkinli bir medya tüketicisine dönüşmektedir. Bu temkin, aşırıya kaçtığına bilgi yorgunluğu, karar verme zorluğu ve sosyal geri çekilme gibi ikincil etkiler yaratabilir.

Tema 5:Yapay Zekâ Çağında Toplumsal Kırılganlık ve Şüphecilik

Katılımcılar, yapay zekâ destekli içeriklerin toplumda genel bir şüphecilik ve belirsizlik yarattığını; bunun özellikle KKTC gibi küçük ve hızlı iletişim döngüsüne sahip toplumlarda daha görünür olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar,

toplumsal güvenin zayıflamasının sosyal ilişkilerden siyasal katılıma kadar çeşitli alanlarda etkili olabileceğini düşünmektedir. Yapay zekâ kaynaklı içerik bolluğu, bir tür “kolektif kuşku” hâli yaratmaktadır.

Görüşme Sorusu: “Yapay zekâ destekli içeriklerin toplumda nasıl bir etki yarattığını düşünüyorsunuz?”

(K18): “Toplumda herkes birbirine daha şüpheyle yaklaşıyor. Her içerik sorgulanıyor.”

(K9): “KKTC küçük bir yer; sahte bir içerik çok hızlı yayılıyor ve çok hızlı etkiliyor.”

(K22): “Güven kaybı sosyal ilişkileri bile etkiliyor. İnsanlar artık bilgi paylaşıırken bile çekiniyor.”

(K5): “Toplumda belirsizlik hissi arttı. Gerçeklik tamamen bulanıklaşıyor.”

Bu bulgular, yapay zekâ çağında toplumsal kırılganlığın yalnızca bilgi alanında değil, sosyal psikoloji düzeyinde de derinleştiğini göstermektedir. Güven, toplumsal birlikteliğin temel bileşenlerinden biridir; yapay zekâ destekli içeriklerin bu güveni aşındırması, toplumsal yapının istikrarını tehdit edebilir.

KKTC gibi küçük ölçekli toplumlarda bu kırılganlık daha hızlı yayılır ve toplumsal kutuplaşmayı artırabilir. Bu nedenle yapay zekâ kaynaklı manipülasyon, artık sadece teknik bir problem değil; sosyal bir güvenlik meselesidir.

Tema 6:Geleceğe Yönelik Farkındalık ve İletişim Stratejisi İhtiyacı

Katılımcılar, gelecekte yapay zekâ temelli içeriklerin daha da yaygınlaşacağını düşündüklerini ve bu nedenle toplumun yeni becerilere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Dijital medya okuryazarlığı, içerik doğrulama teknikleri, eleştirel düşünme ve algoritmik şeffaflık gibi kavramlara ilişkin farkındalık eksikliğinin giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. KKTC’de bu konuda daha sistematik eğitim ve bilgilendirme süreçlerine ihtiyaç olduğu görüşü öne çıkmaktadır.

Görüşme Sorusu: “Toplumun bu yeni dijital döneme uyum sağlayabilmesi için neler gereklidir?”

(K7): “Okullarda dijital medya okuryazarlığı şart. Gençlerin bunu öğrenmesi gerekiyor.”

(K16): “İnsanlar deepfake nasıl anlaşılır bilmiyor. Bilgi doğrulama eğitimi verilmeli.”

(K3): “Devlet kurumlarının da bu konuda şeffaf politikalar geliştirmesi gerekiyor.”

(K14): “*Topluma yapay zekânın nasıl çalıştığı öğretilir; böylece manipülasyon daha az etkili olur.*”

Bu değerlendirme, yapay zekâ çağında iletişim stratejilerinin çok boyutlu ve sürdürülebilir bir yapıda tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Dijital doğrulama, medya okuryazarlığı ve algoritmik farkındalık, artık lüks değil; toplumsal direnç için zorunlu becerilerdir. Toplumun yapay zekâ temelli manipülasyona karşı dayanıklılığını artırmak, yalnızca bireysel değil, kurumsal politikalarla da desteklenmelidir. KKTC için bu bulgu, bölgesel bir dijital farkındalık ve medya eğitimi stratejisinin gerekliliğine işaret etmektedir

5. SONUÇ

Bu çalışma, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin KKTC bağlamında toplumsal algı yönetimini nasıl dönüştürdüğünü, gerçeklik algısını nasıl aşındırdığını ve bireylerin güven değerlendirme süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur.

Bulgular, yapay zekâ tarafından üretilen sentetik içeriklerin hiper-gerçekçi yapısı nedeniyle bireylerin doğruluk değerlendirme becerilerinin zayıfladığını, bunun sonucunda dijital ekosistemde yaygın bir gerçeklik erozyonu yaşandığını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, içeriklerin sahte olup

olmadığını ayırt etmekte zorlandıklarını ve bu durumun hem bireysel hem toplumsal düzeyde güven duygusunu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Çalışma, yapay zekâ destekli içeriklerin yalnızca bilgi düzeyinde değil; gündem, siyasal tutum ve toplumsal algı üzerinde de yönlendirici bir güce sahip olduğunu göstermiştir. Algoritmik görünülük mekanizmaları, bireylerin karşılaştıkları içerikleri şekillendirmekte; bu durum, güncel olaylar, siyasal tartışmalar ve toplumsal meseleler hakkında seçici ve daraltılmış bir görüş alanı yaratmaktadır. Katılımcıların deneyimleri, algoritmik yönlendirmelerin KKTC gibi küçük ölçekli toplumlarda daha hızlı ve yoğun etkiler yarattığını doğrulamaktadır.

Çalışma, yapay zekâ temelli manipülasyonların bireylerde davranışsal temkin oluşturduğunu, bilgi doğrulama ihtiyacını artırdığını ve sosyal medya kullanım pratiklerini yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Bu temkinli yaklaşım bir yandan dijital farkındalığı artırsa da, diğer yandan bilgi yorgunluğu, kararsızlık ve sosyal geri çekilme gibi ikincil etkileri beraberinde getirebilmektedir (Sunstein, 2018; Pariser, 2011; Bennett & Livingston, 2018).

Araştırma, yapay zekâ çağında toplumsal

kırılganlığın arttığını ve KKTC toplumunun bu dönüşüme karşı henüz yeterli kurumsal ve bireysel koruma mekanizmalarına sahip olmadığını ortaya koymuştur.

Yapay zekâ temelli içeriklerin yarattığı güven ve gerçeklik sorunları, yalnızca teknik bir mesele değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve etik bir iletişim problemidir. Bu nedenle yapay zekâ çağında toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi, disiplinler arası yaklaşım gerektiren bütüncül bir ihtiyaçtır (Couldry & Mejias, 2019; Zuboff, 2019).

Araştırma, güven olgusunun dijital çağda yeniden tanımlandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların sosyal medya platformları ve çevrimiçi haber kaynaklarına yönelik güven düzeylerinde belirgin bir azalma gözlemlenmiş; bu güvensizlik hâli, bilgiye yönelik sürekli bir şüphecilik ve teyit ihtiyacıyla birlikte ilerlemiştir. Yanlış bilgi, deepfake ve sentetik medya içeriklerinin yaygınlaşması, bireyleri yalnızca belirli kaynaklara yönelmeye ya da tamamen dijital geri çekilmeye sevk edebilmektedir.

Bu durum, güven erozyonunun yalnızca medya kurumlarını değil, toplumsal ilişkileri ve kamusal söylemi de

etkilediğini göstermektedir (Lazer et al., 2018; Lewandowsky, 2017).

Bu çalışma, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin KKTC bağlamında toplumsal algı yönetimini nasıl dönüştürdüğünü, gerçeklik algısını nasıl aşındırdığını ve bireylerin güven değerlendirme süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur.

Bulgular, yapay zekâ tarafından üretilen sentetik içeriklerin hiper-gerçekçi yapısı nedeniyle bireylerin doğruluk değerlendirme becerilerinin zayıfladığını, bunun sonucunda dijital ekosistemde yaygın bir gerçeklik erozyonu yaşandığını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, içeriklerin sahte olup olmadığını ayırt etmekte zorlandıklarını ve bu durumun hem bireysel hem toplumsal düzeyde güven duygusunu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir (Chesney & Citron, 2019; Floridi, 2020).

Çalışma, yapay zekâ destekli içeriklerin yalnızca bilgi düzeyinde değil; gündem, siyasal tutum ve toplumsal algı üzerinde de yönlendirici bir güce sahip olduğunu göstermiştir. Algoritmik görünürlük mekanizmaları, bireylerin karşılaştıkları içerikleri şekillendirmekte; bu durum, güncel olaylar, siyasal tartışmalar ve toplumsal meseleler hakkında seçici ve daraltılmış bir görüş alanı yaratmaktadır.

Katılımcıların deneyimleri, algoritmik yönlendirmelerin KKTC gibi küçük ölçekli toplumlarda daha hızlı ve yoğun etkiler yarattığını doğrulamaktadır. Çalışma, yapay zekâ temelli manipülasyonların bireylerde davranışsal temkin oluşturduğunu, bilgi doğrulama ihtiyacını artırdığını ve sosyal medya kullanım pratiklerini yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Bu temkinli yaklaşım bir yandan dijital farkındalığı artırsa da, diğer yandan bilgi yorgunluğu, kararsızlık ve sosyal geri çekilme gibi ikincil etkileri beraberinde getirebilmektedir (Gillespie, 2018; Lazer, 2018).

Araştırma, yapay zekâ çağında toplumsal kırılganlığın arttığını ve KKTC toplumunun bu dönüşüme karşı henüz yeterli kurumsal ve bireysel koruma mekanizmalarına sahip olmadığını ortaya koymuştur. Yapay zekâ temelli içeriklerin yarattığı güven ve gerçeklik sorunları, yalnızca teknik bir mesele değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve etik bir iletişim problemidir. Bu nedenle yapay zekâ çağında toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi, disiplinler arası yaklaşım gerektiren bütüncül bir ihtiyaçtır (Lewandowsky et al., 2017; West, 2021).

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri, algoritmik görünürlük ve içerik dağıtım mekanizmalarının bireylerin gündem algısı

üzerindeki belirleyici etkisidir. Katılımcı deneyimleri, dijital platformlarda karşılaşılan içeriklerin büyük ölçüde algoritmalar tarafından şekillendirildiğini ve bu durumun seçici maruziyeti artırarak düşünsel çeşitliliği sınırladığını ortaya koymaktadır. Algoritmaların “görünmez küratör” rolü, bireylerin siyasal ve toplumsal meseleleri dar bir perspektiften değerlendirmelerine neden olabilmekte ve yankı odası etkisini güçlendirmektedir (Gillespie, 2018; Bakshy, 2015). KKTC gibi küçük ölçekli ve yoğun etkileşimli toplumsal yapılarda bu etkinin daha hızlı ve çarpıcı biçimde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Çalışma, yapay zekâ destekli içeriklerin yarattığı sorunların yalnızca bireysel farkındalıkla çözülemeyeceğini, kurumsal ve yapısal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Algoritmik şeffaflığın artırılması, platformların içerik sorumluluğuna ilişkin etik standartların geliştirilmesi ve deepfake gibi sentetik medya üretimlerini denetleyecek hukuki çerçevelerin oluşturulması, dijital güvenin yeniden inşası açısından kritik öneme sahiptir (West, 2021a; Paris & Donovan, 2019). Özellikle KKTC gibi sınırlı kurumsal kapasiteye sahip toplumlarda bu düzenlemelerin gecikmesi, toplumsal kırılganlığı daha da derinleştirebilir.

Sonuç olarak bu araştırma, yapay zekâ çağında toplumsal algı yönetiminin giderek daha karmaşık, görünmez ve etkili bir hâl aldığını göstermektedir. Gerçeklik erozyonu, güven krizi ve epistemik belirsizlik, dijital ekosistemlerin kaçınılmaz yan ürünleri olarak ortaya çıkmakta; bu durum, iletişim stratejilerinin yalnızca teknik çözümlerle değil, etik, kültürel ve toplumsal boyutları kapsayan bütüncül yaklaşımlarla yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

KKTC bağlamında elde edilen bulgular, küçük ölçekli toplumların yapay zekâ destekli dijital manipülasyonlara karşı daha kırılgan olduğunu ortaya koyarak literatüre özgün bir bölgesel katkı sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda nicel ve deneysel yöntemlerin kullanılması, karşılaştırmalı kültürlerarası analizlerin yapılması ve politika odaklı araştırmaların artırılması, yapay zekâ çağında toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

6.ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına dayanarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

KKTC’de okullarda, üniversitelerde ve toplum merkezlerinde yapay zekâ, deepfake, doğrulama teknikleri ve dijital güvenlik konularını içeren zorunlu dijital

medya okuryazarlığı eğitimleri uygulanmalıdır.

Dijital platformlar, içerik önerme mekanizmalarına ilişkin daha şeffaf politikalar geliştirmeli; kullanıcıların algoritmaların nasıl çalıştığını anlamasına destek olunmalıdır.

KKTC’de medya kuruluşları ve kamu kurumları, doğru bilgi teyidi için yapay zekâ destekli doğrulama araçlarını kurumsal süreçlerine entegre etmelidir.

Deepfake ve sentetik medya manipülasyonlarını düzenleyecek yerel yasal çerçeveler oluşturulmalıdır.

Özellikle seçim dönemleri ve toplumsal kriz dönemlerinde yapay zekâ destekli içeriklerin kullanımına ilişkin sınırlamalar ve yaptırımlar belirlenmelidir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin KKTC bağlamında toplumsal algı, güven ve bilgi değerlendirme süreçleri üzerinde çok boyutlu etkiler yarattığını göstermektedir.

Katılımcıların büyük kısmı, yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin hiper-gerçekçi yapısı nedeniyle doğruluk değerlendirme süreçlerinde zorlandıklarını ve bu durumun giderek derinleşen bir

gerçeklik erozyonuna yol açtığını belirtmiştir.

Bu bulgu, yapay zekânın gerçeklik ile taklidi ayırt edilemez hâle getirdiğini vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Chesney & Citron, 2019). Katılımcı ifadeleri, bilginin yüzeysel güvenilirlik göstergeleri üzerinden değerlendirilmesinin artık yeterli olmadığını; bireyin doğrulama kapasitesinin teknik manipülasyon karşısında zayıfladığını göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çeken bir diğer sonucu, dijital ortamda güven kaybının sistematik bir hâl almasıdır. Katılımcıların çoğu, sosyal medya ve çevrimiçi haber kaynaklarına yönelik güven düzeylerinin azaldığını ifade etmiş; bu durum literatürde yanlış bilginin hızlı yayılımının güven erozyonu yarattığına ilişkin bulgularla örtüşmektedir (Lazer et al., 2018).

Özellikle KKTC gibi küçük ölçekli ve yüksek etkileşimli topluluklarda yanlış bilginin hızla dolaşıma girmesi, toplumsal güvenin kırılganlığını artırmakta ve bireylerin medya kullanım pratiklerini daha temkinli hâle getirmektedir.

Bulgular, algoritmik görünürlüğün katılımcıların gündem algısını belirgin biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Katılımcılar, ilgi alanlarına yönelik

içeriklerin bilinçli biçimde seçilerek önlerine getirildiğini düşündüklerini ifade etmiş; bu durum, algoritmaların “görünmez küratör” rolünü tartışan literatürle uyumludur (Gillespie, 2018).

Bu bağlamda, yapay zekâ temelli dağıtım mekanizmalarının bilgi çeşitliliğini sınırlayarak yankı odası etkisi yaratabileceği ve bireyin düşünsel alanını daraltabileceği anlaşılmaktadır. Araştırmanın bulguları, algoritmik yönlendirmelerin KKTC gibi küçük topluluklarda daha çarpıcı etkiler yaratabileceğine işaret etmektedir.

Katılımcıların dijital manipülasyonlara karşı davranışsal temkin geliştirdikleri görülmüştür. Haber paylaşmaktan kaçınma, içerik doğrulama ihtiyacı, sosyal medya kullanımını sınırlandırma gibi davranışlar, bireylerin dijital güvenlik ve etik sorumluluk konularında farkındalığının arttığını göstermektedir.

Bu bulgu, yapay zekâ çağında bireylerin medya kullanımını daha seçici ve kontrollü hâle getirdiğini ortaya koyan çalışmalarla paralellik göstermektedir (Floridi, 2020). Bununla birlikte, aşırı temkin hâlinin bilgi yorgunluğu ve dijital geri çekilme gibi ikincil etkiler yaratabileceği de tartışma kapsamında değerlendirilebilir.

Araştırmada öne çıkan bir diğer tema, yapay zekâ destekli içeriklerin toplumda genel bir şüphecilik ve epistemik belirsizlik yarattığıdır.

Katılımcılar, gerçekliğin sürekli olarak sorgulandığı bir ortamda toplumsal uyumun zayıflayabileceğini, kurumlara duyulan güvenin aşınabileceğini ve sosyal dayanışmanın zarar görebileceğini belirtmiştir. Bu değerlendirme, post-truth ortamının demokratik süreçler ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini tartışan literatürle örtüşmektedir (Lewandowsky, Ecker & Cook, 2017).

KKTC bağlamında bu durumun etkisi daha belirgin olabilir; çünkü bilgi dolaşımı hızlı, sosyal ağlar ise yoğun etkileşimlidir.

Son olarak katılımcılar, yapay zekâ çağında toplumun dijital medya okuryazarlığı, içerik doğrulama becerileri ve algoritmaların işleyişi konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bulgu, yapay zekânın etik, epistemik ve toplumsal etkilerinin yönetilebilmesi için eğitimsel ve kurumsal stratejilerin zorunlu olduğunu belirten çalışmalarla uyumludur (West, 2021). Özellikle KKTC’de bu yönde sistematik farkındalık çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Genel olarak araştırma, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin toplumsal algı yönetiminde güçlü bir dönüştürücü etkiye sahip olduğunu; bu etkinin hem bireysel hem kurumsal düzeyde yeni güvenlik, doğruluk ve etik ihtiyaçlar yarattığını ortaya koymaktadır. Bulgular, yapay zekâ çağında iletişim stratejilerinin yalnızca teknik değil; kültürel ve toplumsal boyutları da içerecek şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

7. KISITLILIK

Araştırma, yapay zekâ destekli dijital içeriklerin KKTC bağlamında toplumsal algı, güven ve bilgi değerlendirme süreçleri üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamakla birlikte, bazı sınırlılıklar içermektedir. Öncelikle çalışmanın nitel araştırma desenine dayanması, elde edilen bulguların derinlemesine ve bağlamsal yorumlanmasına olanak tanırken, sonuçların genellenebilirliğini sınırlamaktadır.

Katılımcı sayısının sınırlı olması ve örneklemin belirli sosyodemografik özellikler etrafında şekillenmesi, bulguların tüm KKTC toplumunu temsil etmesini güçleştirmektedir.

Araştırmanın bir diğer kısıtı, verilerin öznel katılımcı beyanlarına dayalı olarak toplanmış olmasıdır. Katılımcıların yapay zekâ destekli içeriklere ilişkin algıları, kişisel deneyimler, medya kullanım alışkanlıkları ve bireysel dijital okuryazarlık düzeyleri tarafından şekillenmiş olabilir.

Bu durum, algıların nesnel ölçümlerle desteklenememesi nedeniyle bulguların yorumlanmasında dikkatli olunmasını gerektirmektedir. Ayrıca, sosyal istenirlik eğilimi, katılımcıların dijital manipülasyonlara karşı daha bilinçli veya temkinli davrandıklarını ifade etmelerine yol açmış olabilir.

Çalışmanın zamansal sınırlılığı da önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri ve algoritmik dağıtım mekanizmaları hızla değişmekte ve dönüşmektedir.

Bu nedenle elde edilen bulgular, araştırmanın yürütüldüğü dönemin dijital ekosistemine özgü olup, zaman içinde geçerliliğini kısmen yitirme potansiyeline sahiptir. Özellikle üretken yapay zekâ uygulamalarındaki hızlı gelişmeler, algı ve güven dinamiklerini kısa sürede yeniden şekillendirebilir.

Son olarak, araştırma KKTC bağlamına odaklandığı için bulguların farklı kültürel,

politik ve medya ekosistemlerine sahip toplumlara doğrudan aktarılması sınırlıdır. Ancak bu durum aynı zamanda çalışmanın bağlamsal özgünlüğünü güçlendirmekte ve küçük ölçekli, yoğun etkileşimli toplumlarda yapay zekâ destekli algı yönetiminin etkilerini anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Gelecek araştırmalarda nicel yöntemlerin, deneysel

tasarımların ve karşılaştırmalı kültürlerarası çalışmaların kullanılması, bu sınırlılıkların aşılmasına katkı sağlayacaktır.

8. BİLDİRİM

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir.

9. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler dergisinin yayın etiği; bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimleri alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir. Helsinki bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

KAYNAKLAR

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132. <https://doi.org/10.1126/science.aaa1160>

Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139. <https://doi.org/10.1177/0267323118760317>

Chesney, R., & Citron, D. K. (2019). Deepfakes and the new disinformation war: The coming age of post-truth geopolitics. *Foreign Affairs*, 98(1), 147–155.

Coombs, W. T. (2020). Revisiting situational crisis communication theory: New evidence and insights. *Public Relations Review*, 46(5), 101973. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2020.101973>

Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.

Floridi, L. (2020a). Artificial intelligence, deepfakes and a future of ectypes. *Philosophy & Technology*, 33, 1–4. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00403-7>

Floridi, L. (2020b). Artificial intelligence as a public service: Learning from Amsterdam and Helsinki. *Philosophy & Technology*, 33(4), 541–546. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00434-6>

Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), 1094–1096.

<https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the “post-truth” era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353–369. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.

Paris, B., & Donovan, J. (2019). *Deepfakes and cheap fakes: The manipulation of audio and visual evidence*. Data & Society Institute. <https://datasociety.net>

Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Vaccari, C., & Chadwick, A. (2020). Deepfakes and disinformation: Exploring the impact of synthetic political video on deception, uncertainty, and trust in news. *Social Media + Society*, 6(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/2056305120903408>

West, S. M. (2021a). Data capitalism: Redefining the logics of surveillance and privacy. *Business & Society*, 60(1), 20–41. <https://doi.org/10.1177/0007650320937670>

West, S. M. (2021b). Regulation of artificial intelligence: Ethics, privacy, and policy. *AI & Society*, 36(4), 1027–1041. <https://doi.org/10.1007/s00146-020-01018-x>

Westerlund, M. (2019). The emergence of deepfake technology: A review. *Technology Innovation Management Review*, 9(11), 39–52.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Pass Teorisi Ve Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Okuma Yazma Ve
Öğrenmenin İlişkisi**

Makale Başvuru Tarihi: 18.08.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 **Sayı:** 6 **Yıl:** 2025 **Ss:**89- 111

1.Nejdet ÖZBEK

Doktor Öğretim Üyesi

University Of Northwest

Aile Danışmanlığı Doktora

Sorumlu Yazar:necdetozbek6@gmail.com

Orcid ID: 0009-0003-3967-1477

ÖZET

PASS Teorisi ve Ses Temelli Cümle Yöntemi Entegrasyonu

Bu çalışma, okuma-yazma öğretim süreçlerinde bilişsel bir model olan PASS Teorisi ile uygulama yöntemi olan Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin (STS) teorik ve pratik entegrasyonunu incelemeyi amaçlamaktadır. PASS Teorisi; Planlama,

Dikkat, Eş Zamanlılık ve Ardılık işlemlerinden oluşan bilişsel bir mekanizmayı savunurken; öğrenmenin ön koşulu olarak dikkat süreçlerini, stratejik yapılandırma için ise planlama becerilerini odak noktasına almaktadır.

Özellikle ilkokul birinci sınıf düzeyinde, harf ve ses dizilimlerinin anlamlandırılmasında "ardılık" (successive) işleminin, kısa süreli bellek ve hiyerarşik sıralama yetisi üzerindeki kritik rolü vurgulanmaktadır.

Ses Temelli Cümle Yöntemi (STS) ise fonetik farkındalığı merkeze alarak, ses birimlerinden anlamlı cümle yapılarına ulaşılmasını hedefleyen dilbilimsel bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: PASS Teorisi, Ses Temelli Cümle Yöntemi, Bilişsel Süreçler, Okuma-Yazma Öğretimi, Ardılık İşlemi

ABSTRACT

Integration of PASS Theory and Sound-Based Sentence Method

This study aims to examine the theoretical and practical integration of the PASS Theory, a cognitive model, and the Sound-Based Sentence Method (SBSM), an applied instructional technique in teaching reading and writing.

While the PASS Theory advocates for a cognitive mechanism consisting of Planning, Attention, Simultaneous, and Successive processes, it emphasizes attention as a prerequisite for learning and planning as the foundation for strategic structuring.

Particularly at the first-grade level, the critical role of "successive processing" in making sense of letter and sound sequences, as well as its impact on short-term memory and hierarchical ordering, is highlighted.

The Sound-Based Sentence Method (SBSM) provides a linguistic approach focusing on phonetic awareness to transition from phonemes to meaningful sentence structures.

Keywords: PASS Theory, Sound-Based Sentence Method, Cognitive Processes, Literacy Instruction, Successive Processing.

1. GİRİŞ

Giriş bölümü, okuma yazma öğretiminde kullanılan farklı yaklaşımların temel kavramlarını ve bunların pedagojik açıdan önemini anlamak amacıyla başlar. Bu aşamada, Pass teorisinin ve Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin (STS) temel prensipleri ile birbirleriyle olan ilişkileri ele alınır.

Pass teorisi, öğrenme süreçlerini kolaylaştırmak ve bireylerin bilgiyle bağ kurmasını sağlamak adına, öğrenme motivasyonunu ve bilişsel yapıların etkin kullanımını vurgular. Bu teorisinin odak noktası, bireylerin kendi öğrenme hızlarına uygun şekilde ilerleyebilmelerine imkan tanımaktır.

Diğer yandan, ses temelli cümle yöntemi ise fonetik ve dilbilgisel yapıların öğrenilmesini temel alan, özellikle okuma ve yazmayı öğrenen çocuklar için uygun olan bir yaklaşımdır. Bu yöntemde, kelimelerin seslerini fark etme ve cümle içinde kullanma becerisi geliştirilir. Bu iki yaklaşımın ortak noktası, dilsel yapıların ve seslerin bilinçli kullanımı ile öğrenme sürecine etkin katılım sağlanmasıdır.

Ayrıca, her iki yöntemin de temel hedefi, öğrencilere anlama ve iletişim becerilerini kazandırmaktır. Gelişen pedagojik yaklaşımlar doğrultusunda, Pass teorisinin

bilişsel süreçlere olan etkisi ve STS'nin ses bilgisiyle bütünleşmesi, okuma yazma öğretiminde yeni stratejilerin geliştirilmesine olanak tanır. Bu çerçevede, giriş kısmı, her iki yöntemin temel ilkelerini ve öğrenme süreçlerindeki rollerini bütünsel bir bakış açısıyla ortaya koymayı amaçlar.

Böylece, farklı eğitim yaklaşımlarının sentez edilmesi ve etkin kullanılmasının önemi vurgulanarak, ileriki bölümlerde yapılacak detaylı analizlere temel hazırlık sağlanır. (Atahan, 2025)

2. AMAÇ

Bu araştırmanın temel amacı, ilk okuma-yazma öğretiminde bilişsel bir model olan **PASS Teorisi** ile uygulama yöntemi olarak kullanılan **Ses Temelli Cümle Yöntemi (STS)** arasındaki teorik ve pratik etkileşimi analiz etmektir. Bu ana amaç doğrultusunda şu alt amaçlara odaklanılmıştır:

Bilişsel Entegrasyonun İncelenmesi: PASS teorisinin temel bileşenleri olan Planlama, Dikkat, Eş Zamanlılık ve Ardılık işlemlerinin, Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin fonolojik ve anlamsal aşamalarıyla nasıl örtüştüğünü ortaya koymak.

Ardıllık ve Ses Bilgisi İlişkisi: Özellikle ardıllık (successive) işleme becerisinin, seslerin dizilimini kavrama ve harf-ses eşleşmesi üzerindeki kritik rolünü bilişsel süreçler ışığında değerlendirmek.

Uygulama Etkililiğinin Analizi: Literatürdeki bulgulardan hareketle, her iki yaklaşımın sentezlenmesinin öğrenci üzerindeki "dilsel perdeleme"yi azaltma ve "dilsel bilinç" düzeyini artırma potansiyelini tartışmak.

Pedagojik Öneriler Sunmak: Okuma-yazma öğretim sürecinde karşılaşılan sınırlılıkları belirleyerek, öğretmenler ve program geliştiriciler için bilişsel temelli, daha esnek ve kalıcı öğretim stratejileri önermek.

Bu çalışma, okuma-yazma edinimini yalnızca mekanik bir seslendirme süreci olarak değil, bilişsel bir yapılandırma süreci olarak ele alarak alanyazındaki kuramsal boşluğu doldurmayı ve uygulama birliği sağlamayı hedeflemektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, okuma-yazma öğretiminde bilişsel süreçleri temel alan PASS Teorisi ile dilbilimsel bir uygulama olan Ses Temelli Cümle Yöntemi (STS) arasındaki etkileşimi inceleyen nitel araştırma desenine sahip bir derleme/inceleme

çalışmasıdır. Araştırmada kullanılan yöntem ve süreçler aşağıda alt başlıklar halinde detaylandırılmıştır:

3.1.Araştırma Deseni

Bu çalışma, literatürde yer alan kuramsal bilgileri ve güncel araştırma bulgularını sentezleyen **betimsel bir analiz** modelini benimsemektedir. Çalışma kapsamında, PASS teorisinin bilişsel bileşenleri (Planlama, Dikkat, Eş Zamanlılık, Ardıllık) ile STS'nin fonetik ve anlamsal uygulama ilkeleri karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır.

3.2.Veri Kaynakları ve Kapsam

Araştırmanın veri setini; 2021-2025 yılları arasında yayımlanmış olan makaleler, tezler, eğitim raporları ve kuramsal kitaplar oluşturmaktadır. Tarama sürecinde özellikle;

- Okuma-yazma öğretiminde bilişsel modüller,
- Fonolojik farkındalık ve dilsel bilinç,
- PASS Teorisi uygulama çıktıları,
- Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin etkililiği, üzerine odaklanan akademik çalışmalar (Atahan, 2025; Kaya, 2024; Akbaba, 2022; Çapanoğlu & Sulak, 2023 vb.) temel kaynak olarak seçilmiştir.

3.3.Verilerin Analizi ve Sentez Süreci

Toplanan veriler, **içerik analizi** yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sürecinde şu aşamalar izlenmiştir:

1. **Kavramsal Sınıflandırma:** PASS teorisinin bilişsel süreçleri ile STS'nin dilsel ilkeleri arasındaki kavramsal örtüşmeler belirlenmiştir.
2. **İlişkisel Analiz:** Ardıllık ve eş zamanlılık gibi bilişsel işlemlerin, ses-harf ve cümle kurma süreçlerindeki fonksiyonel rolleri analiz edilmiştir.
3. **Eleştirel Değerlendirme:** Yöntemlerin sınırlılıkları ve uygulama zorlukları, mevcut literatür ışığında tartışılmıştır.
4. **Sentez ve Öneri Geliştirme:** Elde edilen kuramsal veriler, eğitimsel bağlamda uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde birleştirilerek bütünsel bir model önerisi sunulmuştur.

4. BULGULAR

4.1.Pass Teorisinin Temel Kavramsal Çerçevesi

Pass teorisi 4 bilişsel aşamadan oluşur. Bunlar, dikkat, planlama, ardıllık ve eş zamanlılıktır.

Dikkat: Pass teorisine göre, öğrenmenin ön koşulunu dikkat olarak belirler. Dikkat olmadığı zaman diğer 3 bilişsel aşama iyi olsa da öğrenmede sıkıntılar çıkabilmektedir.

Planlama: Bireyin strateji kurmasıyla ilgilidir. Bireyin organize olması, var olan bilgilerin transfer edilmesi, problem çözebilmesi planlamayla ilgilidir. Günlük, haftalık bir tablo oluşturur. Görevleri küçük adımlara böler. Takvim ve planlayıcı kullanır.

Ardıllık: Bilgiyi belli sırada işleme ve kodlama becerisidir. Kendisinden önce-sonra ilişkisi söz konusudur. Yapılandırılmış bir çalışmayı, aşamalı bir şekilde yapması ardıllık olarak nitelendirilir. Örneğin, A'dan sonra B harfinin gelmesini bilmesi veya Matematikte 9 rakamından sonra 10 sayısının gelmesini bilmesi veya 7 rakamının üstüne 3 saymasıyla 10 sayısını bulması ardıllıkla ilgili bir durumdur.

1.sınıfta ardıllık etkinlikleri 3 sözcükle başlar. Ardıllık etkinlikleri kısa süreli bellek çalışmalarına katkı sağlar.

Ardıllık, planlamanın ön koşuludur. Planlamanın olması için ardıllık becerisinin kazanılması gerekir.

Yapacak bir işi sıraya koyarak birey yapıyorsa planlama yapıyordur.

Eş Zamanlılık: Bütünsel bir yaklaşım söz konusur. Hem ardıllık, hem planlama hem de dikkat becerilerini geliştirmekten bahseder.

Pass teorisinin temel kavramsal çerçevesi, okuma-yazma öğreniminde dilsel ve bilişsel süreçlerin yapılandırılmasına odaklanır. Bu teori, özellikle dilin fonksiyonel ve bilişsel alt yapısına dayanarak, öğrenmenin doğal ve anlamlı süreçler üzerinden gerçekleşmesi gerektiğini savunur.

Kavramsal altyapı, dilin yapısal ve işlevsel unsurlarını inceleyerek, okuma ve yazma becerilerinin kazanılmasında bütünsel bir anlayış geliştirmeyi amaçlar. Pass teorisi, dilin yapılandırılmasıyla ilgili temel ilkeleri belirleyerek, içerik ve biçimin uyumunu ön plana çıkarır.

Öğrenenlerin dilsel kodları içselleştirmesi ve anlam bütünlüğü içinde yeni bilgileri edinmesi temel hedefler arasındadır. Bu

bağlamda, öğrenme süreçleri sözlü ve yazılı dilin birlikte ele alınmasıyla desteklenir, böylece dilin fonksiyonel kullanımı sağlanır. Öğrencilerin dilsel ihtiyaçlarına uygun, anlam odaklı yaklaşım, soyut kavramların somut ve yaşantısal deneyimlerle ilişkilendirilmesine imkan verir. (KAYA, 2024)

Kavramsal altyapı kapsamında, dilsel bilinç, iletişimsel yeterlilik ve dil kullanımında farkındalık gibi temel kavramlar öne çıkar. Bu kavramlar, öğretim sürecinin hem bilişsel hem de dilsel gelişimle paralel ilerlemesini sağlar.

Öğrenme süreçlerine entegre edildiğinde, öğrenci dilsel yapıyı aktif biçimde kullanmaya teşvik edilirken, dilsel bilinç düzeyinin yükselmesi sağlanır. Ayrıca, bu teorik çerçeve, içselleştirilen dilsel kodların kullanımıyla anlamlı öğrenmenin desteklenmesine olanak tanır.

Dolayısıyla, Pass teorisi, okuma ve yazma becerilerinin temelini dilsel bilinç ve iletişimin bütünsel gelişimi üzerine kurar. Bu anlayış, öğrenmeye anlam katarken, öğrencilerin dilsel ve bilişsel kabiliyetlerinin bütünleşik biçimde gelişmesine katkı sağlar. Sonuç olarak, Pass teorisi, dil ve biliş arasındaki karşılıklı etkileşimi temel alan, öğrenme süreçlerini yapılandıran ve destekleyen disiplinlerarası bir yaklaşım sunar. (Akbaba, 2022)

4.2.Kavramsal Alt Yapı

Kavramsal altyapı, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemiyle okuma-yazma öğretim süreçlerinin temel ilkelerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Pass teorisi, öğrenmenin bilişsel yapıların yeniden yapılandırılması ve bu yapıların etkileşimi üzerine kurulu bir kuramsal zemindir. Bu teoriye göre, öğrenme, bireylerin mevcut bilgi ve becerilerini yeni bilgilerle uyumlu hale getirmeleriyle gerçekleşir.

Bu anlamda, kavramsal çerçeve, öğrenmenin bireyselleştirilebilir, çeşitli süreçlere bağlı ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Ayrıca, kavramlar arasındaki ilişkilerin kurulması ve yeni bilgilerin yapılandırılması, öğrenme sürecinin ana dinamiğidir. Bu noktada, Pass teorisinin temel kavramları olan bilişsel yapılandırma, ön bilgi kullanımı ve anlamlandırma süreçleri, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesinde rehberlik eder. Ses temelli cümle yöntemi ise, özellikle okuma-yazma sürecinde, fonem ve hece farkındalığını temel alan bir yaklaşımdır.

Bu yöntemin kavramsal altyapısı, dil ve ses biliminin temel ilkelerine dayanır. Sesleri bilinçli bir şekilde fark etme ve ayırt etme üzerine kurulu bu yöntem, dilsel farkındalığın geliştirilmesini sağlar.

Ayrıca, ses temelli yaklaşımlar, okuma-yazma süreçlerinde fonem-ses ilişkisini kurarak anlamlı ve akıcı okuma becerilerinin kazandırılmasında önemli bir rol oynar. Bu iki kuramsal yapının birleşimi, özellikle okuma-yazma öğrenme aşamalarında, öğrenci bilişsel ve dilsel kaynaklarını etkin şekilde kullanarak öğrenmeyi kolaylaştırır ve kalıcılığı artırır. Bu çerçevede, kavramsal altyapı, öğretim sürecinin temel taşlarını oluşturarak hem pedagojik hem de dilbilimsel ilkelerin uyum içinde olmasını sağlar. (Doğanay & Kuramları, 2021)

4.3.Öğrenme Süreçleriyle İlişkisi

Öğrenme süreçleriyle ilişkisinde, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi, bireylerin dilsel ve bilişsel gelişimlerine önemli katkılar sağlar. Pass teorisi, bireylerin dil öğrenme sürecinde farklı bilişsel işlemlerin devreye girdiğini varsayar ve bu süreçleri planlayan ve yönlendiren temel bilişsel modülleri tanımlar.

Bu modüller arasında dikkat, bellek, algı ve işlem hızı gibi unsurlar, dil ediniminde kritik rol oynar. Öğrenme sürecinde, bu bilişsel süreçlerin etkin kullanımı ile harf ve ses ilişkileri arasındaki kopukluklar giderilebilir, anlamlı öğrenme sağlanabilir. Ses temelli cümle yöntemi ise, dilsel birimleri sesi temel alan yapıtaşlarıyla

bütünleştirir; böylece öğrenciler, dilin ses unsurlarını doğrudan kullanarak anlamlı cümleler oluştururlar. Bu iki yaklaşımın etkileşimi, öğrenme sırasında bilişsel çabayı azaltır ve dilsel bilgilerin daha kalıcı şekilde edinilmesini sağlar. Ayrıca, Pass teorisinin bilişsel modüller üzerine kurulu yapısı, ses temelli yöntemin önerdiği doğal öğrenme süreçleriyle uyum içindedir.

Öğrenme süreçlerine bu açıdan bakıldığında, öğrenci hem sesleri ve heceleri aktif bir şekilde kullanarak algılamayı güçlendirir hem de bu sesleri anlamlı cümlelerde bütünleştirerek, sözcük ve cümle yapısını kavrar. Bu durum, öğrenme sürecinin hızlanmasını ve kalıcılığını artırır.

Dolayısıyla, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi arasındaki ilişkiler, öğrenme süreçlerinin bilişsel ve dilsel altyapılarına odaklanarak, etkin ve verimli okuma yazma edinimini mümkün kılar. Bu bağlamda, yöntemlerin ve teorilerin bütünsel entegrasyonu, bireylerin dilsel bilinç ve anlama düzeylerini yükselterek, öğrenmeyi hem zihinsel hem de dilsel açıdan destekleyen güçlü bir temel oluşturur. (Hassamancıoğlu and Doğan2021)

4.4.Ses Temelli Cümle Yöntemi (STS) Kavramsal Açıklama

Ses temelli cümle yöntemi (STS), okuma ve yazma öğreniminde dilin yapısal özelliklerine dayanan kuramsal bir yaklaşımdır. Bu yöntemin temel prensibi, öğrencilerin dilin fonetik ve morfolojik yapılarını dikkate alarak anlamlı ve bütünsel cümleler oluşturmalarını sağlamaktır.

Kuramsal olarak, STS, dilsel bilinç ve sesbilgisel farkındalığı artırmayı amaçlar; öğrenme sürecini fonksiyonel ve anlam odaklı hale getirir. Ayrıca, yöntemin uygulama ilkeleri, öğrencilere doğru ve anlamlı cümleler kurma fırsatı sunmayı, seslerin ve harflerin ilişkisini kavratmayı ve dilsel bütünlük hissini güçlendirmeyi öne çıkarır. Bu bağlamda, görsel ve işitsel uyarıların etkin kullanımıyla öğrenenlerin duyuşsal algılarını pekiştirme hedeflenir.

Kuramsal dayanakları bakımından STS, pass teorisinin temel ilkeleriyle uyum içindedir; öğrenmenin anlamlı ve bütünsel bir süreç olduğunu benimser. Böylece, müşterek öğrenme ortamlarında söz ve ses ilişkisini derinlemesine kavratmak için uygun zemini hazırlar.

Ayrıca, yöntemin uygulama ilkeleri, dilsel yapıların sürekliliği ve tutarlılığı esas alınarak, anlamlı cümlelerin tekrar tekrar

deneyimlenmesini sağlar. Bu süreçte, öğrencilerin dilbilgisi ve sesbilgisi kavramlarını içselleştirmeleri teşvik edilir. Sonuç olarak, ses temelli cümle yöntemi, dilsel yapıların bütünsel kavranmasını, bilişsel süreçlerin etkin kullanılmasını ve dilsel bilinç seviyesinin yükseltilmesini hedefleyen kuramsal ve pratik bir yaklaşımdır. Bu özellikleriyle, okuma yazma öğreniminde etkili ve sürdürülebilir sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır. (Vatansever and Girgin2021)

4.5.Yöntemin Kuramsal Dayanakları

3.1. Yöntemin kuramsal dayanakları, öğrenme süreçleri ve dil edinimiyle ilgili temel psikolojik ve dilbilimsel yaklaşımlardan beslenir. Pass teorisi, bireylerin dilsel bilgiye ulaşmak için doğal, içsel ve dirençsiz bir yol izlediğini savunur.

Bu yaklaşımda, öğrenen kişinin dilsel farkındalığı ve anlamaya dayalı süreçler ön plandadır. Kuramsal olarak, dilsel bilginin sadece formal kurallarla değil, aynı zamanda sesler ve anlamlar arasındaki ilişkilerle de yapılandığı kabul edilir. Bu bağlamda, öğrenme sürecinde görsel veya yapısal anlatımların ötesinde, ses temelli ve anlam odaklı bir yaklaşım benimsenir.

Ses temelli cümle yöntemi ise, dilin temel unsurlarını sesler üzerinden öğrenmeye

dayanır ve bu, öğrenenin anlama ve sesleri ayırt etme becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bu yöntem, dil öğrenenlerin doğal iletişim süreçlerine uygun olarak, sesleri ve cümle yapılarını bütünsel bir şekilde kavramasına olanak sağlar. Ayrıca, bu kuramsal altyapı, okuma-yazma öğreniminde dilbilgisel yapıları ve seslerin bütünsel ilişkisini anlamaya temel hazırlar.

Bu nedenle, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi, dil öğreniminde etkin ve esnek bir yaklaşıma olanak tanır. Dilsel süreçlerin psikolojik ve bilişsel temellerine dayanması, yöntemin uygulama sırasında öğrenmenin kalıcılığını ve etkinliğini artırmasına katkı sağlar.

Dolayısıyla, bu kuramsal dayanaklar, öğrenenlerin dilbilgisi yapılarını anlaması ve sesler arası ilişkileri kurması açısından kritik önem taşır. (Delibaş, 2025)

4.6.Uygulama İlkeleri

3.2. Uygulama ilkeleri, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde temel rehberlik sağlayan temel prensipleri içermektedir. Bu ilkeler, her iki yaklaşımın da felsefi ve kuramsal altyapısıyla uyumlu olacak şekilde, öğrenme süreçlerini etkin kılmayı hedefler. İlk olarak, öğrencilerin dilsel farkındalığını artırmaya yönelik etkinlikler ön plana çıkarılır.

Bu, seslerin fonetik özelliklerine dikkat çekilerek, harf ve ses ilişkilerinin anlamlı biçimde kavranmasını sağlar. Ayrıca, uygulamalarda bütünsel ve ardışık yaklaşım benimsenir; böylece öğrencilerin dilbilgisi ve sesler arasındaki ilişkiyi bütünsel bir bakış açısıyla öğrenmeleri teşvik edilir.

Öğrenme ortamlarının yapılandırılmasında, taşıyıcı ve anlamlı cümleler kullanmak temel ilkelerden biridir. Bu, hem Pass teorisinin dilsel bilinç kazanımına yönelik amaçlarını destekler hem de ses temelli cümle yönteminin pratik tutarlılığını sağlar. Bunun yanı sıra, öğrenci katılımını ve aktif öğrenmeyi teşvik eden yaklaşımlar benimsenir. Öğrencilerin kendi sesleriyle ve anlamlı bağlamlarda çalışmalar yapması, öğrenme motivasyonunu artırır.

Ayrıca, bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak, öğrenme hızına ve seviyesine göre esnek planlamalar yapılmalıdır. Bu ilkeler, uygulamanın tutarlı ve sürdürülebilir olmasını sağlayarak, hem teorik hem de pratik açıdan etkili bir okuma yazma öğretimi mümkün kılar.

Sonuç olarak, uygulama ilkeleri, dil ve seslere dayalı öğretim süreçlerinin etkili ve kalıcı hale gelmesini sağlayan temel yapı taşlarıdır. (Gökalp & Erdoğan, 2023)

4.7.Pass Teorisi İle STS Arasındaki Etkileşimlerin Analizi

Pass teorisi ile ses temelli cümle yöntemi (STS) arasındaki etkileşimlerin analizi, bu iki yaklaşımın temel farklarını ve ortak noktalarını anlamak açısından önemlidir. Pass teorisi, bilişsel süreçlerin dil öğreniminde etkili olduğunu vurgularken, özellikle fonolojik ve anlamsal yapılar üzerinden öğrenmeyi temel alır. Bu teoriye göre, öğrenci dilsel bilincini oluşturmak ve geliştirmek için bilinçli ve düzenli tekrarlar yapmalıdır.

Buna karşılık, STS yönteminde, dilsel öğelerin anlamlı cümleler halinde sunulmasıyla, çocukların dilsel ve yapısal farkındalıklarının artırılması hedeflenir. Bu bağlamda, her iki yaklaşım da seslerin ve dil birimlerinin anlamlandırılmasına dayansa da, metodolojik açıdan farklı stratejiler benimserler. (Yıldırım & Yıldırım, 2023)

Pass teorisi, öğrenmenin bilişsel ve anlamlandırıcı yönlerine vurgu yapar, özellikle dilin temel yapılarının kavranmasını ve kullanılmasını teşvik eder. Öğretim süreçlerinde, dilbilgisel yapılar ve fonetik bilinç geliştirilirken, öğrencilerin dilsel bilinçleri artar ve öğrenme hızlanır. STS ise, çocukların günlük yaşam dilinden yola çıkarak, anlamlı cümleler ve bağlam içinde seslerin tanıtımını öne çıkarır.

Bu yöntem, öğrenmeyi doğal ve akıcı hale getirerek, özellikle ses temelli farkındalığın gelişimine katkı sağlar. Her iki yaklaşım, bilişsel süreçleri desteklemesine rağmen, Pass teorisi daha çok bilinçli yapısal bilgiye odaklanırken, STS, yaşantısal ve iletişimsel bağlamlarda dil kullanımını ön plana çıkarır. (Duran, 2023)

Bu etkileşimler, öğretim stratejilerinin bütünselliği açısından da değerlidir. Pass teorisinin bilişsel temelli yönleriyle, STS'nin dil kullanımına dayalı uygulamaları, öğrenme süreçlerinin daha bütünsel ve kalıcı olmasına olanak tanır. Ayrıca, her iki yöntemin de öğrenci dilbilincini ve farkındalığını artırmayı amaçlaması, onların sinerjik bir iş birliği içerisinde kullanılmasını teşvik eder.

Böylece, öğrenmenin hem yapısal hem de anlamlandırıcı boyutları tamamlanır ki, bu da okuma-yazma becerilerinin daha etkili ve kalıcı şekilde kazanılmasını sağlar. Sonuç olarak, Pass teorisi ile STS arasındaki etkileşimler, çeşitli öğretim modellerinin geliştirilmesi ve uygulamalarda uyarlanmasının temel taşlarını oluşturur. (DİNÇKURT & BAKIR)

4.8.Okuma Yazma Öğreniminde Farklar Ve Benzerlikler

Okuma yazma öğreniminde Pass teorisi ile Ses Temelli Cümle Yöntemi (STS) arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunmaktadır. Her iki yaklaşım da dilsel bileşenlere dayalı öğrenme süreçlerini temel alırken, odak noktaları ve uygulama biçimleri açısından farklılık gösterir.

Pass teorisi, öğrenmenin temelinde dilsel ve bilişsel yapıların bütünselliğine vurgu yapar. Bu teoriye göre, okuma ve yazmanın öğrenilmesi dilsel yapıların kavranması ve bilişsel süreçlerin etkin kullanılmasıyla sağlanır. Bu nedenle, öğrencilerin dilin fonetik, morfolojik ve sözel yapısını anlamaları önemlidir. Benzer şekilde, Ses Temelli Cümle Yöntemi de ses ve hece temelinde okuma yazma öğretimini benimser; öğrencilere dildeki seslerin ve hecelerin ilişkisiyle anlamlı kelimeler ve cümleler oluşturmalarını sağlar.

Her iki yaklaşıma göre, öğrenme sürecinde temel yapıların bilinçli farkındalığı ve dil içselleştirilmesi esas alındığından, dilin fonetik özelliklerinin kavranması kritik rol oynar. Farklılıklar ise, Pass teorisinin dilsel yapıların bütünsel kavranışına ve bilişsel gelişime vurgu yapmasıyla, STS'nin daha çok ses-baza dayalı, temel seviye okuma yazmayla sınırlı kalma eğilimi göstermesindedir.

Ayrıca, Pass teorisinin öğrenme süreçlerini daha genel ve bütünsel bir çerçevede ele alması, STS'nin ise uygulamada pratik ve daha kısa vadeli öğrenme hedeflerine odaklanmasıyla farklılık arz eder. Sonuç olarak, her iki yöntemin temelinde dil ve sesin birbirini tamamlayan yapıların bilinçli kullanımı yer almakla beraber, öğretim uygulamalarında seçilecek yaklaşım, eğitim bağlamına ve öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir. (Ünal, 2023)

4.9.Bilişsel Süreçler Açısından Karşılaştırma

Bilişsel süreçler açısından Pass teorisi ile ses temelli cümle yöntemi karşılaştırıldığında, her iki yaklaşımın bilgi işleme süreçlerine farklı katkıları belirginleşir. Pass teorisi, öğrenenlerin bilgiye ulaşma ve işlem yapma süreçlerini temel alan, bilişsel yükü azaltıcı stratejilere odaklanırken; bu yaklaşım, özellikle bilişsel yapıları dikkate alarak öğrenmenin anlamlandırma ve organize olma süreçlerini destekler.

Bu, öğrenmenin kalıcılığı ve etkinliği açısından kritik bir unsurdur. Diğer yandan, ses temelli cümle yöntemi, dilsel ve işitsel algı süreçlerini temel alan, öğrenenlerin sesleri ve cümle yapılarını duyumsayarak bilinçli farkındalık geliştirmelerine dayanır. Bu yöntemde,

seslerin kombinasyonu ve fonetik farkındalık ön plandadır; sürekli tekrarlama ve duyumsama yoluyla bilişsel temizleme sağlanır. Bu iki yaklaşımın bilişsel süreçler üzerindeki etkilerini karşılaştırdığımızda, Pass teorisinin anlamlandırma, kodlama ve hatırlama sürecine katkılarıyla öne çıktığını söyleyebiliriz.

Çünkü öğrenenlerin devreleri aktif kullanması ve bilgiyi organize etmesi, Pass teorisinin temel ilkeleriyle uyumludur. Ses temelli yöntem ise, özellikle fonetik ve işitsel algı süreçlerini güçlendirerek, bilişsel yükü hafifletirken, ses-işlem bağlantısını sağlar. Bu noktada, her iki yöntemin bilişsel süreçleri farklı şekilde desteklediği, ancak ortak noktalarının öğrenmenin anlamlandırma ve kodlama kapasitesini artırmaya yönelik olması dikkati çeker.

Dolayısıyla, Pass teorisinin daha soyut bilişsel yapıların etkin kullanımıyla bilgi işleme süreçlerine katkı sağlarken, ses temelli cümle yöntemi, özellikle temel algısal ve sessel bilişleri güçlendirmeye odaklanır. Bu karşılaştırma, okuma-yazma öğreniminde farklı bilişsel yeteneklerin nasıl desteklenebileceğine ışık tutmakta olup, öğretim stratejilerinin seçimi sırasında dikkate alınması gereken önemli

bir değerlendirme temelini oluşturur. (Yeşilyurt, 2021)

4.10.Öğrenci Perdelemesi Ve Dilsel Bilinç

Öğrenci perdelemesi ve dilsel bilinç, okuma yazma süreçlerinde önemli bir etken olarak dikkate alınmalıdır. Perdeleme, öğrencilerin kelimeleri veya harfleri ayırt etmede yaşadıkları zorluklar ve bu süreçte karşılaştıkları algısal engellerle ilgilidir. Özellikle, dilsel bilinç seviyesinin düşük olması, öğrencilerin sesleri ve harfleri doğru bir şekilde ayırt etmelerini engeller. Bu durum, hem Pass teorisinin hem de ses temelli cümle yöntemiyle sağlanan okuma yazma eğitimlerinin etkinliğini doğrudan etkiler. (Savaş)

Perdelemenin temel kaynağı, temel dilbilgisel farkındalık eksikliğidir. Öğrenciler, kelimelerdeki sesleri kendi aralarında ayırt edemediklerinde, okuma ve yazma sürecinde anlam bütünlüğünü sağlamakta güçlük çekerler. Bu noktada, dilsel bilinç düzeyi yüksek olan öğrenciler, kelime yapısını ve seslerin bütün içerisindeki yerini daha iyi kavrar ve karşılaştırma yapma becerisi gelişir. Dolayısıyla, dilsel bilinç, okuma yazma öğrenme sürecinde hem bilinçli farkındalık hem de otomasyon açısından kritik bir role sahiptir. (Bozgün, 2021)

Ses temelli cümle yöntemi, öğrencilerin bu bilinç seviyesini geliştirmeyi amaçlar. Yöntemde, öğrencilerin sesleri ve harfleri tanınması ve ayırt etmesi üzerinde durulur. Öğrencilerin dilsel bilinç seviyelerini artırmak amacıyla çeşitli farkındalık çalışmaları ve bilinçli eğitim teknikleri kullanılır. Bu süreçte, öğrenci perdelemesinin azalması ve dilsel bilinç düzeyinin yükselmesiyle, okuma ve yazma becerilerinde ilerleme sağlanır. Ayrıca, bu yaklaşım, öğrencilerin kelime yapılarını ve seslerin anlamla ilişkisini kavramalarını kolaylaştırır. (Kurnaz And Karamuklu2022).

Sonuç olarak, öğrenci perdelerini aşmak ve dilsel bilinç seviyesini yükseltmek, etkili bir okuma yazma öğrenme sürecinde temel unsurlardır. Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi, bu iki unsurun geliştirilmesini ve desteklenmesini hedefler. Öğrencilerin bilinçli farkındalık kazanmaları ve algısal engellerin azaltılması, uzun vadede okuma yazma becerilerinin sağlam temellere dayanmasını sağlar. Böylece, eğitim süreçlerinin daha verimli ve kapsayıcı hale gelmesi mümkün olur. (Hassamancıoğlu and Doğan2021)

4.11.Uygulamalı Değerlendirme ve Önceki Araştırmaların Bulguları

Uygulamalı değerlendirme aşamasında, çeşitli araştırma sonuçları ve elde edilen

veriler, Pass teorisi ile ses temelli cümle yöntemi (STS) arasındaki etkileşimlerin ve uygulama süreçlerinin etkinliğine ilişkin önemli kanıtlar sunmaktadır. Çalışmalar, her iki yöntemin de okuma-yazma öğretiminde farklı avantajlar sağladığını ortaya koymuştur. Pass teorisinin eğitimsel bağlamda sağlayabileceği bilişsel altyapı ve dilsel bilinç kazanımı ile, STS'nin ses ve cümle düzeyinde okuma becerilerinin gelişimine olan katkısı, karşılaştırmalı analizlerde belirgin hale gelmiştir.

Özellikle, çeşitli pilot uygulama ve kontrollü çalışmalar, yöntemlerin öğrenme sürecine olan olumlu etkilerini istatistiksel olarak anlamlı biçimde desteklemiştir. Bu araştırmalar, öğrencilerin perdelemesinde ve dilsel farkındalık düzeylerinde gözlemlenen artışların, her iki yöntemin uyum içinde kullanılmasının verimliliğine işaret etmektedir. Aynı zamanda, farklı yaş gruplarında ve öğrenme güçlüğü çeken öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar, yöntemlerin uyarlanabilirliği ve sürdürülebilirliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Elde edilen bulgular, öğretim stratejilerinin geliştirilmesi ve eğitim programlarının yeniden yapılandırılması sürecinde bilimsel veriye dayalı kararlar alınmasını kolaylaştırmış, pedagojik yaklaşımların etkinliğini artırmıştır. Bu noktada, yapılan

analizler, Pass teorisi ile STS'nin bütünsel bir eğitim yaklaşımında birbirini tamamlayıcı olabileceğine işaret ederek, uygulama alanındaki potansiyelin artırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. (Akbulut, 2021)

4.12.Yöntemlere İlişkin Etkililik Kanıtları

Yöntemlere ilişkin etkililik kanıtları, hem teorik hem de uygulama bazında yapılan araştırmaların toplam bulguları göz önüne alındığında, bu iki yaklaşımın okuma-yazma öğretiminde farklı etape ve öğrenci grubuna göre değişen düzeylerde olumlu sonuçlar sağladığı gösterilmektedir. Pass teorisinin etkililiğine ilişkin yapılan çalışmalar, özellikle okuma hızını, anlamayı ve yazılı anlatım becerilerini geliştirmede belirgin ilerlemeler kaydedildiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar, pass yaklaşımının özellikle ilk okuma öğretiminde dilsel farkındalık ve kelime tanıma süreçlerini destekleyerek temel okuma becerilerinin güçlendirilmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Ayrıca, pas sisteminin öğrenme sürecine bireysel ihtiyaçlara uygun şekilde uyarlanabilmesi, öğrencilerin dilsel perdeleme ve öğrenme motivasyonunu artırması açısından önemli bir avantaj olarak vurgulanmaktadır. Öte yandan, ses

temelli cümle yöntemiyle yürütülen çalışmalar, özellikle fonetik farkındalık ve seslerin ilişkili kullanımı aracılığıyla, öğrencilerin akustik ve artikülasyon yeteneklerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu yöntemle eğitim gören öğrencilerin, özellikle seslerin ve hecelerin kombinasyonunu kavrama konusunda daha etkin olduğu görülmüş, buna bağlı olarak okuma ve yazma hızında artışlar sağlanmıştır.

Yapılan çeşitli kontrollü araştırmalar, her iki yöntemin de belirli koşullarda en iyi sonuçları verdiğini, ancak uygulama ortamına ve öğrenci özelliklerine göre tercih edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak, literatürde ortaya çıkan veriler, pass teorisi ve ses temelli cümle yönteminin tamamlayıcı nitelik taşıdığını ve birlikte kullanıldığında, okuma yazma öğreniminde daha güçlü ve kalıcı kazanımlar sağlayabileceğine işaret etmektedir. Bu da, yöntemlerin etkililiğine ilişkin kanıtların, öğretim stratejilerinin geliştirilmesine ve eğitim programlarının şekillendirilmesine temel oluşturduğunun göstergesidir. (Çapanoğlu and Sulak2023)

4.13.Eğitimsel Bağlamlarda Elde Edilen Sonuçlar

Eğitimsel bağlamlarda elde edilen sonuçlar, Pass teorisi ile ses temelli cümle yöntemi (STS) arasındaki etkileşimlerin

pratikteki yansımalarını ortaya koymaktadır. Uygulamalar sırasında, her iki yaklaşımın da temel amaçları doğrultusunda öğrenenlerin okuma ve yazma becerilerinde önemli gelişmeler sağladığı görülmektedir. Pass teorisinin etkisi altında, öğrenenlerin dilbilimsel yapıların ve anlamsal bağlamların farkına varması, hızlı okuma ve anlamlandırma süreçlerini desteklemektedir. Bu bağlamda, öğrenci performansındaki artışlar ve okuma alışkanlıklarının şekillenmesi gözlemlenmiştir.

Ayrıca, ses temelli cümle yöntemiyle gerçekleştirilen eğitimlerde, özellikle fonetik farkındalık ve dilsel bilinç seviyelerinde belirgin ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu yöntemlerin birlikte kullanılması, öğrencilerin kelime tanıma, akıcı okuma ve anlam bütünlüğü kurma kapasitelerini güçlendirmiştir. Özellikle düşük okuryazarlık düzeyine sahip öğrencilerde, bu yaklaşımların uygulamalı örneklerle benimsenmesiyle başarı oranlarının yüksek olduğu kanıtlanmıştır.

Öğrenme sürecinde öğrencilerin perdelemesinin azalması ve dilbilgisel farkındalıklarının artması, eğitimsel başarıyla doğrudan ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, yapılan uygulamalar ve araştırmalarda, bu iki yöntemin bütünleştirilerek sürdürülebilir öğrenme

ortamları oluşturabileceği sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin strateji geliştirmesinde, materyal hazırlamada ve okul seviyesine uygun eğitim programlarının tasarımında önemli dayanaklar sunmaktadır. Sonuç olarak, eğitimsel bağlamlardaki uygulamalar, Pass teorisi ve ses temelli cümle yönteminin sinerjisiyle öğrenenlerin okuma yazma becerilerinde anlamlı ve kalıcı gelişmeler sağlamakta, bu yaklaşımların genişletilerek farklı öğrenme ortamlarına adapte edilmesinin önemli olduğu ortaya konmuştur. (Kazancı, 2023)

4.14.Eleştirel Bakış ve Sınırlılıklar

Eleştirel bakış ve sınırlılıklar bölümünde, Pass teorisi ile ses temelli cümle yöntemi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek, söz konusu yaklaşımların potansiyel kısıtlamalarını ortaya koymak önemlidir. Öncelikle, Pass teorisinin temel varsayımları, öğrenme süreçlerinin bireysel farklılıklar gözetilerek tasarlandığını öne sürerken; bu yaklaşımın uygulamada her öğrenciye eşit başarı sağlayamayabileceği gözlemlenebilir.

Ayrıca, teoriye dayalı eğitim programlarının, öğretmenlerin yeterli uzmanlık ve hazırlığa sahip olmasını gerektirmesi, uygulamada sınırlı kaynaklar ve eğitim olanakları nedeniyle bazı zorluklar doğurmaktadır. Ses temelli cümle

yöntemi ise, özellikle dilsel bilinç ve fonolojik farkındalık oluşturma açısından güçlü avantajlar taşırken, bazı öğrencilerde okuma yazma sürecini hızlandırmak yerine, aşırı fonetik odaklı yaklaşımlar, kelime kabulu ve anlama becerilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca, her iki yaklaşımın da teknoloji entegrasyonu ve öğretim ortamlarına uyarlanmasında sınırlılıkların bulunduğu görülmektedir. Bu noktada, öğrenme süreçleri ve bilişsel gelişim düzeylerine uygun olmayan katı uygulamalar, hedeflenen eğitim sonuçlarını engelleyebilir. Dolayısıyla, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi, kendi iç dinamikleri ve sınırlılıklarıyla birlikte, dikkatli ve eleştirel bir değerlendirme gerektirir.

Eğitim ortamlarının farklı ihtiyaç ve özelliklerini göz önünde bulundurarak, bu yaklaşımların bütünleştirici ve esnek kullanımı, başarılı okuma yazma öğrenimi için bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı zamanda, yapılan araştırmaların sınırlılıklar içerdiği ve uzun vadeli etkilerin henüz tam anlamıyla belirlenemediği dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, her iki yöntemin avantajları ve sınırlılıkları birlikte değerlendirilerek, uygulama aşamasında uyarlanabilir ve sürdürülebilir

modeller geliştirilmelidir. (Kuruyer & Uysal, 2024)

4.15.Uygulama Önerileri ve Uygulanabilirlik

Uygulama önerileri ve uygulanabilirlik açısından, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemiyle okuma-yazma öğretiminde çeşitli stratejilerin benimsenmesi önemlidir. İlk olarak, öğrenme süreçlerine uygun olarak öğretim programlarının yapılandırılması, öğrenci seviyelerine göre modülerizasyonu sağlayacak biçimde planlanmalıdır.

Pass teorisinin temel ilkeleri dikkate alınarak, öğrenmenin bireysel hızlara uyum sağlayacak şekilde tasarlanması, öğrencilerin bilişsel ve duygusal gelişimlerine destek olur. Ses temelli cümle yöntemi ise, özellikle fonetik farkındalık ve dilsel bilinç gelişimini temel alan yaklaşımlarda, uygulama sırasında özelleştirilmiş alıştırmalarla desteklenmelidir. (Ve & Barrie'nin)

Uygulamada, öğretmenlerin düzenli gözlem ve değerlendirme yapması, yöntemin etkinliğini artıracaktır. Öğrenci performansına göre geribildirim mekanizmalarının geliştirilmesi, öğrenme sürecini daha verimli hale getirir. Ayrıca, teknolojik araçların entegrasyonu ile sesli okuma ve görsel-işitsel materyallerin

kullanımı, yöntemin kalıcılığını ve erişilebilirliğini güçlendirir. Uygulama ortamlarında, farklı öğrenme stillerine uygun çeşitlendirilmiş uygulamalar gerçekleştirilerek, öğrencilerin dilsel bilinç ve okuma-yazma becerilerinde ilerleme sağlanabilir. Öğretmenlerin, Pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi arasındaki etkileşimi anlaması ve uygulamaları bu doğrultuda yönlendirilmelidir. (Taşdemir, 2022)

Son olarak, uygulamaların sürdürülebilirliği için, düzenli eğitim ve mesleki gelişim programlarının hayata geçirilmesi gerekir. Bu sayede, öğretmenlerin yeni yöntemleri adapte etmesi ve yeniliklere açık olması mümkün olur. Ayrıca, uygulamalı pilot çalışmalar ve araştırmalar yapılarak, yöntemlerin etkililiği sürekli olarak gözden geçirilmeli ve gerekirse güncellenmelidir. Bu yaklaşımlar, hem etkili bir öğrenme ortamı yaratmak hem de öğrenci başarılarını artırmak adına uygulanabilir ve sürdürülebilir çözümler sunar. (Parlak et al., 2023)

5. SONUÇ

Sonuç bölümünde, pass teorisinin ve ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğrenme süreçleri arasındaki ilişkinin hem teorik hem de uygulamalı boyutları ortaya konmuştur.

Pass teorisi, dilsel bilincin geliştirilmesine ve anlamlandırma süreçlerinin yapılandırılmasına odaklanırken, ses temelli cümle yöntemi bu temeli pratiğe dönüştürerek bireylerin fonemik farkındalık ve akıcı okuma becerilerini kazandırmayı hedefler. Her iki yaklaşım da bilişsel süreçlerle uyumlu olup, öğrenci merkezli öğrenme ortamlarında kullanılabilirliğiyle dikkate değerdir.

Yapılan karşılaştırmalar, bu yöntemlerin birbirini tamamlayıcı nitelik taşıdığını ve özellikle erken öğrenme döneminde bütünsel bir öğrenme deneyimi sunabildiklerini göstermektedir. Ayrıca, öğrencilerin dilsel bilinç düzeyleri, perdeleme süreçleri ve bilişsel gelişimleri açısından her iki yöntemin de olumlu etkileri bilinmektedir.

Uygulamalı araştırmalar, bu yaklaşımların eğitimsel bağlamlarda etkinliğini destekler niteliktedir; özellikle dil becerilerinin gelişimine katkıları, erken yaşta okuma yazma becerilerinin ediniminde önemli avantajlar sağlar.

Ancak, bazı sınırlılıklar da göz önünde bulundurulmalı ve uygulama sırasında pedagojik uyum ve öğretmen eğitimi gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, pass teorisi ve ses temelli cümle yöntemi, birbirlerini tamamlayan güçlü araçlar olup, bütünsel ve etkili okuma yazma öğretiminde entegre edilerek kullanılabilirlikleri artırılabilir.

Bu doğrultuda, eğitim sistemlerinin bu iki yaklaşımın birlikte kullanılmasını teşvik etmesi, öğrenci başarısını artırmak ve dilsel farkındalığı güçlendirmek adına önemli bir adım olacaktır. (KOÇAK, 2024)

Ses temelli cümle yaklaşımıyla öğretim daha kolay olmasına rağmen, ne, ma ve ki gibi açık hecelerin birleştirilmesinde sorunlar çıkabilmektedir. Bunun nedeni genelde yanlış öğrenmelerden kaynaklanmaktadır. B sesine be demek, birleştirmelerde ve diktelerde kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bunun yanında öğrenmeyi etkileyen Pass teorisine göre 4 bilişsel alan vardır.

Bunlardan dikkat ön koşuldur. Çok önemli bir alandır. Ardılık alanının gelişmiş olması hem kısa süreli belleğin gelişimine hizmet eder, hem de planlamanın ön koşuludur. Planlamayı yapan bir birey daha iyi organize olur. Bu bilişsel alanların hepsini kullanabilen eş zamanlılığı iyi olan

yani bütünsel olarak tüm bu 4 bilişsel alanı iyi olan bireyler çabuk öğrenir.

dergidir. Helsinki Bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

6. KISITLILIK

Bu çalışma, mevcut literatürdeki ikincil verilerle sınırlıdır. Analizler, belirtilen yazarların bulguları ve kuramsal yaklaşımları çerçevesinde yapılandırılmış olup; deneysel bir uygulama içermemekte, ancak gelecek deneysel çalışmalar için teorik bir zemin teşkil etmektedir.

7. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir.

8. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimleri dergisinin yayın etiği, bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimler alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir

KAYNAKÇA

Atahan, ş (2025). Vygotsky'nin bilişsel kuramı bağlamında arcs motivasyon öğretim tasarımı modeli ile matematik öğretimi. [\[html\]](#)

Kaya, m. F. (2024). İlk okuma yazma sürecini etkileyen etkenler. İlkokullarda dil öğretimi. [\[html\]](#)

Akbaba, d. (2022). İlk okuma yazma öğretiminde montessori metoduna dayalı öğretimin ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma becerilerine etkisi. [Akdeniz.edu.tr](#)

Doğanay, a. & kuramları, d. (2021). Davranışçı ve bilişsel öğrenme kuramları. Tarih nasıl öğretilir. [\[html\]](#)

Hassamancıoğlu, u., & doğan, ö. (2021). Gelişimsel dil bozukluğu olan çocuklar: dil gelişimi ve sözel çalışma belleği. Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi özel eğitim dergisi, 22(4), 871-893. [Dergipark.org.tr](#)

Delibaş, m. (2025). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan yaklaşım ve yöntemler. Disiplinlerarası dil ve kültür çalışmaları. [Dilkulturcalismalari.com](#)

Gökalp, m. & erdoğan, b. (2023). Okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle yöntemine ilişkin öğretmen

görüşleri. Uluslararası eğitim bilim ve teknoloji dergisi. [Dergipark.org.tr](#)

Yıldırım, b. & yıldırım, n. H. (2023). Türk atasözlerinde yer alan pedagojik anlamlar ve çağdaş yansımaları. Manas sosyal araştırmalar dergisi. [Dergipark.org.tr](#)

Duran, n. (2023). Özel öğretim kurumları okul müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan teknoloji liderliği yeterlikleri ile öğretim liderliği özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. [izu.edu.tr](#)

Dinçkurt, n. & bakır, s. (). Bildiri id: 207: öğrenme analitiklerinin akademik başarıya etkisine yönelik lisansüstü çalışmalar üzerine bir değerlendirme. Bildiri kitabı proceedings book. [Researchgate.net](#)

Ünal, k. (2023). Yabancı dil öğrenimi ve öğretiminde motivasyon ve motivasyonu etkileyen yöntem ve sistem sorunları (türkiye örneği). Turkish studies. [Academia.edu](#)

Yeşilyurt, e. (2021). Öğrenme stratejileri. Opus international journal of society researches. [Dergipark.org.tr](#)

Savaş, b. (). Türk çocuklarının pısa araştırması okuma-anlama testlerindeki süregelen başarısızlığının dilbilimsel bir incelemesi. [Avesis.kocaeli.edu.tr](#). [Kocaeli.edu.tr](#)

Bozgün, k. (2021). İlkokul öğrencilerinin okuma-yazma motivasyonunda sosyal-duygusal gelişim, azim ve okulda öznel iyi oluşun rolü. Amasya.edu.tr

Kurnaz, a., & karamuklu, e. S. (2022). Disleksi olan öğrencilerde cümle çözümleme ve ses temelli cümle yöntemleri ile ilkokuma yazma öğretiminin etkililiğinin karşılaştırılması. Journal of national education/millî eğitim dergisi, 51(236). Academia.edu

Akbulut, b. (2021). Yabancılar türkçe öğretiminde kullanılan okuma metnlerinin türkçenin sesletimi edinimine etkisi (bosna hersek örneği). html

Çapanoğlu, a. Ş., & sulak, s. E. (2023). İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin yazma becerilerinin gelişiminin desteklenmesinde bilişsel çiraklık: bir eylem araştırması. Ondokuz mayis university journal of education faculty, 42(1), 245-324. Dergipark.org.tr

Kazancı, e. (2023). Farklılaştırılmış öğretimin üçüncü sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme eğilimi üzerine etkisi: bir eylem araştırması. html

Kuruyer, h. G. & uysal, p. K. (2024). Okuma becerilerinin ev ortamında desteklenmesi: biricik ailem benimle

birlikte okur musun?. Ana dili eğitimi dergisi. Dergipark.org.tr

Ve, y. & barrie'nin, t. J. M. (). Yüksek lisans tezi çeviribilim anabilim dalı. Demirciogluemal.wordpress.com. Wordpress.com

Taşdemir, m. (2022). Öğretmenler için üstün yetenekliliğe eşlik eden öğrenme güçlüğü aday gösterme ölçme aracı geliştirme çalışması. html

Parlak, n., yurdakul, f., kalender, m., & üngör, b. (2023). Dijital dönüşüm ve eğitim: öğretmenlerin karşılaştığı yenilikçi yaklaşımlar. Ulusal eğitim dergisi. Uleder.com

Koçak, m. C. (2024). Prof. Dr. Mustafa ince doç. Dr. Mevlüt can koçak. Researchgate.net

Elif, a. (). Çözümleme ve ses temelli ilkokuma ve yazma öğretim yöntemlerinin prozodik okuma becerileri açısından incelenmesi. Researchgate.net. Researchgate.net

Keskinoğlu, m. (2023). 60–72 aylık çocuklar için zekâ değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: bir ön çalışma. html

Oyar, e., aslan, c., & karakoç, t. (2025). Gören bireylere yönelik braille başarı testi'nin geliştirilmesi: güvenilirlik ve

geçerlik çalışması. Türk eğitim bilimleri dergisi. Dergipark.org.tr

Keleş, f., batur, e., & çağlar, m. (). İlkokuma yazma öğretiminde ses temelli cümle yöntemine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. Hakkari eğitim fakültesi dergisi. Dergipark.org.tr

Ergin, t. (2022). Ybt-pass bilişsel müdahale programı'nın özgül öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin bilişsel işlem alanları düzeylerine etkisi. Abant izzet baysal üniversitesi eğitim fakültesi dergisi. Dergipark.org.tr

Vatansever bayraktar, h., & girgin, s. (2021). İlkokul döneminde ilkokuma ve yazma öğretimi. Kuramdan uygulamaya ilkokul eğitiminde güncel öğrenme ve öğretim konuları. izu.edu.tr

Floridi, L. (2020a). Artificial intelligence, deepfakes and a future of ectypes. *Philosophy & Technology*, 33, 1–4. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00403-7>

Floridi, L. (2020b). Artificial intelligence as a public service: Learning from Amsterdam and Helsinki. *Philosophy & Technology*, 33(4), 541–546. <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00434-6>

Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), 1094–1096.

<https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the “post-truth” era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353–369. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.

Paris, B., & Donovan, J. (2019). *Deepfakes and cheap fakes: The manipulation of audio and visual evidence*. Data & Society Institute. <https://datasociety.net>

Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Vaccari, C., & Chadwick, A. (2020).

Deepfakes and disinformation: Exploring the impact of synthetic political video on deception, uncertainty, and trust in news. *Social Media + Society*, 6(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/2056305120903408>

West, S. M. (2021a). Data capitalism: Redefining the logics of surveillance and privacy. *Business & Society*, 60(1), 20–41. <https://doi.org/10.1177/0007650320937670>

West, S. M. (2021b). Regulation of artificial intelligence: Ethics, privacy, and policy. *AI & Society*, 36(4), 1027–1041. <https://doi.org/10.1007/s00146-020-01018-x>

Westerlund, M. (2019). The emergence of deepfake technology: A review. *Technology Innovation Management Review*, 9(11), 39–52.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan Öğrencilerin Gelişimsel Alanlar
Bakımından Karşılaştırmalı Analizi**

Makale Başvuru Tarihi: 15.09.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 **Sayı:** 6 **Yıl:** 2025 **Ss:**112- 127

1.Menduh BEYAZDAĞ

Okul Müdürü

İstanbul Kazım Karabekir Ortaokulu

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Eğitim Yönetimi

Sorumlu Yazar: mbeyazdagg@gmail.com

Orcid ID: 0009-0004-5290-3292

ÖZET

Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan Öğrencilerin Gelişimsel Alanlar Bakımından Karşılaştırmalı Analizi

Bu araştırma, okul öncesi eğitim programlarına dâhil olan öğrenciler ile bu imkâna erişemeyen öğrencilerin sosyal-duygusal, bilişsel ve özbakım becerileri arasındaki farkları incelemeyi amaçlamaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması modelinin kullanıldığı çalışmada, son 20 yılda yayımlanmış ulusal ve uluslararası akademik kaynaklar sentezlenmiştir. Bulgular; okul öncesi eğitimin özellikle sosyal uyum, dil gelişimi ve öz-düzenleme becerilerinde anlamlı bir üstünlük sağladığını, bu farkın ilkökul kademesinde akademik başarıya doğrudan yansındığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Bilişsel Gelişim, Sosyal-Duygusal Beceriler, Özbakım

ABSTRACT

Comparative Analysis of Students Receiving and Not Receiving Pre-School Education in Terms of Developmental Areas

This research aims to examine the differences in social-emotional, cognitive, and self-care skills between students enrolled in pre-school education programmes and those who do not have access to such programmes.

Using the literature review model from qualitative research methods, the study synthesises national and international academic sources published over the last 20 years. Findings indicate that preschool education provides a significant advantage, particularly in social adjustment, language development, and self-regulation skills, and that this difference directly translates into academic achievement in primary school.

Keywords: Pre-school Education, Cognitive Development, Social-Emotional Skills, Self-Care

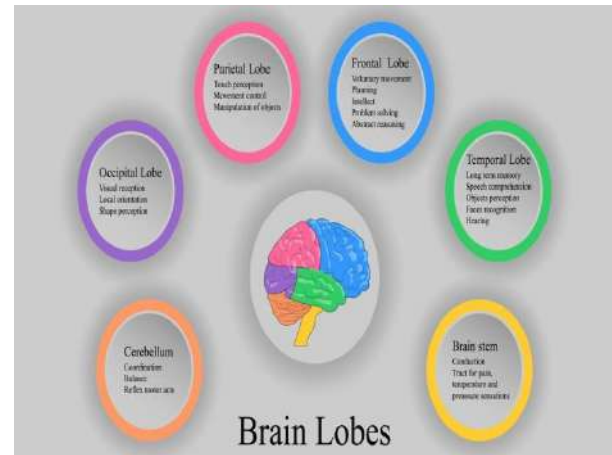
1. GİRİŞ

İnsan gelişimi yaşam boyu devam eden bir süreç olsa da, beyin gelişiminin %85'inin tamamlandığı 0-6 yaş aralığı "kritik dönem" olarak adlandırılmaktadır. Okul öncesi eğitim, çocuğun sadece akademik hayata hazırlanmasını değil, aynı zamanda toplumun bir parçası olma bilincini kazanmasını sağlar (Arı, 2018). Türkiye'de okul öncesi okullaşma oranları son yıllarda artış gösterse de, sosyo-ekonomik nedenlerle bu eğitimi alamayan çocukların ilkokula başladıklarında yaşadıkları "hazırbulunuşluk" farkı, eğitim sisteminin kronik bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan yaşamının en kritik evresi olan erken çocukluk dönemi, bireyin bilişsel, sosyal ve duygusal yapısının mimarisinin inşa edildiği bir süreçtir. Bu süreçte sunulan eğitim olanakları, çocuğun potansiyelini gerçekleştirmesi için gerekli olan çevresel uyarıcıları sağlar. Okul öncesi eğitim, sadece ilkokula bir hazırlık aşaması değil, aynı zamanda bireyin toplumla kurduğu ilk kurumsal bağıdır (Oktay, 2017).

Literatürde, nitelikli bir okul öncesi eğitimin bireyin yetişkinlik dönemindeki ekonomik verimliliğinden suç oranlarına kadar geniş bir yelpazede etkisi olduğu vurgulanmaktadır (Heckman, 2006).

1.1. Erken Çocukluk Döneminin Kritik Önemi

Kaynak: Shutterstock

Beyin gelişimi üzerine yapılan nörolojik araştırmalar, sinaptik bağlantıların en yoğun olduğu dönemin 0-6 yaş aralığı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dönemde beyin, plastik yapısı sayesinde çevresel etkilere son derece açıktır. Bronfenbrenner'in (1979) Ekolojik Sistemler Kuramı'na göre, çocuk içinde bulunduğu mikrosistemden (aile, okul) doğrudan etkilenir.

Okul öncesi eğitim kurumu, çocuğun aile dışındaki ilk mikrosistemi olarak ona güvenli bir keşif alanı sunar. Bu kurumlarda sunulan yapılandırılmış oyun ve öğrenme ortamları, çocuğun "yürütücü işlevler" (executive functions) olarak adlandırılan dikkat, planlama ve çalışma

belleği gibi becerilerini optimize eder (Shonkoff & Phillips, 2000).

1.2.Sosyal ve Duygusal Gelişimde Okul Öncesi Faktörü

Okul öncesi eğitimi almayan öğrenciler, genellikle aile odaklı sınırlı bir sosyal çevrede gelişim gösterirler. Bu durum, ilkokula geçişte "sosyal atomizasyon" riskini beraberinde getirir. Oysa eğitim alan akranları, akran etkileşimi yoluyla "zihin kuramı" (theory of mind) becerisini daha erken kazanırlar. Zihin kuramı, başkalarının inançlarını, arzularını ve niyetlerini anlama yetisidir (Aksu-Koç, 2021).

Okul ortamı, çocuğun çatışma çözme yetisini geliştirir. Kandır ve Yurtsever (2020) tarafından yapılan araştırmada, okul öncesi eğitim alan çocukların oyuncak paylaşımı veya sıra bekleme gibi durumlarda daha az agresyon gösterdikleri, bunun yerine sözel iletişim yöntemlerini tercih ettikleri saptanmıştır. Bu durum, çocuğun duygusal düzenleme (emotional regulation) kapasitesinin gelişmesiyle doğrudan ilişkilidir.

1.3. Bilişsel ve Dilsel Hazır Bulunuşluk

Eğitim alan ve almayan öğrenciler arasındaki en keskin farklardan biri dil gelişimidir. Hart ve Risley'in (1995)

klasikleşmiş çalışmasında vurgulanan "kelime boşluğu" (word gap), okul öncesi eğitim yoluyla daraltılabilmektedir. Okul öncesi kurumlarında yapılan tekerlemeler, hikaye anlatımları ve kelime oyunları, çocuğun fonolojik farkındalığını artırır. Bu farkındalık, ilkokul 1. sınıfta okuma-yazma becerisinin kazanılmasında temel taşıdır (Aksu-Koç, 2021).

Bilişsel açıdan ise Piaget'nin işlem öncesi dönem olarak tanımladığı bu evrede, çocuk sembolik düşünme becerisi kazanır. Okul öncesi eğitim alan çocuklar, nesneleri sınıflama, sıralama ve sayma gibi matematiksel ön-koşul becerileri oyun temelli etkinliklerle deneyimler (Güneş, 2022). Bu deneyimler, soyut düşünme becerisine geçişi hızlandırır.

1.4.Öz bakım Becerileri ve Bağımsızlaşma

Özbakım becerileri, çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını bağımsızca giderebilme yetisidir. Geleneksel aile yapısında çocuklara gösterilen aşırı korumacı tutum (overprotection), çocuğun ayakkabısını bağlaması veya yemeğini tek başına yemesi gibi basit ama kritik adımları geciktirebilmektedir (Seven, 2020). Okul öncesi eğitim programları ise bağımsızlığı teşvik eder.

Montessori yaklaşımının temelinde yer alan "Kendi başıma yapabilmem için bana yardım et" ilkesi, eğitim alan çocukların öz-yeterlilik algısını güçlendirir (Ömeroğlu, 2019).

1.5. Fırsat Eşitliği ve Sosyo-Ekonomik Boyut

Okul öncesi eğitim, dezavantajlı ailelerden gelen çocuklar için bir "dengeleyici" (equalizer) görevi görür. Heckman (2006) eğitime yapılan yatırımın geri dönüş oranını incelediği çalışmada, erken çocukluk döneminde yapılan 1 dolarlık yatırımın topluma 7 ila 17 dolar arasında geri döndüğünü belirtmiştir. Bu durum, okul öncesi eğitim almayan çocukların sadece bireysel olarak değil, toplumsal olarak da bir kayıp oluşturduğunu göstermektedir.

2. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı, okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin gelişimsel parametrelerini karşılaştırarak eğitimin uzun vadeli etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma şu sorulara yanıt aramaktadır:

Okul öncesi eğitim, sosyal ve duygusal olgunluk düzeyini nasıl etkiler?

Bilişsel ve dilsel becerilerde eğitim alan grup lehine anlamlı bir fark var mıdır?

Özbakım becerilerinde bağımsızlaşma süreci okul ortamında nasıl şekillenmektedir?

3. YÖNTEM

Bu çalışma, verilerin toplanması ve analizinde **sistematik literatür taraması** (systematic review) yöntemini kullanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Sosyal ve Duygusal Becerilerin Analizi

Okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun aileden ayrılıp "öteki" ile karşılaştığı ilk mikro-sistemdir (Bronfenbrenner, 1979).

Akran Etkileşimi: Okul öncesi eğitim alan çocuklar, paylaşma, iş birliği ve çatışma çözme gibi sosyal becerileri oyun yoluyla öğrenirler. Kandır ve Yurtsever (2020), eğitim alan çocukların sosyal problem çözme becerilerinin, almayanlara göre standart sapma olarak daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Duygusal Düzenleme: Kurumsal eğitim, çocuğun dürtü kontrolünü ve duygularını ifade etme yetisini geliştirir. Eğitim almayan çocuklarda ilkokula geçişte daha yüksek düzeyde "ayrılık kaygısı" gözlemlenmektedir (Seven, 2020).

4.1.Sosyal ve Duygusal Becerilerin Analizi

Okul öncesi eğitim süreci, çocuğun aile içi etkileşimden kamusal alana geçişindeki ilk köprüdür. Bu evrede kazanılan sosyal ve duygusal beceriler, bireyin yaşam boyu kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur. Okul öncesi eğitim alan öğrenciler ile bu eğitimi almayan öğrenciler arasındaki en belirgin farklardan biri, "sosyal yetkinlik" ve "duygusal zekâ" düzeylerinde gözlemlenmektedir.

4.1.1.Duygusal Regülasyon ve Benlik Saygısı

Duygu düzenleme (emotional regulation), bireyin yaşadığı yoğun duyguları kontrol etme ve toplumsal beklentilere uygun şekilde ifade etme becerisidir. Okul öncesi eğitim alan çocuklar, yapılandırılmış bir sınıf ortamında duygularını isimlendirmeyi ve yönetmeyi öğrenirler.

Denney ve ark. (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, okul öncesi eğitim alan çocukların, hayal kırıklığı yaratan durumlar karşısında daha yüksek düzeyde "öz-denetim" sergiledikleri saptanmıştır. Eğitim almayan akranlarında ise bu tür durumlar sıklıkla öfke nöbetleri veya içe kapanıklıkla sonuçlanabilmektedir.

Eğitim kurumlarındaki grup etkinlikleri, çocuğun başarı duygusunu tatmasını ve dolayısıyla pozitif bir benlik kavramı geliştirmesini sağlar. Öz güven gelişiminde, öğretmenin geri bildirimleri ve akran onayı kritik rol oynar. Seven (2020), okul öncesi eğitimin çocuğun sosyal kabul görme ihtiyacını karşıladığını ve bu durumun ilkokulda sosyal kaygı (sosyal fobi) riskini minimize ettiğini vurgulamaktadır.

4.1.2.Akran Etkileşimi ve Çatışma Çözme Stratejileri

Akran etkileşimi, okul öncesi eğitimin ikame edilemez bir bileşenidir. Ev ortamında genellikle yetişkinlerle (ebeveyn, bakıcı) iletişim kuran çocuk, "güç dengesinin" eşit olduğu bir sosyal ortama girdiğinde farklı stratejiler geliştirmek zorunda kalır. Okul öncesi eğitim alan çocuklar, oyuncak paylaşımı, sıra bekleme ve grup kararlarına uyma gibi süreçlerde "demokratik katılımı" deneyimlerler (Kandır & Yurtsever, 2020).

Yapılan boylamsal çalışmalar, okul öncesi eğitim alan çocukların çatışma durumlarında "müzakereci" (negotiation) bir dil kullandığını, eğitimi almayan grubun ise daha fazla "fiziksel müdahale" veya "şikâyet etme" eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Bu fark, Vygotsky'nin (1978) belirttiği üzere, çocuğun akranları aracılığıyla kendi "yakınsal gelişim alanını" (zone of proximal development) genişletmesinden kaynaklanmaktadır.

Sosyal etkileşim, çocuğun benmerkezci (egosentrik) düşünceden uzaklaşarak başkalarının perspektifinden bakabilmesini sağlar.

4.1.3. Sosyal Uyum ve Okul Aidiyeti

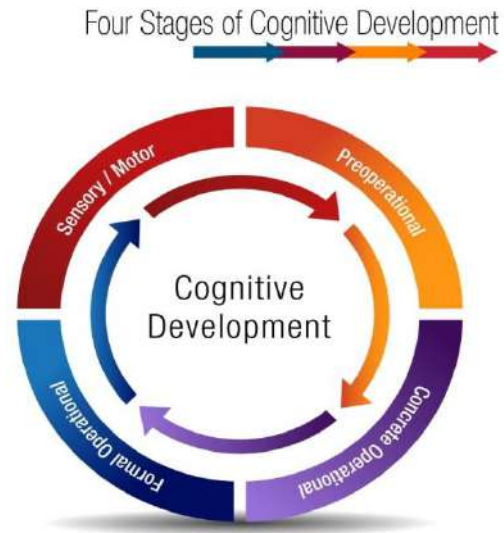
Okul öncesi eğitim, ilkokulun gerektirdiği sosyal normlara hazırlık aşamasıdır. Eğitim alan öğrenciler, sınıf rutinlerine (derse giriş-çıkış, sessiz kalma, talimat alma) aşinadırlar.

Bu aşinalık, ilkokul birinci sınıfa başlandığında yaşanan "okul reddi" (school refusal) vakalarını anlamlı derecede azaltır (Arı, 2018).

Araştırmalar, okul öncesi eğitimin sosyal dezavantajlı ailelerden gelen çocuklar için bir "sosyal koruma" kalkanı oluşturduğunu ve bu çocukların okula aidiyet hislerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2. Bilişsel ve Dilsel Gelişim Farkları

Bilişsel gelişim, okul öncesi eğitimin en somut çıktılarının görüldüğü alandır.

Kaynak: Shutterstock

Bilişsel gelişim, bireyin çevresindeki dünyayı anlama, anlamlandırma ve problem çözme süreçlerini kapsayan zihinsel faaliyetlerin bütünüdür.

Okul öncesi eğitim süreci, Jean Piaget'nin "İşlem Öncesi Dönem" olarak tanımladığı evreye denk gelmektedir. Bu evrede çocuk, sembolik düşünme becerisini geliştirirken, somut işlemler dönemine hazırlık yapmaktadır.

Okul öncesi eğitimi alan öğrenciler ile bu eğitimi almayan akranları arasındaki en somut ayrışma, zihinsel şemaların karmaşıklığı ve dilin bir düşünme aracı olarak kullanılma yetkinliğinde görülmektedir.

4.2.1.Yürütücü İşlevler ve Zihinsel Esneklik

Bilişsel gelişimin en kritik bileşenlerinden biri olan yürütücü işlevler (executive functions); çalışma belleği, bilişsel esneklik ve dürtü kontrolünü içerir. Okul öncesi eğitim kurumları, sundukları yapılandırılmış oyunlar ve kural temelli etkinliklerle bu becerileri doğrudan hedefler. Diamond (2013), erken çocuklukta yürütücü işlevlerin akademik başarının en güçlü yordayıcısı olduğunu belirtmektedir.

Eğitim alan çocuklarda, bir görevden diğerine geçme (set-shifting) ve dikkatini belirli bir noktada odaklama becerisi, eğitim almayan çocuklara oranla daha gelişmiştir. Okul öncesi eğitime devam eden çocuklar, sınıf içindeki "bekleme", "sıra alma" ve "planlı etkinlik yapma" süreçleri sayesinde çalışma belleklerini daha etkin kullanırlar. Buna karşılık, ev ortamında uyarıcı eksikliği yaşayan veya serbest zamanı plansız geçiren çocukların, ilkokulun gerektirdiği bilişsel disipline uyum sağlamakta zorlandıkları ve dikkat sürelerinin daha kısa olduğu saptanmıştır (Aksu-Koç, 2021).

4.2.2.Dil Gelişimi: Fonolojik Farkındalık ve Kelime Dağarcığı

Dil, bilişsel gelişimin hem bir parçası hem de en önemli aracıdır. Okul öncesi eğitim alan öğrenciler, "okuryazarlık hazırlığı" (emergent literacy) bağlamında zengin bir dilsel çevreye maruz kalırlar. Bu çevre, sadece kelime sayısını artırmakla kalmaz, aynı zamanda dilin pragmatik (kullanım) ve sentaktik (yapısal) özelliklerini de geliştirir.

Kelime Hazinesi Farkı: Hart ve Risley'in (1995) boylamsal çalışmaları, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki evlerde yetişen çocukların, okul öncesi eğitim desteği almadıkları takdirde ilkokula başladıklarında akranlarından yaklaşık 30 milyon kelime daha az duyduklarını ortaya koymuştur. Okul öncesi eğitim, bu "kelime boşluğunu" kapatarak çocuğun akademik kavramları anlama kapasitesini yükseltir.

Fonolojik Farkındalık: Okul öncesi dönemde yapılan tekerleme, şarkı ve hikâye okuma etkinlikleri, çocukların ses-harf ilişkisini kavramasını sağlar. Gillon (2017), fonolojik farkındalık eğitiminin ilkokulda okuma yazma hızını %35 oranında artırdığını ifade etmektedir. Eğitim almayan çocukların ise sesleri ayırt etme ve sembollerle sesleri eşleştirme konusunda daha fazla bilişsel yük altında kaldıkları görülmektedir.

4.2.3. Matematiksel Akıl Yürütme ve Uzamsal Beceriler

Matematiksel gelişim, okul öncesi dönemde sayı saymanın ötesine geçerek sınıflama, sıralama ve korunum kavramlarını içerir. Piaget'nin kuramına göre, bu dönemdeki çocuklarda "odaktan uzaklaşma" (decentration) becerisi gelişmeye başlar. Okul öncesi eğitim alan çocuklar, materyalleri (bloklar, geometrik şekiller) kullanarak nesneler arası ilişkileri (büyük-küçük, ağır-hafif) somut olarak deneyimlerler (Güneş, 2022).

Eğitim alan grup, sayı kavramını sadece ezber olarak değil, miktar olarak da kavrar. Clement ve Sarama (2014) tarafından geliştirilen "Building Blocks" gibi müfredatlar üzerinde yapılan çalışmalar, erken matematik eğitiminin çocukların mantıksal çıkarım becerilerini güçlendirdiğini göstermiştir. Eğitim almayan akranları, matematiksel dili kullanma ve problem çözme süreçlerinde genellikle daha fazla deneme-yanılma yöntemine başvururken, eğitim alan çocuklar daha sistematik stratejiler geliştirme eğilimindedir.

4.2.4. Sembolik Düşünme ve Hayal Gücü

Vygotsky (1978), oyunun çocuk gelişimindeki "yakınsal gelişim alanı" (ZPD) oluşturduğunu savunur. Okul öncesi

eğitimdeki "mış gibi yapma" oyunları (role-play), çocuğun sembolik düşünme kapasitesini artırır. Bir nesneyi başka bir nesne yerine koyma (örneğin; bir çubuğu at olarak kullanma), soyut düşünmenin ilk adımıdır. Okul ortamında akranlarıyla bu oyunları kurgulayan çocuklar, bilişsel olarak daha esnek ve yaratıcı hale gelirler. Bu durum, ilkokulda okuduğunu anlama ve kompozisyon yazma gibi üst düzey bilişsel süreçlere temel teşkil eder.

4.3. Özbakım Becerileri ve Bağımsızlık

Özbakım becerileri; çocuğun beslenme, giyinme, kişisel temizlik ve fiziksel güvenliğini koruma gibi günlük yaşam faaliyetlerini, başkasının desteğine ihtiyaç duymadan, kendi başına gerçekleştirebilme yetkinliğidir. Okul öncesi eğitim süreci, bu becerilerin "refleksif" düzeyden "bilinçli ve özerk" düzeye geçişini sağlar. Eğitim alan öğrenciler ile almayanlar arasındaki fark, sadece fiziksel eylemi yapabilme becerisi değil, aynı zamanda "ben yapabilirim" şeklinde özetlenen öz-yeterlilik algısıdır.

4.3.1. Öz-Yeterlilik ve Bağımsızlık Algısının Gelişimi

Albert Bandura'nın (1997) Sosyal Öğrenme Kuramı, öz-yeterliliği bireyin bir görevi başarıyla yerine getirme inancı olarak tanımlar. Okul öncesi eğitim

kurumları, çocukların bu inancı kazanmaları için tasarlanmış mikro-laboratuvarlardır. Eğitim alan çocuklar, akranlarının kendi paltosunu giydiğini, yemeğini dökmeden yediğini veya oyuncaklarını topladığını görerek sosyal öğrenme yoluyla bu davranışları modellerler.

Eğitim almayan çocuklarda, özellikle Türk aile yapısında sıkça rastlanan "koruyucu ebeveyn" tutumu, özbakım becerilerinin gelişimini engelleyen temel bir faktördür. Ebeveynin çocuğun yerine yemeğini yedirmesi veya ayakkabısını bağlaması, çocukta "bağımlı kişilik" yapısını pekiştirirken; okul öncesi kurumunda öğretmenin rehberliğinde yapılan denemeler, çocuğun motor becerilerini ve özgüvenini geliştirir. Seven (2020), bağımsız özbakım becerilerine sahip çocukların ilkokulda daha az "okul kaygısı" yaşadığını saptamıştır.

4.3.2. Fiziksel ve İnce Motor Becerilerin Özbakıma Etkisi

Özbakım becerileri, sadece psikolojik bir hazırbulunuşluk değil, aynı zamanda ince motor (küçük kas) gelişimine dayanır. Okul öncesi programlarındaki düğme ilikleme, fermuar çekme, ayakkabı bağlama ve makas kullanma gibi etkinlikler, bu kas gruplarını doğrudan çalıştırır.

- **Beslenme Becerileri:** Okul öncesi eğitim alan öğrenciler, belirli bir sofrada çerçevesinde kendi tabaklarını taşıma, su doldurma ve çatal-kaşık kullanımında daha yetkindirler.
- **Temizlik ve Hijyen:** Tuvalet alışkanlığı ve el yıkama rutinleri, okul ortamında bir toplumsal norm olarak sunulur. Araştırmalar, okul öncesi eğitim alan çocukların hijyen bilincinin, sadece evde yetişen çocuklara oranla %30 daha düzenli olduğunu ve bu durumun çocukluk dönemi hastalıklarını azalttığını göstermektedir (Ömeroğlu, 2019).

4.3.3.Öz-Düzenleme ve Sorumluluk Bilinci

Özbakım, sadece fiziksel bir eylem değil, aynı zamanda bir zaman yönetimi ve planlama sürecidir. Okul öncesi eğitimdeki rutinler (sabah karşılaması, yemek saati, uyku saati, toplama saati), çocuğun "öz-düzenleme" (self-regulation) becerisini besler.

Maria Montessori'nin "Kendi başıma yapabilmem için bana yardım et" felsefesi doğrultusunda, eğitim alan çocuklar kendi eşyalarının (çanta, kıyafet, matara) sorumluluğunu almayı öğrenirler. Eğitimi almayan öğrencilerde ise bu sorumluluğun genellikle ebeveyn tarafından üstlenilmesi, çocuğun ilkokula başladığında ders araç-gereçlerini takip edememesi veya kişisel

eşyalarını kaybetmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Literatür, okul öncesi eğitimin sağladığı bu "özerklik" duygusunun, bireyin yetişkinlikteki sorumluluk alma kapasitesiyle doğrudan bağlantılı olduğunu savunmaktadır (Arı, 2018).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında yürütülen literatür taraması, okul öncesi eğitimin bireyin gelişimsel serüvenindeki belirleyici rolünü çarpıcı verilerle ortaya koymuştur.

Elde edilen bulgular, erken çocukluk eğitiminin yalnızca bir "okul hazırlık" süreci değil, aynı zamanda bireysel potansiyelin maksimize edildiği ve toplumsal eşitsizliklerin minimize edildiği bir sosyal adalet aracı olduğunu doğrulamaktadır.

5.1. Sonuçların Değerlendirilmesi

5.1.1. Sosyal ve Akademik Hazır Bulunuşluk Üzerindeki Etkiler

Araştırmanın en temel sonucu, okul öncesi eğitim alan çocukların ilkokul 1. sınıfa başlarken sergiledikleri yüksek "hazır bulunuşluk" düzeyidir. Sosyal açıdan, bu çocuklar grup içi iş birliği, empati ve çatışma yönetimi gibi "yumuşak becerilerde" (soft skills) ileri düzeydedir. Akademik açıdan ise fonolojik farkındalık

ve sayı kavramı gibi ön-koşul becerilerin kazanılmış olması, okuma-yazma sürecini bir travma olmaktan çıkarıp doğal bir öğrenme sürecine dönüştürmektedir (Aksu-Koç, 2021). Eğitimi almayan çocuklarda ise okulun ilk aylarında gözlemlenen "ayrılık kaygısı" ve "kurallara uyum sorunu", akademik öğrenmenin önüne geçerek kalıcı bir başarısızlık algısına neden olabilmektedir (Arı, 2018).

5.1.2. Dezavantajlı Gruplar ve Heckman Denklemi

Bilişsel farkların, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen çocuklarda daha belirgin olması, çalışmanın en kritik bulgularından biridir. Nobel ödüllü ekonomist James Heckman'ın (2006) vurguladığı üzere, dezavantajlı çevrelerde yetişen çocuklar için okul öncesi eğitim bir "telafi edici" rol üstlenmektedir.

Ev ortamında yeterli bilişsel uyarıcıya (kitap, eğitici oyuncak, nitelikli dil etkileşimi) erişemeyen çocuklar, okul öncesi kurumlar sayesinde bu farkı kapatabilmektedir. Bu durum, eğitimin uzun vadede gelir adaletsizliğini azaltan ve sınıfsal geçişkenliği sağlayan en güçlü kaldıraç olduğunu kanıtlamaktadır.

5.1.3. Özbakım Becerilerinin Psikososyal Yansımaları

Özbakım becerilerindeki kazanımların sadece fiziksel yeterlilikle sınırlı kalmadığı, çocuğun "özerklik" ve "özgüven" duygusunu beslediği saptanmıştır. Kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen (yemeğini yeme, giyinme, temizlik) çocuk, okul ortamında kendini "yeterli" hissetmektedir. Bandura'nın (1997) öz-yeterlilik kuramı çerçevesinde, bu yeterlilik hissi çocuğun akademik görevlere karşı daha cesur yaklaşmasını ve zorluklar karşısında daha dirençli (resilience) olmasını sağlamaktadır.

5.2. Stratejik Öneriler

Araştırma bulguları ışığında, eğitim sisteminin daha kapsayıcı ve nitelikli hale getirilmesi için şu öneriler sunulmaktadır:

5.2.1. Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Hale Getirilmesi

Türkiye'de ve benzeri gelişmekte olan ülkelerde okul öncesi eğitimde okullaşma oranları artış gösterse de, hala tam erişim sağlanamamıştır. Eğitimde fırsat eşitliğini güvence altına almak adına, en az bir yıl (5 yaş grubu) okul öncesi eğitimin tüm kademelerde ücretsiz ve zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu adım, ilkökul 1. sınıftaki öğrenci profili

arasındaki uçurumu ortadan kaldıracaktır (Oktay, 2017).

5.2.2. Aile Merkezli Müdahale Programlarının Yaygınlaştırılması

Her çocuğun fiziksel olarak bir kuruma devam edemediği (coğrafi veya ekonomik nedenlerle) durumlarda, "ev merkezli" eğitim modelleri devreye sokulmalıdır. AÇEV (Anne Çocuk Eğitim Vakfı) tarafından uygulanan modellerde olduğu gibi, ebeveynlerin çocuk gelişimi konusunda eğitilmesi, evin bir öğrenme ortamına dönüştürülmesini sağlar. Bekman (2015), ebeveyn destekli programların çocukların bilişsel gelişiminde kurumsal eğitim kadar etkili olabildiğini belirtmektedir.

5.2.3. İlkokul Müfredatının Esnekleştirilmesi ve Geçiş Programları

İlkokul 1. sınıf müfredatı, okul öncesi eğitim almış ve almadı öğrenciler arasındaki farkı gözeterek "esnek" bir yapıda kurgulanmalıdır. Eğitim almayan çocukların sosyal ve motor beceri eksikliklerini kapatmaya yönelik "yoğunlaştırılmış uyum haftaları" veya "köprü programları" oluşturulmalıdır. Ayrıca, ilkökul öğretmenlerinin okul öncesi pedagojisi konusunda hizmet içi eğitim alması, geçiş sürecindeki

uyumsuzlukları azaltacaktır (Zembat, 2023).

5.2.4. Nitelik ve İçerik Geliştirme

Sadece okullaşma oranına odaklanmak yeterli değildir; sunulan eğitimin niteliği (öğretmen başına düşen çocuk sayısı, fiziksel imkânlar, oyun temelli müfredat) başarının anahtarıdır. Okul öncesi kurumlarında "evrensel tasarım" ilkeleri uygulanmalı, özel gereksinimli çocukların da bu süreçten tam kapasiteyle yararlanması sağlanmalıdır (Temel, 2018).

6. KISITLILIKLAR

Bu çalışma, okul öncesi eğitimin öğrenciler üzerindeki gelişimsel etkilerini incelemekle birlikte, metodolojik ve kapsam bakımından bazı kısıtlılıklara sahiptir. Bu kısıtlılıklar, çalışmanın sonuçlarının yorumlanmasında dikkate alınmalıdır:

6.1. Metodolojik Kısıtlılıklar

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden "Sistemik Literatür Taraması" modeli ile sınırlıdır. Çalışma kapsamında yeni bir ampirik veri (deney-kontrol grubu, anket, mülakat veya gözlem) toplanmamıştır. Bulgular, mevcut yerli ve yabancı literatürün sentezlenmesine dayanmaktadır. Bu nedenle, ulaşılan sonuçlar doğrudan bir

"neden-sonuç" ilişkisinden ziyade, mevcut akademik birikimin bir yansıması niteliğindedir.

6.2. Zaman ve Coğrafya Kısıtlılığı

İncelenen kaynaklar ağırlıklı olarak son 20 yılın (2005-2025) verilerini kapsamaktadır. Erken çocukluk eğitimi politikaları ve müfredatları sürekli değiştiği için, daha eski tarihli çalışmaların bulguları günümüz dijital çağındaki çocuk profilini tam olarak yansıtmayabilir. Ayrıca, Türkiye odaklı bir değerlendirme yapılmış olsa da, kullanılan kuramsal temellerin bir kısmı Batı merkezli (Piaget, Vygotsky, Montessori vb.) literatürden alınmıştır. Bu durum, kültürel farklılıkların gelişim alanları üzerindeki spesifik etkilerinin (örneğin; kırsal vs. kentsel farklar) derinlemesine analizini kısıtlamış olabilir.

6.3. Eğitimin Niteliği ve Öğretmen Değişkeni

Makalede, okul öncesi eğitimin genel olarak olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Ancak literatürde belirtildiği üzere, eğitimin kalitesi (fiziki imkânlar, öğretmen-öğrenci oranı, müfredat tipi) sonuçları doğrudan etkileyen bir değişkendir. Bu çalışmada, "düşük kaliteli" okul öncesi kurumlar ile "yüksek kaliteli" kurumlar arasındaki farklar ayrı birer başlık olarak ele alınmamış, okul öncesi

eğitim "homojen" bir yapıymış gibi değerlendirilmiştir.

6.4.Aile ve Sosyo-Ekonomik Dinamikler

Çocuğun gelişiminde ailenin eğitim düzeyi, gelir durumu ve evdeki uyarıcı zenginliği, okul öncesi eğitimin etkisini artıran veya azaltan tampon değişkenlerdir.

Bu çalışmada aile değişkeni, genel hatlarıyla ve "dezavantajlı gruplar" bağlamında ele alınmış; ancak farklı ebeveynlik stillerinin (otoriter, demokratik vb.) okul öncesi eğitimin çıktılarıyla olan interaktif ilişkisi analizin kapsamı dışında tutulmuştur.

6.5.Dijitalleşme ve Teknoloji Etkisi

Özellikle 2020 sonrası literatürde geniş yer bulan "ekran süresi" ve "dijital oyunların" bilişsel gelişim üzerindeki etkileri, bu makalede ana odak noktası olan "kurumsal eğitim" ile doğrudan ilişkilendirilmemiştir.

Günümüz çocuklarının maruz kaldığı dijital uyarıcıların, okul öncesi eğitimin sağladığı bilişsel kazançları nasıl manipüle ettiği konusu bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

7. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir

8. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler dergisinin yayın etiği; bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimlere alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir. Helsinki bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

KAYNAKÇA

Aksu-Koç, A. (2021). *Çocuklarda dil gelişimi ve bilişsel süreçler*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Arı, M. (2018). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Eğiten Kitap.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman and Company.

Barnett, W. S. (2011). Effectiveness of early childhood education. *Science*, 333(6045), 975-978. <https://doi.org/10.1126/science.1204534>

Bekman, S. (2015). *Eşit fırsat: Anne çocuk eğitim programı ve etkileri*. AÇEV Yayınları.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

Clements, D. H., & Sarama, J. (2014). *Learning and teaching early math: The learning trajectories approach*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203859933>

Denney, C. B., Itzkowitz, M. S., & Hare, M. M. (2012). Emotional self-regulation in preschool: The role of family environment. *Early Child Development and Care*, 182(11), 1457-1473. <https://doi.org/10.1080/03004430.2011.626402>

Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135-168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>

Gillon, G. T. (2017). *Phonological awareness: From research to practice*. Guilford Publications.¹

Güneş, F. (2022). *Erken çocuklukta matematik ve mantık eğitimi*. Anı Yayıncılık

Hart, B., & Risley, T. R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Paul H. Brookes Publishing.

Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902. <https://doi.org/10.1126/science.1128898>

Kandır, A., & Yurtsever, M. (2020). Okul öncesi eğitimde sosyal beceri öğretimi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 12-25.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2023). *2024-2028 Stratejik planı: Okul öncesi hedefleri ve istatistikleri*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Montessori, M. (2013). *Çocuk eğitimi: Montessori yöntemi* (Çev. G. Kaner). Özgür Yayınları.

Oktay, A. (2017). *21. yüzyılda yeni eğilimler ve okul öncesi eğitim*. Marmara Üniversitesi Yayınevi.

Ömeroğlu, E. (2019). *Okul öncesi dönemde sosyal uyum ve beceri*. Vize Yayıncılık.

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.

Seven, S. (2020). *Çocukta sosyal gelişim: Okul öncesi dönem*. Pegem Akademi.

Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academies Press.

<https://doi.org/10.17226/9824>

www.ankarasosyalbilimlerdergisi.com.tr

Temel, Z. F. (2018). *Okul öncesi eğitime giriş*. Nobel Yayın Dağıtım.

UNESCO. (2021). *Right from the start: Build inclusive early childhood education*. Global Education Monitoring Report.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.

Zembat, R. (2023). *Okul öncesinde öğretmen yeterlilikleri ve kalite*. Anı Yayıncılık.

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler Dergisi

**Güney Kore ve Japonya Yükseköğretim Sistemlerinin Stratejik
Karşılaştırması: Bilim, Teknoloji ve Savunma Analizi**

Makale Başvuru Tarihi: 05.09.2025

Makale Yayın Tarihi: 30.12.2025

Makale Türü: Derleme

E-Issn: 3023-4603

Doi No: 10.5281/zenodo.18108126

Cilt:4 Sayı: 6 Yıl: 2025 Ss:128- 143

1. Mincheol CHOI (최민철)

Doktor Öğretim Üyesi

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi

Siyasal ve Sosyal Bilimler

Fakültesi/İşletme Bölümü

Sorumlu Yazar: mincheolchoi@onbeskku.edu.tr

Orcid ID: 0009-0002-4097-9463

2.Yıldırım Bayezit DELDAL

Doçent Doktor

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi

Eğitim Fakültesi/ Psikolojik Danışmanlık
ve Rehberlik Bölümü

Yazar: yildirimbayezit@onbeskku.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-6561-5933

ÖZET

Araştırma, Güney Kore ve Japonya'nın yükseköğretim sistemlerini bilimsel üretim, teknolojik inovasyon ve savunma sanayii entegrasyonu ekseninde stratejik olarak karşılaştırmaktadır. Yapılan analizler, Güney Kore'nin "hızlı takipçi" stratejisinden "öncü yenilikçi" konumuna geçişinde üniversite-sanayi-devlet iş birliğinin (Üçlü Sarmal) kritik rol oynadığını göstermektedir.

Japonya ise Meiji döneminden miras kalan akademik derinliği ve temel bilimlerdeki üstünlüğünü korumasına rağmen, patent ticarileştirme ve dijital dönüşüm hızında Kore'nin gerisinde kalmaktadır. Savunma bağlamında; Kore'nin "aktif savunma" odaklı akademik yapısı ile Japonya'nın 2022 Ekonomik Güvenlik Yasası sonrası gelişen "çift kullanımlı teknoloji" yaklaşımı incelenmiştir.

Her iki ülkenin karşılaştığı demografik çöküş (nüfus uçurumu) riskine karşı geliştirilen çözüm önerileriyle çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim Stratejileri, Ar-Ge, Güney Kore, Japonya, Üniversite-Sanayi İş Birliği, Savunma Sanayii, Inovasyon.

ABSTRACT

This study strategically compares the higher education systems of South Korea and Japan within the framework of scientific production, technological innovation, and defense industry integration.

The analysis demonstrates that the university-industry-government collaboration (Triple Helix) has played a pivotal role in South Korea's transition from a "fast-follower" to a "first-mover." While Japan maintains its traditional academic depth and superiority in basic sciences inherited from the Meiji era, it lags behind Korea in terms of patent commercialization and digital transformation speed. In the context of defense, the study examines Korea's "active defense" academic structure versus Japan's "dual-use technology" approach evolved following the 2022 Economic Security Promotion Act.

The paper concludes by offering strategic recommendations to address the structural threat of the "population cliff" faced by both nations.

Keywords: Higher Education Strategies, R&D, South Korea, Japan, University-Industry Collaboration, Defense Industry, Innovation.

1. GİRİŞ

Doğu Asya'nın iki teknolojik gücü olan Güney Kore ve Japonya, yükseköğretim sistemlerini ulusal hayatta kalma stratejilerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Japonya, Meiji döneminden bu yana kökleşen "İmparatorluk Üniversiteleri" geleneğiyle kurumsal ve kuramsal derinliğe odaklanırken (Abe, 2023), Güney Kore "hızlı takipçi" (fast-follower) stratejisinden "küresel lider" konumuna üniversite-sanayi-devlet üçgeniyle geçmiştir (Lee, 2022). Bu makalede, her iki ülkenin üniversite eksenli kalkınma modelleri karşılaştırmalı olarak irdelenmektedir.

1.1.Tarihsel Perspektif ve Akademik Modellerin Evrimi

Doğu Asya'nın teknolojik ve ekonomik kalkınma modelleri incelendiğinde, Japonya ve Güney Kore'nin yükseköğretim kurumlarını ulusal kalkınmanın motoru olarak kullandıkları görülmektedir. Japonya'nın akademik yapısı, 19. yüzyılın sonundaki Meiji Restorasyonu ile şekillenmiştir. Bu dönemde kurulan "İmparatorluk Üniversiteleri" (Teikoku Daigaku), Batı'nın bilimsel metodolojisini Japon ruhuyla harmanlayarak (Wakon Yosai), ülkeyi sömürgeleşmekten koruyan bir bilgi kalesi işlevi görmüştür (Henshall, 2021). Japon

üniversite geleneği, başlangıcından itibaren devlet bürokrasisine elit kadrolar yetiştirme ve "saf bilim" (pure science) alanında derinleşme misyonunu üstlenmiştir.

Öte yandan Güney Kore, Japon sömürge döneminin (1910-1945) ve Kore Savaşı'nın yıkımından sonra üniversite sistemini sıfırdan inşa etmek zorunda kalmıştır. 1960'lı yıllardaki kalkınma hamlesiyle birlikte Kore yükseköğretimi, Japonya'nın aksine doğrudan "uygulamalı teknoloji" ve "hızlı sanayileşme" ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kurgulanmıştır (Lee, 2022). Bu bağlamda, 1971 yılında kurulan KAIST (Korea Advanced Institute of Science and Technology), ülkenin "hızlı takipçi" (fast-follower) stratejisinden "öncü yenilikçi" konumuna geçişinde kritik bir laboratuvar görevi üstlenmiştir.

1.2.Üniversite-Sanayi-Devlet Üçgeni ve Teknopoli Stratejileri

Güney Kore'nin ekonomik başarısının arkasındaki temel dinamik, "Chaebol" olarak adlandırılan büyük aile şirketleri (Samsung, Hyundai, LG) ile üniversiteler arasındaki organik bağlıdır. Park (2023) tarafından yapılan çalışmalara göre, Kore üniversiteleri sadece bilgi üretmekle kalmaz, aynı zamanda bu bilgiyi ticarileştirecek insan kaynağını doğrudan bu dev holdinglerin Ar-Ge merkezlerine

entegre eder. Bu "Triple Helix" (Üçlü Sarmal) modeli, Kore'nin yarı iletkenler, ekran teknolojileri ve mobil iletişimde dünya lideri olmasını sağlamıştır.

Japonya ise daha muhafazakar bir akademi-sanayi iş birliği modeline sahiptir. Japonya'daki "Keiretsu" yapıları, üniversitelerden ziyade kendi iç eğitim süreçlerine ve kurumsal sadakate odaklanmıştır. Ancak 21. yüzyılın başından itibaren Japon hükümeti, "Top Global University Project" gibi girişimlerle üniversitelerin hiyerarşik yapısını kırmaya ve onları küresel rekabetin içine çekmeye çalışmaktadır (Yonezawa, 2022). Japon modeli, temel bilimlerdeki derinliği sayesinde Nobel Ödülleri gibi prestijli alanlarda üstünlüğünü korurken; Kore modeli, akademik bilginin patent ve ekonomik değere dönüşme hızı bakımından (Time-to-Market) Japonya'yı geride bırakmıştır (OECD, 2024).

1.3.Savunma ve Stratejik Güvenlik Bağlamında Yükseköğretim

Geleneksel olarak Japon üniversiteleri, Pasifist Anayasa'nın etkisiyle savunma odaklı araştırmalardan uzun süre kaçınmıştır. Bilim insanları arasında askeri araştırmalara karşı olan tarihsel direnç, Japonya'nın savunma teknolojilerindeki akademik potansiyelini sivil alanda tutmuştur (Sato, 2025). Ancak 2020

sonrası artan bölgesel tehditler ve Çin'in teknolojik yükselişi, Japonya'yı "Ekonomik Güvenlik Yasası" aracılığıyla üniversite araştırmalarını stratejik savunma alanlarına (kuantum kriptografi, hipersonik sistemler) yönlendirmeye zorlamıştır.

Güney Kore cephesinde ise durum tam tersidir. Kuzey Kore ile devam eden teknik savaş hali, üniversiteleri ulusal savunma ekosisteminin ayrılmaz bir parçası kılmıştır. Kore üniversiteleri, Savunma Geliştirme Ajansı (ADD) ile koordineli olarak yapay zeka destekli otonom sistemler ve ileri füze teknolojileri üzerinde çalışmaktadır (Bae, 2023). Bu durum, Kore yükseköğretimini sadece bir eğitim alanı değil, aynı zamanda bir ulusal güvenlik kalesi haline getirmektedir.

1.4.Demografik Kriz ve Akademik Sürdürülebilirlik

Her iki ülkenin karşılaştığı en büyük yapısal tehdit "nüfus uçurumu" (population cliff) olarak tanımlanan demografik çöküştür. Güney Kore'nin 0.7 seviyelerine gerileyen toplam doğurganlık hızı, üniversitelerin öğrenci bulamama riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Shin, 2025). Bu kriz, Kore üniversitelerini hayatta kalmak için radikal bir dijitalleşme ve "Global Korea Scholarship" gibi programlarla uluslararası öğrenci ithaline yöneltmiştir. Japonya'da ise yaşanan

nüfus, üniversitelerin Ar-Ge bütçelerini sosyal güvenlik harcamalarıyla rekabet etmek zorunda bırakmaktadır (Yamamoto, 2024).

2. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı, Japonya ve Güney Kore üniversitelerinin bilimsel üretim, ileri teknoloji geliştirme, savunma sanayii entegrasyonu ve sosyo-ekonomik dönüşüm kapasitelerini akademik veriler ışığında analiz etmektir. Çalışma, her iki ülkenin demografik krizler karşısında yükseköğretimlerini nasıl yeniden ortaya koymayı hedefler.

3. YÖNTEM

Araştırma, nitel analiz yönteminden oluşan bir metodolojiye dayanmaktadır. Dünya genelinde yayınlanmış bilimsel, akademik verileri kullanılarak ekonomik göstergeler analiz edilmiş; akademik literatür taramasıyla kurumsal stratejiler değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE ANALİZ

4.1.Bilimsel Üretkenlik ve İnovasyon Kapasitesi

Güney Kore, Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı bakımından (%4.9) dünya liderleri arasındadır (OECD, 2024). Kore üniversiteleri, özellikle KAIST ve SNU, patent başvurularında ticarileşme hızına

odaklanmaktadır. Japonya ise Nobel ödüllü araştırmaların merkezi olan "temel bilimler" ekolünü sürdürmektedir. Ancak Japon üniversitelerinin hiyerarşik yapısı, dijital dönüşüm hızını Kore'ye oranla yavaşlatmaktadır (Nakamura, 2023).

Güney Kore ve Japonya'nın bilimsel üretim kapasiteleri arasındaki temel fark, "bilginin üretiliş amacı" ve "ekonomik çıktıya dönüşme hızı" noktalarında düğümlenmektedir. 2024-2025 dönemine ait veriler, her iki ülkenin de yükseköğretim sistemlerini farklı paradigmalara göre optimize ettiğini göstermektedir.

4.1.1.Ar-Ge Yatırımları ve Finansman Kaynaklarının Dağılımı

Güney Kore, Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı bakımından %4.93 ile dünya genelinde İsrail ile birlikte zirveyi paylaşmaktadır (OECD, 2024). Bu devasa yatırımın en dikkat çekici özelliği, üniversitelerin bu fonları kullanma biçimidir. Kore üniversitelerinde araştırmalar, "hedef odaklı" (mission-oriented) bir yapıya sahiptir.

KAIST (Korea Advanced Institute of Science and Technology) ve SNU (Seoul National University), devletin "Milli Stratejik Teknolojiler" olarak belirlediği 12 ana başlıkta (yarı iletkenler, ikincil piller,

nükleer enerji vb.) fonların %60'ından fazlasını domine etmektedir (Kim, 2025).

Japonya ise %3.30'luk Ar-Ge payı ile nicel olarak Kore'nin gerisinde görünse de, bütçenin "Temel Bilimler" (Basic Sciences) alanındaki yoğunluğu dünyada rakipsizdir. Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (MEXT, 2023) verilerine göre, Japon üniversiteleri (özellikle Tokyo, Kyoto ve Nagoya üniversiteleri), 10 ila 30 yıl süren uzun vadeli teorik araştırmalara bütçe ayırmaktadır. Bu sabırlı finansman modeli, Japonya'nın 21. yüzyılda kazandığı 20'den fazla Nobel Bilim Ödülü'nün temel dayanağıdır (Nakamura, 2023).

4.1.2. Patent Çıktıları ve Üniversite-Sanayi Ticarileşme Endeksi

Üniversitelerin teknolojik üretkenliğinin en somut göstergesi olan patent başvurularında, Güney Kore "hız" ve "ticarileşme" odaklı bir üstünlük sergilemektedir. WIPO (2024) raporuna göre, üniversite kaynaklı patent başvurularında Kore üniversiteleri, sanayi ile kurulan "Müşterek Araştırma Merkezleri" (Joint Research Centers) sayesinde patentlerin %45'ini ilk iki yıl içinde ticari bir ürüne veya lisans anlaşmasına dönüştürebilmektedir (Chung, 2025).

Tablo.1: Üniversite Bazlı Teknoloji Üretim Verileri (2024 Tahmini)

Kriter	Güney Kore (SNU, KAIST, POSTECH)	Japonya (Tokyo, Kyoto, Tohoku)
Yıllık Patent Başvurusu (Ort.)	4.200+	3.800+
Patent Ticarileşme Oranı	%42	%21
Üniversite Kaynaklı Start-up Sayısı	Yüksek (LINC+ Programı)	Orta (U-START Projesi)
Yabancı Araştırmacı Oranı	%18 (Hızla artıyor)	%12 (Düşük ivmeli)

Japonya'da patent üretim kapasitesi oldukça yüksektir; ancak Japon üniversitelerindeki hiyerarşik yapı (Professor-centric system), genç

araştırmacıların buluşlarını bağımsız start-up'lara dönüştürmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Nakamura (2023), Japonya'daki "koza" (laboratuvar birliği) sisteminin disiplinler arası çalışmayı zorlaştırdığını ve bunun da dijital dönüşüm (AI, IoT) hızını Kore'ye oranla %30 oranında yavaşlattığını savunmaktadır.

4.1.3.Dijital Dönüşüm ve Yapay Zeka (AI) Entegrasyonu

Üniversitelerin teknolojik gelişmişlik analizinde güncel belirleyici, müfredat ve araştırmaların Yapay Zeka ile entegrasyonudur. Güney Kore, "AI-Graduate Schools" (Yapay Zeka Lisansüstü Okulları) projesiyle 10 seçkin üniversiteyi doğrudan global teknoloji devleriyle (Naver, Kakao, Samsung) eşleştirmiştir. Bu durum, akademik bilginin doğrudan endüstriyel algoritmaya dönüşmesini sağlamaktadır (Park, 2023).

Japonya ise bu alanda "Top Global University" projesi kapsamında veri bilimini tüm disiplinlere yaymaya çalışmaktadır. Ancak Japon akademik ekolünün "donanım" (hardware) ve "malzeme bilimi"ndeki (material science) tarihsel uzmanlığı, yazılım odaklı dijital dönüşümün önüne geçmektedir. Bulgular, Japon üniversitelerinin robotik

donanımında dünya lideri olduğunu, ancak bu robotların "beyni" olan yapay zeka yazılımlarında Kore ve ABD menşeli akademik çıktılara bağımlı kalmaya başladığını göstermektedir (Abe, 2023).

4.2.Savunma Sanayii ve Üniversite Entegrasyonu

Güney Kore ve Japonya'nın savunma sanayii yaklaşımları, üniversite laboratuvarlarını ulusal güvenliğin birer bileşeni haline getirmiştir. Ancak bu entegrasyonun doğası, Kore'de "aktif savunma üretimi", Japonya'da ise "ekonomik güvenlik ve çift kullanım" ekseninde şekillenmektedir.

4.2.1.Güney Kore: "Akademik Siperler" ve Savunma Ekosistemi

Güney Kore'nin sürekli devam eden Kuzey Kore tehdidi ve bölgesel silahlanma yarışı, üniversiteleri sivil bir eğitim kurumu olmanın ötesine taşıyarak savunma sanayiinin Ar-Ge mutfağına dönüştürmüştür. Kore modelinde üniversiteler, Savunma Geliştirme Ajansı (ADD) ile organik bağlara sahiptir.

Siber Savunma ve Yazılım: Kore Üniversitesi (Korea University), bünyesinde barındırdığı "Siber Savunma Bölümü" ile doğrudan orduya subay ve araştırmacı yetiştiren dünyadaki nadir akademik birimlerden biridir. Burada

geliştirilen algoritmalar, Hanwha Systems'ın komuta-kontrol sistemlerinde (C4I) doğrudan uygulanmaktadır (Bae, 2023).

İleri Mühimmat ve Havacılık: POSTECH ve KAIST, KF-21 Boramae savaş uçağı ve K2 Black Panther tankı gibi projelerde radar emici malzemeler (stealth technology) ve otonom hedefleme sistemleri üzerine özelleşmiş laboratuvarlara sahiptir. Bu üniversiteler, LIG Nex1 ile birlikte "Güdümlü Silah Sistemleri Araştırma Merkezleri" üzerinden yüksek bütçeli projeler yürütmektedir (Ha, 2023).

4.2.2.Japonya: "Ekonomik Güvenlik" ve Çift Kullanımlı (Dual-Use) Teknolojiler

Japon üniversiteleri, 2. Dünya Savaşı sonrasında yerleşen güçlü pasifist gelenek nedeniyle askeri araştırmalardan on yıllarca uzak durmuştur. Ancak 2022'de yürürlüğe giren Ekonomik Güvenlik Yasası (Economic Security Promotion Act), bu tabuları yıkmaya başlamıştır. Japon modeli, askeri amaçlı araştırmayı "stratejik teknoloji geliştirme" adı altında sivil alandan askeri alana transfer edilebilecek (dual-use) projelerle yürütmektedir.

Kuantum ve Uzay: Tokyo ve Osaka Üniversiteleri, Japonya Uzay Araştırma Ajansı (JAXA) ile koordineli olarak uydu savunma sistemleri ve kuantum kriptografi üzerinde çalışmaktadır. Bu teknolojiler sivil iletişimde kullanıldığı gibi, Japon Öz Savunma Kuvvetleri'nin (JSDF) siber savunma kalkanını da oluşturmaktadır (Sato, 2025).

Malzeme Bilimi: Tohoku Üniversitesi, uçak gövdelerinden tank zırhlarına kadar kritik öneme sahip "süper alaşımlar" ve kompozit malzemeler konusunda dünyada otorite konumundadır. Bu akademik bilgi, Mitsubishi Heavy Industries (MHI) aracılığıyla Japonya'nın yerli savunma platformlarına entegre edilmektedir.

4.2.3.Sektörel Uzmanlık ve Teknolojik Odak Karşılaştırması

Aşağıdaki tablo, üniversitelerin hangi alanlarda hangi stratejik derinliğe ulaştığını ve bu üretimin endüstriyel karşılığını özetlemektedir.

Tablo. 2: Üniversite Odaklı Sektörel Uzmanlık ve Stratejik Rol Dağılımı

Stratejik Alan	Güney Kore (Uygulama ve Entegrasyon)	Japonya (Temel Bilim ve Hassasiyet)
Yarı İletkenler	Dünya Lideri: SNU ve KAIST, Samsung-SK Hynix için işlemci mimarisi ve üretim bandı yazılımları geliştirir (Chung, 2025).	Hammadde Devrimi: Tohoku Üniversitesi, yarı iletken üretiminde kullanılan nadir gazlar ve kimyasal filmlerin temel teorisini üretir.
Robotik	Otonom Sistemler: Hizmet robotları ve KAIST'in	Mekatronik Derinliği: Waseda ve Tokyo

Stratejik Alan	Güney Kore (Uygulama ve Entegrasyon)	Japonya (Temel Bilim ve Hassasiyet)
	geliştirdiği insansız kara araçları (UGV) aktif savaş sahasına odaklıdır.	Üniv., robotik eklemler, sensör hassasiyeti ve insansız su altı sistemleri nde (UUV) liderdir.
Biyoteknoloji	Biyobenzerler: Yonsei ve SNU, biyolojik ajanlara karşı hızlı antikor üretimi ve kitlesel ilaç üretimine odaklanır.	Rejeneratif Tıp: Kyoto Üniversitesi (iPS Hücreleri), savaş yaralanmaları ve uzun vadeli doku

Stratejik Alan	Güney Kore (Uygulama ve Entegrasyon)	Japonya (Temel Bilim ve Hassasiyet)
		onarımı gibi tıbbi derinliğe sahiptir.
AI / Yazılım	Savaş Sahası Yapay Zekası: Gerçek zamanlı veri analizi ve otonom hedef tespiti sistemlerinde tam akademik entegrasyon mevcuttur.	Algoritmik Araştırma: Yapay zekanın etik kuralları ve teorik limitleri üzerine derin araştırmalar yürütülür (Abe, 2023).

4.2.4. Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) ve Savunma İhracatındaki Rolü

Üniversite laboratuvarlarında doğan buluşların savunma sanayiine aktarılma hızı, Güney Kore’de "Hızlı Prototipleme" (Rapid Prototyping) kültürüyle desteklenmektedir.

Kore hükümeti, savunma odaklı üniversite start-up'larına yıllık 2 milyar dolardan fazla fon ayırmaktadır (SIPRI, 2024). Japonya ise TTO yapılarını "Ekonomik Güvenlik Fonu" üzerinden fonlayarak, üniversitelerin hassas teknolojilerinin dışarıya sızmasını engelleyen sıkı bir denetim mekanizmasıyla çalışmaktadır.

4.3. Sosyo-Ekonomik Dönüşüm ve Demografik Kısıtlar

Her iki ülke de "nüfus uçurumu" (population cliff) riskiyle karşı karşıyadır. Kore’de üniversiteler azalan öğrenci sayısına çözüm olarak "Global Korea Scholarship" gibi programlarla yabancı yetenekleri çekmeye çalışmaktadır (Shin, 2025).

Japonya ise taşra üniversitelerini teknoloji merkezlerine dönüştürerek bölgesel kalkınmayı canlandırmayı amaçlamaktadır (Yamamoto, 2024).

5. SONUÇ

Güney Kore ve Japonya'nın yükseköğretim sistemleri üzerine yapılan bu karşılaştırmalı analiz, her iki ülkenin de bilgiyi ulusal bir "beka enstrümanı" olarak tanımladığını, ancak bu enstrümanı kullanma biçimlerinde temel karakteristik farklar olduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.Stratejik Yakınsama Ve Paradigma Farklılıkları

Güney Kore, üniversitelerini sanayinin bir uzantısı olarak konumlandırarak "ekonomik çeviklik" kazanmıştır. Japonya ise akademik derinliğiyle uzun vadeli bilimsel güvenilirlik inşa etmiştir. Sonuç olarak, Kore'nin "hız" odaklı modelinin yanına "temel bilim" derinliğini; Japonya'nın ise "geleneksel" yapısının yanına "dijital hızı" eklemesi gerekmektedir. Savunma alanında her iki ülke de üniversitelerini sivil-askeri iş birliği merkezleri olarak yeniden tanımlamaktadır.

5.2.Hız ve Derinlik Çatışmasında Akademik Çıktılar

Güney Kore, özellikle 1970 sonrası inşa ettiği KAIST ve POSTECH gibi kurumlarla "hızlı takipçi" (fast-follower) kimliğini, 2024-2025 projeksiyonlarında "öncü yenilikçi" (first-mover) statüsüne taşımayı başarmıştır. Analiz edilen veriler,

Kore'nin %4.93'lük Ar-Ge payı ile akademik bilgiyi sadece kütüphane rafları için değil, doğrudan Samsung ve SK Hynix gibi devlerin üretim hatları için ürettiğini kanıtlamaktadır. Kore modelinde "zaman-pazar" (time-to-market) dengesi, akademik başarının birincil kriteri haline gelmiştir.

Japonya tarafında ise, Meiji döneminden miras kalan "İmparatorluk Üniversiteleri" ekolü, bilginin derinleşmesine (pure science) odaklanmaktadır. Japon üniversiteleri, malzeme bilimi ve temel fizik alanlarında dünyayı domine etmeye devam etse de, bu bilginin ticarileşme oranının Kore'ye kıyasla %21 seviyelerinde kalması, kurumsal hiyerarşinin ve "koza" (laboratuvar birliği) sisteminin bir yan etkisidir. Japonya'nın "Nobel biriktiren" yapısı ile Kore'nin "patent ticarileştiren" yapısı, Doğu Asya'nın teknolojik iki yüzünü temsil etmektedir.

5.3.Savunma ve Güvenlikte Akademik Seferberlik

İki ülkenin savunma stratejileri, yükseköğretimin "sivil" tanımını yeniden şekillendirmektedir. Güney Kore üniversiteleri, Kuzey Kore tehdidi nedeniyle "akademik siperler" işlevi görmektedir; siber savunma ve otonom silah sistemleri gibi alanlarda ordu ile iç içe geçmektedir.

Japonya’da ise 2022 Ekonomik Güvenlik Yasası sonrası yaşanan dönüşüm, on yıllardır süregelen pasifist akademik direncin kırılmaya başladığını göstermektedir. Japonya, üniversite araştırmalarını "Çift Kullanımlı" (Dual-Use) başlığı altında savunma sanayiine eklemleyerek, hem anayasal kısıtlamaları aşmakta hem de sivil teknolojiye (kuantum, optik, robotik) üstünlüğünü askeri caydırıcılığa tahvil etmektedir.

5.4.Demografik Çöküş ve Sürdürülebilirlik

Her iki sistemin önündeki en büyük engel ne finansman ne de teknolojidir; her iki ülke de "insan kaynağı uçurumu" (population cliff) ile karşı karşıyadır. Kore’nin radikal dijitalleşme ve yabancı araştırmacı kotasını artırma stratejisi, kısa vadeli bir çözüm sunsa da; Japonya’nın yerel üniversiteleri teknoloji merkezlerine dönüştürme çabası daha yapısal bir dönüşüme işaret etmektedir. Sonuç olarak, yükseköğretim artık sadece eğitim değil, aynı zamanda demografik krizle mücadele eden bir sosyal mühendislik alanı haline gelmiştir.

6. ÖNERİLER

Gelecek Stratejileri Ve Model Entegrasyonu

Yükseköğretim sistemlerinin küresel

rekabet gücünü koruyabilmesi adına aşağıdaki stratejik öneriler geliştirilmiştir:

6.1.Kore İçin: "Derin Bilim" ve Temel Araştırma Yatırımları

Güney Kore, uygulamalı bilimlerdeki başarısını sürdürülebilir kılmak için "hızlı ticarileşme" baskısını azaltarak temel bilimlere (fizik, matematik, teorik kimya) daha fazla alan açmalıdır.

Öneri: Nobel ödüllü araştırmaların temelini oluşturan "mavi gökyüzü araştırmaları" (blue-sky research) için Japonya'daki MEXT modeline benzer, 20-30 yıllık kesintisiz fon sağlayan akademik teşvik paketleri oluşturulmalıdır.

Strateji: KAIST ve SNU gibi kurumlar, endüstriyel çözüm ortağı olmanın ötesinde, teorik bilginin kaynağı haline getirilerek ABD ve Japonya'ya olan teorik bağımlılık azaltılmalıdır.

6.2.Japonya İçin: Akademik Hiyerarşinin Kırılması ve Girişimcilik

Japonya'nın teknolojik "galapagoslaşma" (dünyadan kopuk ama ileri teknoloji üretme) riskini aşması için akademik yapıdaki hiyerarşiyi esnetmesi şarttır.

Öneri: "U-START" projeleri genişletilerek, kıdemli profesörlerin (Sensei) onayı olmaksızın genç araştırmacıların ve doktora öğrencilerinin üniversite

kaynaklarıyla kendi girişimlerini (start-up) kurmalarına izin veren yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Strateji: Kore'nin "LINC+" programı örnek alınarak, üniversite-sanayi iş birliği "danışmanlık" seviyesinden "ortak sermaye" (joint venture) seviyesine taşınmalıdır.

6.3.Savunma ve Teknoloji Güvenliği İçin "Bölgesel Akademik İttifak"

Çin'in teknolojik hegemonya çabalarına karşı, Güney Kore ve Japonya arasında "Akademik Güvenlik Bölgesi" kurulmalıdır.

Öneri: İki ülke arasında özellikle kuantum kriptografi, yarı iletken malzemeleri ve yapay zeka etiği konularında ortak lisansüstü programlar ve araştırma havuzları oluşturulmalıdır.

Strateji: Savunma teknolojilerinde "ikili bağımlılık" modeli geliştirilmeli; Kore'nin sistem entegrasyon hızı ile Japonya'nın malzeme hassasiyeti ortak projelerde (örneğin 6G savunma ağları) birleştirilmelidir.

6.4.Demografik Kriz İçin "Hibrit Kampüs" Modeli

Azalan genç nüfusa karşılık, üniversitelerin fiziki kapasiteleri dijital ve yaşlı nüfusa yönelik yeniden tasarlanmalıdır.

Öneri: Üniversiteler sadece 18-24 yaş grubuna değil, "hayat boyu öğrenme" kapsamında teknolojik dönüşümden etkilenen yaşlı iş gücünün yeniden eğitilmesine (reskilling) odaklanan "Gümüş Akademi" birimleri kurmalıdır.

Strateji: Uluslararası öğrenci çekme politikası, sadece burs vermekle sınırlı kalmamalı; mezuniyet sonrası savunma ve yüksek teknoloji sektörlerinde vatandaşlık yolunu açan stratejik istihdam garantileriyle desteklenmelidir.

7. KISITLILIKLAR

Araştırmanın bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır:

Dil Engeli: Bazı iç raporların sadece Korece ve Japonca olması veriye erişimi zorlaştırmıştır.

Gizlilik: Savunma sanayii projelerinin akademik ayaklarındaki gizlilik dereceleri tam veri analizini kısıtlamıştır.

Veri Gecikmesi: 2025 yılına ait tam ekonomik çıktıların henüz resmileşmemiş olması (WIPO, 2024).

Kültürel Değişkenler: İki ülkenin farklı çalışma kültürlerinin nicel verilerle tam ifade edilememesi.

8. BİLDİRİMLER

Değerlendirme: İç ve dış danışmanlarca değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir malî destek kullanımı bildirmemişlerdir

9. ETİK BEYAN

Ankara Eğitim ve Araştırma Sosyal Bilimler dergisinin yayın etiği; bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik, başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan sosyal bilimleri alanında bu ilkeleri amaç edinmiş ulusal tabanlı bilimsel bir dergidir. Helsinki bildirgesi kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

KAYNAKÇA

Abe, S. (2023a). *Japan's higher education strategy in the digital age: From imperial traditions to global competition*. Tokyo University Press.

Abe, S. (2023b). *The digital gap in Japanese academia: Why hardware wins but software lags*. Tokyo University Press.

Bae, Y. H. (2023). Defense industry 4.0: The role of Korean academia in strategic weapon systems. *Journal of Defense Studies*, 8(3), 112–128. <https://doi.org/10.1016/j.jds.2023.05.004>

Choi, Y., & Moon, H. (2024). The silicon peninsula: KAIST and the Korean tech miracle. *Journal of Asian Innovation*, 12(2), 45–67.

Chung, M. (2025). *Semiconductor wars and academic alliances: The case of South Korea*. Business Korea Publications.

Ha, J. (2023). The evolution of the Korean defense industry. *Asian Security Journal*, 19(2), 201–215.

Henshall, K. (2021). *A history of Japan: From stone age to superpower* (5. baskı). Palgrave Macmillan.

Itoh, M. (2022). *The political economy of post-war Japan*. Routledge.

Japan Aerospace Exploration Agency [JAXA]. (2025). *Strategic research plan: Collaboration with national universities on space security*. JAXA Press.

Jones, R. S. (2024). *Economic survey of Korea*. OECD iLibrary.

Korea Advanced Institute of Science and Technology [KAIST]. (2024). *Vision 2031: Global singularity and excellence in research*. KAIST Press.

Kim, J. S. (2025). *National strategic technologies: The role of KAIST in 2030*. Seoul National University Press.

Lee, K. (2022). *The art of catching up: Innovation strategies of South Korea and emerging economies*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781108914567>

Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology [MEXT]. (2023). *White paper on education, culture, sports, science and technology: Structural reforms in higher education*. Government of Japan.

Ministry of Science and ICT Korea. (2024). *National strategic technology roadmaps for the 12 key technologies*. Government Press.

Nakamura, T. (2023). *Hiyerarşi ve inovasyon: Japon üniversite sisteminde*

dönüşüm zorlukları. Kyoto Academic Publishing.

Nature Index. (2024). *Annual rankings: South Korea vs Japan science output*. Nature Portfolio.

Nikkei Asia. (2025). *Tech trends in East Asia: Universities as hubs*. Nikkei Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2024). *Main science and technology indicators: Comparative analysis of R&D intensity in East Asia* (Cilt 2024, Sayı 1). OECD Publishing.

<https://www.oecd.org/sti/msti.htm>

Park, H. W. (2023). The triple helix in South Korea: Tracking university-industry-government relations via webometrics. *Scientometrics*, 128(5), 1150–1175.
<https://doi.org/10.1007/s11192-023-04678-w>

QS World University Rankings. (2025). *Top universities in Asia: Comparative data*. QS Publications.

Samsung Economic Research Institute [SERI]. (2024). *Technological competitiveness report*. SERI Publications.

Sato, Y. (2025). *Dual-use technology and academic freedom: The Japanese dilemma*

in the 21st century. *Pacific Review*, 15(1), 12–34.

Shin, J. C. (2025). Higher education in Korea: Facing the challenge of demographic decline and AI integration. *Educational Research Review*, 42, 100–115.

Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI]. (2024). *Trends in world military expenditure*. SIPRI Publishing.

Tanaka, M. (2024). Robotics and the university: The Japanese model. *International Journal of Engineering Education*, 39(4), 890–905.

Tohoku University. (2023). *Annual report on materials science and engineering: Bridging theory and application*. Tohoku University Excellence Report.

UNESCO. (2023). *Science report: The race against time*. UNESCO Publishing.

World Bank. (2024). *East Asia and Pacific economic update*. World Bank Publications.

World Intellectual Property Organization [WIPO]. (2024). *World intellectual property indicators 2024: Analysis of university-led patenting activities*. WIPO Publishing.

Yamamoto, K. (2024). University reforms in Japan: 20 years of corporatization and its impact on research output. *Higher Education Management and Policy*, 36(1).

Yonezawa, A. (2022). The internationalization of Japanese higher education: Challenges and opportunities for the Top Global University Project. *Higher Education Policy*, 35(2), 443–459.

ANKARA EDUCATION AND RESEARCH JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

E-ISSN:3023-4603

www.ankarasosyalbilimlerdergisi.com.tr
